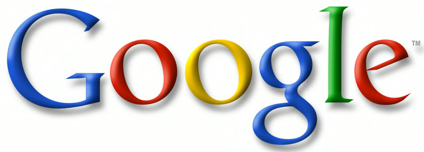

Iz naših krajev

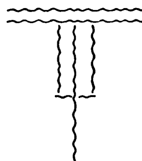
Zofka Kveder

Iz naših krajev

V Ljubljani 1903
Založil L. Schwentner

Vsebina.

KAPELICA SV. JOŽEFA.

Po obedu je bilo. Gospod dr. Vesel je sedel pri mizi in čakal, da mu prinese njegova Meta obligatno črno kavo. Žene ni imel in Meta, starejša a skrbna devica, ki mu jo je njegova mati sama našla in izučila, je bila pravi kuhinjski in hišni juvel in dr. Vesel jo je znal ceniti. Dal ji je, da je gospodarila po mili volji. Bila je sicer malo oblastna, ali „svojega doktorja“ je hranila in obskrbovala, kakor prava mati. Seveda se ji ni slabo godilo, imela je lepo plačo, in potem ji je tudi od doktorjevih pacijentov, katerim je odpirala vrata, odletel marsikak groš. Doktor je bil okrajni zdravnik in zelo priljubljen ne samo v malem, neznatnem trgu, kjer je rezidiral, temveč sploh po deželi in po vaseh. Bil je „v modi“ in najbolj izkušene ženske po farah so prisegale nanj, tako, da so imele gospa konjederka in razne druge vračarice, h katerim je prej vse hodilo, zelo slabe čase. Izlečil je par „hudih nog“, pomagal nekaterim dolgotrajnim bolnikom na noge in njegova slava je bila zapečatena. Po vsem Notranjskem so pripovedovali čudovite historije o njem in ljudje so ga kar oblegali. Od daleč iz drugih okrajev so prihajali in po cele ure in dneve čakali nanj, ako ga ni bilo doma. Obogatel bi bil lahko v kratkem času in se preselil v mesto. Ali bil je pre-

Zofka Kveder

Iz naših krajev

V Ljubljani 1903
Založil L. Schwentner

lepi pajčolan in venec okrog celega oltarja, tudi za oni beli plašč, ki ga imajo gospod pri večernicah sem dala deset goldinarjev. Čakaj, sem si mislila, sv. Jožefu kupiš nove svečnike. Ta stari so že vsi zarjaveli in tudi premajhni so. –

Doktorja je začela historija zanimati, zato se je naslonil udobno na divan, ker je slutil, da bo pogovor še precej časa trajal. Tudi Meti je dejal da naj sede.

Sedla je in nadaljevala: – Tako sem se odločila za svečnike in že sem vas hotela prositi, da me pustite enkrat v Ljubljano, zakaj tukaj se nič poštenega ne dobi, kakor veste. Da, ali potem se mi je nekoč sanjalo, – gospod doktor, prav strašne sanje so bile! Hudo se mi je godilo, menda sem bila v peklu ali kaj; vse polno ognja je bilo okoli mene. In jokala sem in vzdihovala. Nikakor nisem vedela, kako sem se bila pregrešila, da me je Bog tako kaznoval. In ko mi je bilo najhuje, dušila sem se že, prav res, dušila sem se, – ali ko mi je bilo najhuje, se mi prikaže sv. Jožef in me povede iz tega strahovitega kraja in na vratih mi reče: „Kapelico mi postavi, Meta!“ Jaz sem se prebudila in takoj sem sklenila, da postavim sv. Jožefu kapelico za vseh tistih pet sto goldinarjev, ki sem jih dobila po stricu. –

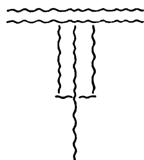
– Ali si nora? –

– Gospod doktor, nora pa nisem in zmerjati se tudi ne dam! – je dejala Meta zelo huda.

– No, saj nisem mislil tako hudo. Ali za božjo voljo, kaj ti je vendar to v glavo padlo! Saj to je neumnost! Na starost misli rajša, na starost! –

Vsebina.

KAPELICA SV. JOŽEFA.

kar jim gre, vsak dobi kruha, kadar pride in koliko bolnikom pošiljamo juho in druga jedila. —

— Ehe, Meta, samo nekaj si pozabila, da gredo tisti kruh in tista juha in tista jedila iz mojega žepa. Da, ti niti en „Bog vam poplačaj" ne zaslužiš pri tem. Nisem mislil, da si tako trdega srca. Zaradi mene sezidaj deset kapelic, zdaj vsaj vem, kaj naj si o tebi mislim, — je dejal doktor nejevoljno in je vstal.

— Samo ne jezite se, gospod doktor, — je hitela Meta in se pomikala proti vratom. — Jaz se ne morem tako hitro premisliti. In potem, gospod župnik, — vem, kaj bi gospod župnik dejali. Vprašala jih bom. —

— Samo vprašaj. Reči: gospod župnik, kaj je večje dobro delo, če sezidam kapelico, ali če kupim Martinkovemu Jožetu kravico, ker nimajo njegovi otroci kaj jesti, če pošljem Mrakovega Jurija, ki je že več kakor eno leto v postelji, v toplice, da ozdravi in da še drugim siromakom pomagam iz bolezni in nesreče. Tako vprašaj in če še potem ostaneta pri kapelici, — no potem . . —

Meta je odpirala vrata in ni več slišala, kaj je doktor še dejal. — — —

* * *

Meta je bila čudovito hitro pri kraju s pospravljanjem in pomivanjem. Takoj potem, ko je doktor odšel na svoj tarok k „zlatemu jelenu", se je tudi ona praznično oblekla, zavezala belo volneno ruto okrog glave in odšla k župnišču.

Tam jo je v veži ustavila njena prijateljica župnikova kuharica Reza. Strašno je bila radovedna in od vseh strani je hotela Meti do živega, kaj pač, da jo je privedlo k gospodu. Meta je samo na kratko odgovarjala in Rezi na jezo hitela po stopnicah navzgor.

— Saj so gospod żgoraj? — je vprašala že skoro na vrhu.

— So, so. Ali ne vem, če jim bo všeč, da kar tako prihajaš. Dol pojdi v hišterno in počakaj, jih jaz povprašam, če imajo časa. —

— Ni potreba, — je zavrnila Meta precej oblastno. — Meni so gospod dejali, da lahko pridem kadar je, za me imajo zmirom časa. —

Precej razgreta je stopala po hodniku in potrkala na vrata.

Gospod, ki je bil prav cvetoč in trebušen, je golorok sedel za mizo, čital časopis in pušil smodko.

— Kaj je pa vas pripeljalo? — je vprašal ljubeznivo, kajti Meta je bila zelo dobra in krotka ovčica njegove čede. Bila je v vseh bratovščinah zapisana, kolikor jih je sploh bilo v fari v navadi, goreče je nabirala članarino in druge prispevke, vselej kadar je bilo treba.

— Zaradi kapelice sem prišla, gospod župnik, — je pripovedovala Meta. — Ravno danes po kosilu sem povedala našemu gospodu doktorju, kaj da mislim. —

— In ta, kaj je dejal? — je vprašal župnik neprijetno iznenaden. Doslej nista imela z doktorjem še nobenih konfliktov, čeprav je naravno, da si nista bila posebna prijatelja.

— Odgovarjal me je, naš doktor, odgovarjal. Da naj dam raje kaj ubogim, če že hočem; Martinkovemu Jožetu, Mrakovemu Juriju, — kaj vem. —

— Tako, tako, — je kimal župnik oprezno.

— Da, da je to večje dobro delo, kakor zidati kapelice in cerkvi dajati, je rekel gospod doktor, tako se mi zdi. —

— Hm, hm. Kakor se pomisli, kakor se pomisli. In kaj pravite vi? —

— Ja vedo, gospod župnik, jaz sem že gospodu doktorju samemu dejala, da treba tudi za dušo skrbeti. Kaj telo! Telo umrje in izgine, duša je pa neumrjoča in večna. —

— Istina je to. Kaj ste se morda za maše odločili? —

— Tega ne, gospod župnik, — je menila Meta nekoliko v zadregi. — Ali ta kapelica mi prav na duši leži, prav na duši. In tako lepo mesto bi tam bilo. Konec trga, kjer je razpotje, kjer se gre na pokopališče. Koliko ljudi bi šlo mimo in vsem bi bila v spodbujo. Ali glavno je zaobljuba, to se ve. —

Župnik je Meto predobro poznal, da bi ne bil takoj spregledal glavnega vzroka, ki jo je priganjal k zidanju te kapelice. Ali drugače pa se spet ni hotel zameriti tej v nekaterih stvareh prav radodarni ženski. In nazadnje, — zakaj ne? Za pet sto goldinarjev je že lepa kapelica, lahko bi se napravila lepa svečanost pri posvečenju, — misijon, ali pa . . .

— Veste kaj, Meta, ravno sem se spomnil. Drugo leto bo pri nas birma. Lahko bi naprosili gospoda

škofa, da nam oni sami kapelico posvete. To bi bila velika čast za faro, — je dejal.

Meta je bila vsa rudeča in zmedena od sreče. Da bi škof njeno kapelico posvetili, sam škof!

— Čast bi bila za faro, res, — je pritrjevala goreče. In ne samo čast, kaka spodbuja bi bila to. Ljudje bi bili odpustkov deležni. Saj se dobe odpustki pri posvečenju, posebno, če sam gospod škof . .? —

— To se razume. Kako pa ne. —

— Seveda naš doktor bi vse razdal, — začela je Meta tolažiti svojo vest, ki se je vendar na tihem oglašala. — A ljudje so nehvaležni dandanes. Saj bi človek rad pomagal, ali kaj bi zaleglo. Da kupim Martinkovemu Jožetu kravo, kakor hoče naš gospod doktor, bi jo morda zapil in drugega bi ne bilo, kakor greh. Ali ni res? —

— Da res je to. Kaj se hoče, ljudje so pač slabi in lahko podležejo skušnjavi. – – – Ali kaj bova tako sedela. Čakajte, pokličem kapljo vina. —

Gospod je pozvonil in naročil Rezi, ki se je takoj prikazala pri vratih, da prinese malo vina.

— Tako, lažje se govori, če nima človek suhega grla, — je dejal in nalival kozarca. — Kako pa mislite s kapelico? —

— Kako naj mislim? Jaz se ne razumem na take stvari, preneumna sem. Če bi oni ne imeli tako malo časa, bi jih prosila, da vse urede, — ali pa gospod kaplan. Kaj mislijo? —

— Zakaj pa ne. V božjo čast človek rad kaj naredi. —

— Naš gospod doktor bo sicer godrnjal . . .

— Človek mora vedno misliti, ali je Bogu všeč ali ne — in ne ljudem. —

— Vem, vem, ali naš doktor je v resnici blag gospod. Kaj mislijo, koliko on razda in bolniki, namesto, da bi oni njemu plačali, jim pa še on da: zdravila, juhe, vina. Kolikokrat! —

— Dober gospod, da. Morate moliti zanj. Nesrečen je. Vere mu manjka, vere, žalibog. Nikoli ga ni v cerkev. —

— V resnici, to je res. Ali drugače ima strašno dobro srce. Ko me je danes popoldne nagovarjal, naj ne zidam kapelice, pa bi se bila res kmalu premislila. Kako govori; čisto od srca. Pomislite, kaj mi je še dejal. Naj ono slepo punčko od tiste vdove iz Podgoričan pošljem v Gradec, da bi potem videla. —

— Bog ve, božja pota so nam temna. In potem, kdo ve, če ni zdaj bolj srečna. Bog vse prav stori in njegovi volji se moramo ukloniti. Zadobila bi vid ali svojo dušo bi morda pogubila in večno prokletstvo bi jo čakalo. —

— Da, da, morda ji je v srečo. Bog že ve, kaj dela. In če bi hotel, bi tudi tako spregledala in ne treba bi ji bilo hoditi v Gradec. — In kaj mi je še povedal naš gospod doktor, da bi kupila onemu fantu od naše perice, — saj poznajo tisto staro Katro, ki pere po hišah, — da bi kupila njenemu fantu nogo, umetno nogo namreč. —

— Kaj tistemu? Ali se ni učil prej v mestu za krojača.

— Že izučen je bil, da. Saj še zdaj hodi šivat, samo na roko seveda, na stroj šivat mu je doktor prepovedal. —

— Ta fant ni dosti prida. Socijalist je in še druge pohujšuje. —

— Za božjo voljo, socijalist?! No, saj je Katra njegova mati, ravno taka. Tak pogled ima, da človeka glava boli po njem. Socijalist?! —

— Da, socijalist. Take podpirati je nevarno. Še bolj objestni postanejo. O ta fant je prava kuga za našo mladino. Prav bojim se. —

— To moram pa našemu doktorju povedati. In Katra mora proč, saj je vse polno drugih žensk za pranje, če se jim plača. —

— Bolje, da doktorju nič ne omenite in tudi Katri ne. Vaš doktor je v nekaterih stvareh malo čuden. —

— Da res. Saj sem že dejala. Kaj pomaga telo in zdravje in vse drugo, — duša, duša to je glavno. —

— Istina. Pa, da ne pozabim: jaz bom še te dni napravil načrt za kapelico, in ga vam potem predložim. Ali imate kako posebno željo? —

— Ne, ne vse prepustim njim. Samo, — ali ne pride v stranski zid taka kamenita tabla, kjer bo zapisano, da sem jaz zaradi zaobljube sezidala to kapelico v čast sv. Jožefu? —

— Vse pride kakor želite. —

— Potem bi hotela, da bi bila črna tabla, — črna tabla se na belem zidu lepše vidi. In zlate črke, kaj ne? —

— Vse, vse, kakor bodete hoteli. Ali za to je še dosti časa, prej pride fundament in drugo. —

Meta je to uvidela in se poslovila. Domov grede se ni mogla premagati, da bi ne zavila ven iz trga na razpotje, kjer naj bi stala njena kapelica. Bil je cerkven svet in Meta je računila: Za prostor mi ne bo treba ničesar dati, zato bo kapelica lahko tem lepša. Okno za svetnikom mora biti barvasto, tla pa pisana.

In še dalje je razmišljevala. Od stropa bo visela luč, a na oltarčku bodo stali svečniki. Spredaj pred kapelico bodo rože in ograja. Železna ograja. Vse bo moralo biti lepo in fino. — Če tudi še iz svojega kak goldinar priložim. Saj je v božjo čast. —

Ali najbolj ji je bila na mislih tista tabla. Meta bo zapisano v zlatu za vse čase. In morda bi jo še pokopali pri kapelici, če bi želela. Lahko bi dala že zdaj uzidati grob pod tla. Kakor imajo velika gospoda v Ljubljani pri sv. Krištofu. In če bi še kaj denarja ostalo po njeni smrti, — seveda bo ostalo, kam bi ga pa dejala, — naročila bi si v oporoki štiftano mašo. V njeni kapelici nad njenim grobom bi se morala brati vsako leto na dan njene smrti.

Srce je Meti zadrhtelo od sreče in ponosa, ali hkratu se je vstrašila.

Nečimerne misli so to in pregrešne. Nečisti jo skuša ujeti v svoje zanjke.

— Varuj me napuha in skušnjav, o Gospod! — je zašepetala in zmolila še očenaš, da pride na pobožnejše misli.

Obrnila se je proti domu in zdaj jo je spet srce težilo. Kaj naj reče doktorju? Nazadnje je vseeno nekaj resnice na tem, kar on pripoveduje. Ali posveten je, se je spomnila. Ne misli na dušo, na izveličanje in na večnost. Res ni slab, dobro srce ima, ali volk hodi tudi v ovčji obleki in izkuša, koga bi pogubil.

Nov pogum ji je vzrasel.

Ko je že blizu doma srečala starega berača, mu je dala celih pet krajcarjev in vest se ji je še bolj umirila.

In doma je še celo popoldne razmišljevala o svojem sklepu. Dobro ga je ogledala od vseh strani in naposled je šla zadovoljna pripravljat večerjo.

Tako bo naredila, da. Sam sveti duh ji je dal to misel. Nobene nevarnosti ni pri tem, da bi česar prav ne naredila, da bi ona slepa punčka spregledala brez posebne božje volje ali da bi pomagala tistemu zgubljenemu socijalistu še v veče pregrehe. Ni je nevarnosti, zakaj ona bo dala vse v božje roke. Njegova sveta volja naj se zgodi!

Na ono črno kamenito ploščo bo dala z zlatimi črkami napisati:

— Meta Korošec je sezidala to kapelico v slavo božjo in v čast sv. Jožefu, da bi Bog rešil vse uboge in nesrečne te fare nadlog in bolezni in jih prizanesel vsega hudega. Amen. —

Pa naj zdaj doktor ugovarja!

Če ni očiten nevernik in pogan, ne bo!

— — — — — — — — —

V OBLASTI TEME.

Četrtošolec je bil in na velikonočne počitnice se je peljal. Ves čas je stal ob oknu v železniškem kupeju in neka čudna, prijetna razburjenost mu je trepetala v srcu. Noč je bila in nejasno je razločeval pokrajino. Le tu pa tam se je zasvetila vas v dolini iz teme, črni gozdi so leteli mimo, voda je zašumela. Časih se je zabliskal oblak isker — rdeči dim lokomotive — pred oknom in je hipoma ugasnil. Stal je in gledal obrise hribov, ki so se medlo črtali na nočnem nebu. Ni bilo meseca, nobene zvezde ni bilo. Oblaki, sami oblaki v svetlejših in temnejših plasteh so se podili po nebu. In južni veter se je zaganjal v okna v jeznih, objestnih sunkih. Vse je bilo črno, samo v kakem jarku je svetila medla lisa snega. Vsi potniki okrog njega so spali in dremali, nemirno je poskakovala svetloba male svetilke na stropu preko njih. Neizrečeno dolgočasno in pusto mu je bilo, če se je ozrl na sopotnike; kakor da bi moral še celo vrsto neskončno dolgih ur sedeti med njimi. Rajši je stal in gledal v noč. Ako bi bil sam, bi odprl okno, da bi mu pihal veter v obraz. Spredaj v vlaku so vojaki, domu se vozijo na dopust in pojo. Lepo se glasi, kadar zabuči

veter močni odmev proti oknu. Nekaj plemenitega in melanholičnega imajo ti dolgi, bežeči, prigušeni glasovi.

Vesel je bil, da so tam v sprednjih vozeh, a on v zadnjem. Peljal se je enkrat ž njimi v istem kupeju, a bilo mu je mučno. Strašno so surovi in kadar ne pojó, se prekašajo v živinskem krohotanju in odurnem pripovedovanju najgrših anekdot. Vse kar so grdega in gnusnega pobrali v prvih mesecih svoje vojaščine, bljujejo predsé, pretiravajo in se bahajo, samo da bi pokazali da niso več „zeleni", da niso več „pobje". Naslajajo se v surovostih, lažejo, samo, da bi izgledali bolj surovi in podivjani. – Poznal je dobro to manijo. Njegov oče je imel gostilno in tam je moral slišati marsikaj. Ali ni se ga prijelo, samo grozen odpor je vselej vzbujalo v njem in bilo mu je žal, da ni že odrasel, da bi mogel s stisnjeno pestjo stopiti pred nje in jim zakričati: Molčite! — Tako, kakor časih njegov oče. – Govorite, kakor ljudje ali ne, kakor svinje! — je dejal in žila na čelu mu je nabreknila. In če je kdo kaj ugovarjal, je samo vrata pokazal: — Komur ni všeč, pa naj gre; zaradi takih še ne bom beračil, če ne pijo pri meni. —

Ah, da, oče. Dober človek, zlat človek, — samo, če bi ne bilo pijače!

In srce mu je postalo težko ob tej misli. Kako bo doma? Oče mu ni nič pisal zadnji čas, a denar za pot mu je poslal brat. Slabo znamenje je to.

Vlak je bobnel dalje v noč. Žan je še vedno stal pri oknu in vedno bolj težke misli so se mu podile po glavi. Srce se mu je krčilo v skrbeh in

razjokal bi se bil od tesnobe. Bilo mu je še le petnajst let, a življenje mu je že marsikdaj neprijazno pogledalo v oči. Poznal ga je, videl ga je že od mnogih strani pri sebi in pri drugih.

Ah! je vzdihnil globoko. Velikanoč, velikanoč! Zableščalo se je pred njim, kakor krasna bajka, poletelo mu je mimo misli, kakor odsev daljnega solnca. Ali težko in naporno so se mu dvigala prsa: Kako je doma, kako je z očetom?

Stal je ob oknu, zatopil se je v svoje misli in skoro bi bil pal, ko se je vlak ustavil. Njegova postaja! Pograbil je svoje stvari, potipal, če ima še denar in karto in zbežal ven. Veter se je zaletel vanj in moral se je obrniti, da ulovi sape. Luči na postaji so plapolale in metale čudne, poskakujoče sence naokoli. Oddal je karto in stopil na plan.

— Ali je kdo za pošto? — je kričal nekdo pred izhodom.

Žan se je oglasil in je spoznal starega Lojza, ki je morda že par desetletij vozil pošto.

— Je še kdo za pošto? — je kričal s hripavim, ubitim glasom.

Še par moških v kožuhih z velikimi okroglimi klobuki je vstopilo: trgovci z živino, širokopleči ljudje, zgovorni, bahati in pretkani. Bili so iz sosednje fare doma in Žan jih je poznal. Hodili so v njegovo vas po kupčijah in na semenj. Rad jih je poslušal drugače, nocoj pa je prosil Lojza, da naj ga vzame k sebi. Rajše je sedel na vetru, kakor pa v oni mali, ozki, skrbno zaprti gajbi, kjer sedijo ti možje v temi, se

razgovarjajo in kadijo iz malih pip. Da bi se človek zadušil. In zunaj je sam, kajti stari Lojz je redkobeseden mož.

Konji so zaklopotali in pošta se je zazibala po gladki cesti, ki se je vila v temi, kakor ogromna kača.

— Le dobro se zavijte, gospod Žan, — je dejal Lojz in mu porinil debelo plahto preko nog. — Saj ni mraz ali veter je hladen. —

— Zakaj me pa vikate? — se je začudil Žan, zakaj Lojz ga je doslej zmirom tikal.

— Ah, saj vem, kaj se spodobi. Odraščate, vsi odraščate! Koliko študentov je že sedelo takole pri meni, kakor danes vi. Gospodje so že, sodniki, doktorji, kaj vem, samo Lojz še vedno kočijaži in trobi. — In vzel je poštni rog in nekaj žalostnih glasov je zatrepetalo preko tihe pokrajine.

In molčala sta spet oba, dolgo, dolgo. Žana je nekaj peklo, rad bi bil kaj vprašal, a ni mu šlo z jezika. Topo je gledal predse, v ta goli, pusti kraj, ki se je raztegal v temi pred njim, neznan, tajinstven in žalosten. Veter je gonil preko teh zapuščenih planjav v ogromnih valovih, ki so se šumeče lomili ob osamelem drevju ob potu. In cesta je tekla, tekla, vedno enako, po ovinkih na nizke, gole hribe in se zopet oprezno spuščala v plitve doline. Tema je postala svetlejša, nebo je pobledelo in videli so se oblaki, kako so se podili preko njega.

Peljali so se skozi vas. Fantastično so se belile hiše ob cesti. Tiho je bilo in zapuščeno, kakor na poljanah zunaj. — Mene bi bilo strah voziti se vsako

noč skozi te vasi, — si je mislil Žan in pogledal Lojza, ki je molče držal vajete v silnih rokah. Njegov stari, gladkoobriti obraz se je zdel Žanu skrivnosten, poln nekega posebnega, nenavadnega življenja. — Kaj si misli v teh nočeh, v letu, v zimi, v dežju, v snegu, v mesečini in v temi na teh zapuščenih, pustih cestah. — In bilo mu je, kakor, da mora poznati ta mož poleg njega, vse tajnosti noči na teh potih, v teh tihih, gluhih vaseh.

— Ko sem bil še mlad, je bilo lepo, — se je oglasil Lojz. — Kaj mislite, cele noči sem pel, cele noči. In kako čist glas sem imel v noči! In najraje sem pel žalostne pesmi, pomislite, tako dolgozategnjene, žalostne. In vse doline so bile polne mojega glasu. Peljal sem se dalje, a vse te pesmi so ostajale za menoj in če sem hipoma umolknil, sem slišal, kako še pojó in pojemajo na poljih za menoj. A okrogle vesele pesmi, pomislite, niso bile za ta kraj. Tako čudno so zvenele. Tako nekako, – nu, jaz ne vem: v cerkvi bi ne pel okroglih in po noči jih tudi nisem mogel v teh krajih. Žalostni kraji so to. —

Obmolknil je in se zagledal v pokrajino, ki se je vedno enaka, zapuščena in tiha, pomikala mimo njih. In vozili so se dalje, minute so se raztezale in Žanu se je zdelo, da se vozijo že celo večnost. Prišli so zopet v vas, enako gluho, zapuščeno, kakor prvo. Jezno je loputal veter v okna in zavijal okrog glave.

— To je Brežje, — je dejal Lojz, ko so se pomikali skozi vas.

In daleč zunaj na polju je dejal: — Moja ljubica je bila iz te vasi. Dvajset let ji je bilo, ko je umrla za kozami. A rad sem jo imel, veste! Lepo je bilo takrat . . . In pomislite, skoro vsako noč je prišla, prisedla k meni in se peljala z menoj uro daleč. Takrat je pošta še drugače hodila. Ravno opolnoči sem prišel v vas. In zunaj vasi pod smreko me je čakala. Oče je bil prvi kmet v vasi in če bi bil vedel, da ima kaj z menoj, bi jo bil ubil. Vselej, kadar je prišla se je tresla od strahu, da bi jo doma ne opazili. Kakšne oči je imela, — velike, prestrašene! . . . In odkar je umrla, nisem nobene ženske več lepo pogledal. — Pa kaj to pripovedujem, saj ne razumete. Premladi ste še. — Ali nocoj je ravno petintrideset let, kar se je zadnjikrat z menoj peljala. Tam je sedela, kakor vi, samo drug voz je bil še takrat. — In veliki teden je bil, kakor zdaj; na veliko nedeljo je bila že na parah in niti pokropil je nisem. —

Veter je bučal preko goličav in Žanu se je zdelo, kakor, da nekaj toži in stoka tam v gozdu, ki so se mu bližali. Stemnilo se je še bolj, ko so vstale smreke na obeh straneh ceste. Čisto do ceste je segal gozd in veter je šumel v njem, kakor ogromne vode. Nekaj veličastnega je bilo v tem šumu. Žan je mislil na poštarjevo ljubico, ki se je vozila v noči skozi ta gozd in se v strahu in trepetu vračala pred zoro sama nazaj, mislil je na njegove žalostne pesmi, ki so odmevale od teh smrek, mislil je na žalost, na obup, ki sta čakala nanj, prisedla k njemu, vsako noč, namesto mrtve ljubice. In pogledal je na starca, ki je

še svež in žilav sedel poleg njega, in mislil na davno srečo svojo, in čestitljiv se mu je zdel ta mož in pogled njegovih mladih, nežnih oči je bil poln občudovanja in spoštovanja.

Začelo se je daniti in ko so prišli iz gozda, je polnila neka čudna rumena svetloba kraj, da je bil še bolj zapuščen, še bolj žalosten. Pripeljali so se v vas, kjer se je moral voz zaradi pošte za kake pol ure ustaviti. Tu se je že nekaj gibalo, kaka vrata so zaropljala, kako govedo je zamukalo. Ali vse se je glasilo nekam tuje, odurno in neprijetno, in Žan je bil vesel, ko so bili spet na polju.

Kako je doma, mu je zopet šinilo v glavo in predno se je zavedel, je vprašal: — In oče? —

— Vaš oče? —

— Da. —

— I težko je reči. Pije mož, pije. A škoda je gospoda, škoda. Zlat človek, da ni pijače, — govoril je Lojz.

— Pije, — je ponovil Žan mehanično in nekaj mrzlega mu je stisnilo srce.

* * *

S tresočimi nogami je stopil čez prag. Iz gostilniške sobe se je slišal pogovor in smeh. Očetov smeh je bil to, oni topi, hripavi smeh pijanosti. Oči so ga zapekle in neka strašna žalost ga je prevzela. Postal je v veži in bal se je stopiti dalje, da bi ne videl one slike, ki jo je že tolikokrat videl, in katere ga je bilo strah. Dekla je prišla iz kuhinje.

— Žan je prišel, — je zakričala in takoj na to je prišla njegova mati.

Prijela ga je za roko in mu odvzela mali zavitek, ki ga je nosil.

— Lačen boš in truden, ne? Čakaj, takoj kaj dobiš. — Mi imamo spet pokoro v hiši. Pije, veš, — je dejala. Nato ga je vlekla v izbo.

Nekaj voznikov je sedelo ob mizah in pilo. Oče je hodil golorok in v šlapah gor in dol, brado je imel razmršeno, na rdečem obrazu nekak top, neumen posmeh.

— Žan je prišel, — je rekla mati osorno. — Lepe praznike bo imel! Lepi izgledi so to! —

— Ne kriči no, ne kriči! — se je smejal oče. — Daj mi rajša en glažek brinjevca! Slabo mi je, veš, slabo. —

— Pogini! Saj boš tako vse zapil, prej ne bo miru. Beračili bomo vsi, tebe bodo pa še uši jedle, — se je raztogotila mati. — Vse moram imeti pred njim pod ključem, vso pijačo, pa še nič ne pomaga, — je pravila gostom in sinu.

— Ne ujedaj! — je godrnjal oče. — Vidiš Žan, tako se ravna z menoj in pred tujimi ljudmi! Pa bi ne pil! Saj moram! Eh, Bog nas živi! — je dejal stopil k vozniku, ki je pil frakelj slivovke, natočil glažek in izpil: — Saj mi ga posodite, ne? —

Žanu je kri udarila v lica od srama, mati je pa kričala: — O ti pijanec! Živina! Vse bo pognal, vse, in še sramoto dela! — Stopila je k omari, kjer so stale steklenice z vinom in žganjem, vzela zeleno steklenico

z napisom „Janeževec“ in ga postavila pred moža: — Na tukaj imaš! Dober je zate! Nažri se ga! — Obrnila se je in odšla v kuhinjo.

Vozniki so tiho sedeli pri mizah, kakor da so že navajeni takih prizorov. Žana je nekaj dušilo in najrajši bi se bil pogreznil v zemljo. — Ne pijte oče, — je dejal tiho in prijel očeta za rokav.

Ta je osupnil. Nekaj se je zasvetilo v topem, pijanem pogledu, potem se je otresel, prijel steklenico in jo nastavil na usta: — Pusti me, sin, boljše je tako. Ti tega ne razumeš. Pijmo! — Žganje je grgralo v grlo, dokler ni kašelj zastavil očeta. Bruhnil je smradljivo pijačo iz sebe, da je bil ves moker po bradi in spredaj po umazanem telovniku in po hlačah. Opotekel se je, potem je kašljaje odšel iz sobe.

— Mož se ubija, — je dejal eden izmed voznikov, drugi so molčali.

Žan je stal, kakor izgubljen sredi hiše.

— V kuhinjo pojdite, kava je že pripravljena, — ga je poklicala dekla.

Zavedel se je, a brez odgovora je šel pri drugih vratih v vežo in po stopnicah gor v podstrešno sobo. Tam se je vrgel na postelj in pekoče solze so mu privrele iz oči.

Tako ni bilo še nikoli. Saj je oče tudi prej pil, res, ali žganja ni okusil. A zdaj ga je videl, kako se je nalival z najslabšim žganjem, s kakoršnim se napajajo berači.

Njegov oče!

In kako je bil zapuščen, umazan, podivjan!

Zajokal se je na glas od bridkosti.

Njegov oče! Videl ga je, kako je hodil lep, inteligenten mož z njim in z bratom na sprehod. Majhna sta bila takrat še oba, ali oče jima je bil prvo in zadnje na svetu. Kako krasno jima je znal pripovedovati! O svojem življenju, o svoji mladosti. Kakor najlepše pravljice so bila ta pripovedovanja. Bogato je bilo to življenje! Žan je poznal vso očetovo nemirno mladost, kakor da jo je preživel sam. Kako je znal oče pripovedovati o svojih prvih spominih na vasi, o težkih, hudih časih, ko so ljudje kuhali koprive in blagrovali tiste, ki so bili ovsenega kruha siti. Potem kako je hodil v mestu v šolo, o tistih smešno-tragičnih dogodkih in doživljajih razposajenega dečka, o gospodičnah v krinolinah, o starih „purgarjih“, o svojih učnih letih v trgovini. In pozneje o svojih skušnjah, kakor trgovski pomočnik, o koleri, ki je takrat na Kranjskem razsajala, o davnih tovariših in znancih, katerih stare, obledele fotografije so še visele doma na stenah. Ali najrajši je pripovedoval o svojih vojaških letih. Mornar je bil celo dolgo vrsto let. In kadar je pripovedoval o svojih daljnih vožnjah, o morju, o ogromnih ladijah, o viharjih, o tujih mestih in deželah, sta ga poslušala z bratom najrajši. Kako so peli mornarji zvečer na krovu, kadar je bilo morje mirno, kako so menjavali težke tolarje Marije Terezije v tujih lukah za razne dragocene orientalske drobnarije. Ležali so poleti popolne na porobku gozda pod smrekami in oče je razgrinjal svoje doživljaje pred njima v živih, jasnih barvah. Kakor,

da nista otroka, ampak tovariša, s katerima se pogovarja o davnih časih, s katerima osvežuje bogate svoje spomine. In ptice je imel rad, vse živali. Njihova okna so bila polna ptičjih kletk. Kose je imel oče najrajši, vsako jutro jim je žvižgal, da so se učili pesmi. In kadar je imel časa, je vzel oba svoja dečka seboj in šli so v gozd in na pašnike mravljičja jajca nabirat. In vriskali in peli so po poti vsi trije. Lepo je bilo! Kako mlad je bil oče še takrat, vesel je bil in šaljiv, njegov glas je bil poln in prijeten, njegove modre oči dobre in polne življenja. In vse ga je imelo rado, vsak ga je veselo pozdravil in za vsacega je imel šaljiv, dobrovoljen odgovor.

Že takrat je pil, o da. Ali le redkokedaj in ponoči, Žan ga takrat nikdar ni videl pijanega, — spal je že prej. Samo drugo jutro ga je videl bolnega, zlovoljnega in bledega. Mati je godrnjala, kuhala črno kavo, oče pa se je držal za glavo in strašno vzdihoval. „Nikoli več, nikoli več!“ — je ponavljal — a vendar je spet prišlo. „Družba, družba!“ se je potem izgovarjal. — Žanu je bilo vselej mučno ob takih dneh. Nekako sram ga je bilo za očeta, ki so ga gostje spraševali in spominjali, kaj je prejšnji večer govoril in delal v vinskem veselju. A še bolj težko mu je bilo, poslušati tarnanje matere, tožbe in dolga pripovedovanja, s katerimi je vsem sosednim ženščinam razkladala, kolikokrat se je oče že napil, da je pijanec in zapravljivec in da bo vse pognal skozi grlo. Žana niso ta materina vzdihovanja nič ganila in njene solze so mu bile naravnost odurne. Skrival se je po cele

dneve na vrtu, ko je prišel iz šole, ali je pa tičal zgoraj v sobi. Ni hotel gledati očeta, ki je še smrdel po vinu, ni hotel poslušati tistega sladkega mučeniškega pripovedovanja matere. — In ko so se začeli taki dogodki vedno bolj množiti, je bil vesel, da je moral za bratom v šolo.

V mestu pa so izginili vsi črni madeži od očeta in vsega doma. Lepo in prijetno so ga greli spomini na domačo vas, domačo hišo, na očeta, na mater, na vse. Učil se je bolj iz častihlepnosti, kakor iz ukaželjnosti. In kadar je dobil dobro spričevalo, ga je poslal s ponosom domov in videl je v duhu očeta, kako sedi za mizo in pripoveduje o njem, da je „dečko, ki ima glavo na svojem mestu". In seštel je dneve, ki so ga še delili od doma, delal je dolge račune, koliko ur, koliko minut ima še do tistega časa, ko sede na vlak, ki ga popelje domov.

In lepe so bile te počitnice, kljub vsemu; mnogo žalosti je prežil, mnogo grenkosti, a to je vse izginilo, kakor neprijeten sen, samo oni lepi spomini so se mu zarezali v pamet. Ali to je spoznal: vselej kadar je prišel domov je bilo slabše in žalostneje. Oče je postajal drugačen, pil je tudi rajši kakor prej, pa tudi mati je bila druga, bolj jezljiva, vedno slabe volje. Brat je ostal, ko je dovršil četrto šolo čisto doma. Ni imel posebnega talenta, pa tudi ne veselja do učenja. Zdaj je bil že par let v pisarni bližnje tovarne za papir. Hitro se je pomožatil in Žanu se je zdel resen in strog, kakor štiridesetleten mož, dasi je bil samo šest let starejši od njega. Ni imel mnogo smisla

za njegove skrbi, za njegove sanjarije in osnove, samo po svojih bivših kolegih je kdaj vprašal, drugače je bil pa zaprt in molčljiv in videlo se mu je, da smatra Žana še za otroka.

Da, ni bilo Bog vedi kakega veselja ob prejšnjih počitnicah, a vendar je bilo lepo in Žan je bil zadovoljen in srečen in ni imel skrbi. Še le letos po zimi se je zgrnil preko njegove duše ta neznosen strah pred nečim groznim. Prišlo je nekaj ljudi iz domačega kraja v mesto in pripovedovali so mu, da oče pije, pije, kakor še nikoli. Srce ga je zabolelo takrat in od tedaj ni imel več miru. Vsak hip je vstalo v njem in ga grizlo in mučilo. Pisal je bratu, a ta mu je samo na karti odgovoril: „Lahko si misliš sam, kaj naj ti pisarim. Saj sem že tako vsega sit čez grlo.“

In zdaj je prišel domov in videl očeta ponižanega.

Ponižanega je videl, ponižanega! . . .

* * *

Oče je spal vse popoldne.

Žan je hodil po hiši in vse se mu je zdelo zapuščeno in žalostno. Ni bilo več tičev na oknih, niti rož, ki jih je prej časih mati gojila. Samo samcat žalosten kanarček je čepel v svoji kletki v gostilniški sobi v dimu in šumu. Zaprašena je stala očetova kolekcija velikih in malih pip v kotu, potrta je hodila dekla okrog, mati je tožila sosedam, ki so se zbirale v kuhinji, svoje nadloge, v izbi so sedeli nekateri možje in spraševali s pomembnim nasmehom „kako je očetu“.

Žan je šel v malo očetovo sobo. Milo se mu je storilo, ko je prijel za kljuko. Toliko lepih spominov je bilo navezano na ta prostor. Od stropa je visela mala barka z takelažo in jadri, po stenah je bilo vse polno starih fotografij in o vsaki je vedel povest. Na nizki omari je še stala velika umetno izdelana gajbica. Veverice so skakale nekdaj tam notri, a zdaj je bila prazna, podrta, s pajčevino preprežena. Skoro opotekel se je, ko je odprl vrata. Smrdelo je po vinu in žganju, tla so bila pobljuvana in posuta z žaganjem. Nobenega zagrinjala ni bilo na oknu, nobenega prta na mizi, kjer je stalo nekaj steklenic in nekaj prevrnjenih kozarcev. Miza je bila polita in pijača je počasi kapljala na tla.

— Vse sem postavila v njegovo sobo: vino, pivo, žganje, likere . . . — Naj se napije! — je dejala mati opoldne.

Na umazani postelji brez rjuh je ležal oče oblečen. Ves je bil polit in umazan.

— Kadar pije, se ne umiva in ne preoblači, — tudi to je pripovedovala mati, — in zdaj je že tretji teden, kar pije. —

Nagnil se je nad očetov obraz, zagledal se je v te zalite, napuhnjene poteze.

Kakor, da ga je nekaj ugriznilo v živo srce.

Saj to ne more biti njegov oče! Ta otekli, rdeči nos, ta zabuhla lica, zmršeni lasje, podivjana brada, vsa mokra in zlepljena . . . Iz hropečih prsi je prihajal strašen smrad, iz odprtih ust so silile pene, roke so se zdaj pa zdaj krčevito stisnile.

— Joj, oče! Joj, oče! — je zastokal sin in se je splazil ven.

Mislil je, da ne more nobenemu človeku pogledati v oči. Peklo ga je v srcu od srama in žalosti. V skedenj se je splazil, prav gori na vrh je splezal po lestvi in tam je legel na seno in strmel topo pred se. Hladno je bilo, dasi je pihal jug. Ali Žan ni čutil mraza.

— Kdo je to naredil iz mojega očeta?! —

In vse popoldne je ležal tam in nič drugega ni mislil.

Po cesti so hodili ljudje mirno k „molitvam". Vsi otroci so imeli raglje v rokah, veseli so bili in razburjeni. Žan jih je videl praznično oblečene pred seboj, kako hodijo v cerkev k božjemu grobu, kako poklekajo tam in strme v luči pred oltarjem in v svete podobe božjega groba. Vsa cerkev je polna njihovega nemira in njihovega šepeta. In stotine otroških oči je uprto v sveče pred oltarjem. Počasi ugašajo. In nazadnje, ko ugasne poslednja sveča, zagrmi trušč in ropot v vsem tem otroškem svetu. In mala srca zadrhtijo v strahu. Tudi Žan je bil nekoč med njimi in njegova raglja je bila največja in najglasnejša v cerkvi. Doma je vprašal očeta: Kaj pomenja to? — To pomenja krik judov, ko so kričali: Križaj ga, križaj ga! — je dejal oče. A Žana je bilo strah: ne smelo bi se ropotati . . . in drugi dan v cerkvi se mu je zdelo, da njegova raglja kriči: križaj ga, križaj ga! — Roka se mu je za hip ustavila, — ali imel je največjo ragljo, najglasnejšo . . .

Oh, daleč je vse to!

Danes ima samo eno težko, bridko misel:

— Kdo je to naredil iz mojega očeta? — —

— — — — — — — — —

Že temnilo se je, ko je splezal dol. Ni se mu dalo v hišo. Morda bi šel bratu naproti? — Ne, na vrt pojde.

In šel je na vrt, sedel v lopico in pogledal krog sebe. Pusto je bilo še vse in golo. Veter je šumel preko suhega vejevja in se hrupoma podil dalje v vas.

Žan se je zagledal v nebo. Neizmerne vrste oblakov so letele tja proti goram. Rad je gledal v take raztrgane, leteče oblake, ki hitijo, hitijo . . .

— Oh, da morem z njimi, — si je mislil; — da bi ničesar ne videl, da bi vse pozabil . . .

In nakrat mu je bilo neizrečeno žal, da je prišel na velikonočne počitnice domov. — Kaj mi je bilo treba? Pri gospodinji v mestu bi bil ostal in lepše bi mi bilo. Ne videl bi očeta takega . . . In Lovro z Gorenjskega bi ostal z menoj. Oh, Lovro! — stožilo se mu je po tovarišu. Stožilo se mu je po njegovih deklamacijah, po njegovih povestih zvečer. Vsega Jurčiča zna in vse pesnike, vse, vse . . . To je fant, fant . . .

Vest ga je zapekla. Kakšne neumne misli!

In spet je gledal v nebo. Koliko neizmerne lepote je na tem nebu, vedno, vselej. Če sije solnce, če so oblaki, ponoči . . . Še celo v megli, v dežju. Toliko žalosti, obupa, udanosti . . .

Naslonil je roke na mizo, položil glavo na nje in gledal v nebo. In počasi so mu solze prilezle izpod trepalnic. Tako se je čutil nesrečnega, zapuščenega!

Koraki so zaškripali poleg njega.

Skočil je kvišku.

— Kaj si tukaj, Žan? — se je oglasil njegov oče.

— Kako ubit je ta glas, hripav, star, — je mislil Žan.

— Kaj pa delaš tukaj? Prehladil se boš, — je dejal oče.

— Ne bom se prehladil, ne zebe me. Ali . . . vam je kaj bolje? — vprašal je Žan boječe.

Oče se je zasmejal. Neki čudni smeh.

— Bolje? — hm —. Popolnoma čist še nisem, — je dejal cinično. In res se mu je videlo na njegovih kalnih očeh, na topem izrazu lica, na nerodnih kretnjah, da ga pijanost še ni ostavila. — Ali slabo mi je, strašno mi je slabo, — je tožil in se oprl ob podboje pri vratih.

— Zakaj pa pijete? —

— Zakaj?! to sem se tudi že vprašal. —

— Zdravje zapravljate, premoženje, čast . . .

— In tako dalje, in tako dalje. Vem, vem . . . Pa si pomagaj! Jaz moram piti . . . In potem, saj vse pije. Kdo pa ne pije? Župnika poglej, učitelja, poštarja! In tista gospoda pri tovarni, saj vse pije! In kmetje, misliš, da kmetje ne pijo? Samo pogledi v ponedeljek v gostilne, — saj je vse pijano! —

— Ali to še ni izgovor. In potem . . . oče . . . nihče se tako ne pozabi . . .

— . . . kakor jaz, misliš? Res, umazan hodim okrog, ne umivam se. Glej kakšen sem! — pljunil je pred se in se stresel. — Ekelhaft! —

Sedel je na klop in položil komolce na mizo.

— Pa tukaj sediva, pa se kaj pogovoriva. Veš, vse vem, če sem prav pijan. Ne uglej se v mene! Vidiš, jaz vem, da ne boš pijanec. Tudi to so vzgledi. —

— Oče, meni je strašno hudo, — je zastokal Žan in vstal, da bi ga veter pretresel in vzdramil. — Strašno mi je hudo . . .

— Misliš, da meni ni?! Ali kaj, zdaj sem že v tem. Kaj pa naj tudi počnem?! Kaj pa naj počnem?! Če tako-le mislim, kakšen sem bil kdaj! Pred tridesetimi leti! . . . Vsakemu se je srce zasmejalo, kdor me je videl. In življenja je bilo v meni, sile, joj! Zdaj je pa vse hudič vzel, vse je hudič vzel! — je zakričal oče in planil kvišku. — Prokleto, oh prokleto! — je kričal in stiskal in stiskal pesti. Njegov obraz je bil tako divji, da se je Žan vstrašil in odskočil.

— Oče!! —

— No, ne boj se me. Kaj bi komu napravil!? Saj sem pijan! — se je smejal oče in gledal tja nekam preko vasi. — Ko bi vedel kdo me je tako daleč pripravil?! Sam? . . . Saj sem vedno gledal na se, saj se nisem nikdar čisto pozabil . . . Ali veš . . . ta ženska . . ., tvoja mati . . ., ubila me je! . . . Eh! — se je stresel in mahnil z roko: — pustimo to! Pa pijmo! To je najbolje, sinko! Pijmo! —

Hitro je odšel proti hiši. Žan je šel za njim v njegovo sobico.

— Ne pijte, oče, prosim vas. Prazniki so, veliki teden; — velikanoč pride, a vi boste bolni. —

— Za me ni nobene velikenoči! — je dejal oče. zgrabil prvo steklenico na mizi in jo nastavil na usta. Hud duh po rumu se je razširil po sobi. — Pijmo! Zame ni več nobenega vstajenja! — Vrgel se je na postelj, obrnil se k zidu in zaškrtal z zobmi.

Žan je šel tiho iz sobe.

*
* *

Hotel je iti bratu naproti, a premislil se je in jo zavil v pašnike, ki so se raztegali po golih hribih nad vasjo. Veter se je gonil preko pokrajine, zavijal v osamelih smrekah in hitel dalje. V neizmernih plasteh od zemlje do neba je prihajal, a njegova moč je pešala. Nekaj živega, človeškega je čutil Žan v tem vetru. Kako se podi dalje, pada, spotika se, odskakuje in spet se zaganja v tek. Ogromen velikan hiti naprej, a neizmerni zračni plašč plapola v silovitih valovih za njim. In Žan je tekel s tem vetrom v hrib. Zdelo se mu je, da mu je lepše z vsakim korakom, s katerim se oddaljuje od doma.

Kake oblasti so se polastile tega doma, kake moči so se oklenile očeta?

In nikdar ni videl vse strahote propada v tako jasni luči kakor danes. Saj se bo vse uničilo, saj se bo vse pogreznilo! Dom se maje in vsa družina se ruši. Tresknilo bo ob tla in ničesar ne bo ostalo od vsega. Drug drugega bodo ugonobili.

Mati. — Kaj je dejal oče o materi? — Da ga je ubila.

In Žan se je spomnil stotero malenkosti, ki jih prej ni bil opazil in nakrat se je začudil in prestrašil: Kako sta se pač združila ta dva človeka? Saj nista drug za drugega. Oče, izkušen, nekoliko lahkomiseln, a dober, poln fantazije, nemira; mati, ozkosrčna, godrnjava, nezaupljiva. Oče indiferenten v verskih stvareh, mati fanatično religiozna. Oče veseljak, mati temna in stroga. In od leta do leta so prihajale slabe lastnosti obeh močneje na dan, rasle so, polastile so se nature. Drug drugega sta gnala v skrajnost, v pogin. Oče pijanec, mati surova, prepirljiva ženska s psovkami in zopernimi svetimi vzdihljaji na ustnicah . . . to je rezultat!

A nista bila taka. Spomnil se je očeta iz svoje prve otroške dobe, spomnil se je na materine fotografije iz njene mladosti, še predno je bila omožena. Kako dober in ljubeznjiv je bil tedaj njegov oče, kako milo-nežno lice je imela njegova mati! A zdaj sta ubila drug drugemu vse, kar je bilo lepega in plemenitega v njih dušah in vse slabe kali, ki so spale v njima, sta siloma izšibala kvišku.

Zasmilila sta se mu, brat se mu je zasmilil, in sebi samemu se je zasmilil. Saj se bodo vsi pokončali. Vsi bodo propali. In tudi on. Sin je teh dveh in vse to spi v njem in kadar se prebudi ga uniči . . .

Zgrozil se je. In nakrat se ga je polastila taka želja, da bi se vzdržal, izvlekel se iz tega prepada, obvladal vse to slabo v sebi za vedno, vso seme teh

strašnih strasti izrval in uničil v svojem srcu. Zastokal je, pokril si je obraz z obema rokama in v groznem dvomu je vzdihoval: — Kaj naj tudi jaz tako končam? Ne, ne! Nečem, nečem!! —

Veter se je s tako silo zagnal vanj, da bi bil, tako upognjen, skoro pal na obraz. Zravnal se je in neka čudovita zavest ga je prešinila, da se vzdrži, da ne propade. — Mlad sem še in če zdaj nikoli ne pustim sebe iz vajet, ako zadušim ono živalsko v v sebi, kar nas uničuje in gonobi, — zdaj, v prvem kalu, — potem zmagam! —

Obrnil se je proti domu. Veter je še silnejše razsajal in moral je večkrat napeti vse moči, da je mogel dalje. In ta boj proti vetru ga je čudovito krepil. Nekaj svežega, pogumnega, nepremagljivega mu je zastrnjilo po žilah. Tema je bila že in Žanu se je zdelo, kakor, da veter prinaša vedno gostejšo noč, kakor, da se vali, črna in molčeča, s temi ogromnimi zračnimi plastmi preko vse pokrajine.

Že pred hišo je slišal prepir in trušč iz sobe.

Ko je vstopil v hišo je videl očeta pri mizi, mati in brat sta stala pred njim in se prepirala.

— Kje si se pa ti potikal? — zakričala je mati na njega.

— Na paši sem bil. —

— Zvečer je človek doma, zvečer se ne potika okrog! Ravno tak boš, kakor ta, — pokazala je na brata, — dôma se boji, kakor pekla, vedno samo okrog z gospodo karte igra in denar zapravlja. —

— Saj še devet ni, — se je branil brat. — In potem, kaj pa imam doma?! Če zazvižgam, pa že pridigujete, da naj rajši molim, da mi je tega bolj potreba. —

— O je, je potreba! Samo očeta poglej, samo poglej ga! —

— Pa si ga le tudi vi poglejte! Če je moj oče, je pa tudi vaš mož, sramota enaka! —

— Vidiš, tak je, — obrnila se je mati k Žanu. — Ves je že sprijen, nikoli ne bo nič prida iz njega. Kar oče, to sin! —

Brat je vzkipel. — Pustite me vendar že enkrat na miru! Saj bom podivjal, saj nimam tudi ene mirne minute. Kričite in kregate se, če pridem kak četrt ure pozneje domov. Saj je še čuda, če sploh pridem! V tak dom! V tak prokleti dom! V peklu je več miru, kakor pri nas! . . . Na, Žan, ti si vesel kaj, da sem ti poslal denar za pot, da prideš na velikonoč domov?! Revež! Nikoli ne pridi domov, to bo najlepše za te in najbolje! Pri nas doma se človek izgubi, surov postane, podivja! —

Žan je prijel brata za roko. — Ne razburjaj se tako, umiri se! —

— Saj sem tih človek, saj najrajši molčim, ali pri nas se m o r a podivjati. —

Žan se je obrnil k materi in začel govoriti o večerji, samo, da bi govor napeljal drugam. — Strašno sem lačen! — je dejal, čeravno mu je bilo zoperno samo misliti na jed, zdaj, ob taki uri, po takih besedah.

Oče je bil vinjen, topo je slonel pri mizi.

Mati je šla v kuhinjo, a ko je šla mimo očeta, ga je sunila in pljunila v stran: — Fej, živina pijana! —

To je menda moža predramilo, vstal je in zibajoč šel k omarici, kjer so stale steklenice s pijačo. Prijel je prvo, ki mu je prišla pod roko in napravil par požirkov. A ko je hotel iti nazaj k mizi, se je spotaknil sredi sobe in telebnil ob tla.

Žan in brat sta priskočila in ga vzdignila.

— Pijan sem, no, pijan, — je jecljal oče.

— Da, pijani ste, kakor živina ste pijani! — je vzrojil brat. — Pa še slabji ste, kakor živina! Koliko sramote preživim zaradi vas! Oh! Vsi me zbadajo, od vseh strani! In sram me je, strašno, stotisočkrat me je sram! Slišite, sram vas me je! Sram me je. da imam takega očeta, sram! — je zakričal očetu v obraz in nato je sedel k mizi.

V topih, pijanih očeh očeta se je nekaj zasvetilo. Široko so se odprle, kakor v čudu.

— Ti . . ., ti . . .

Počasi se je obrnil in iskal vrata.

— Spat pojdem, — je zajecljal, ko mu je Žan odprl vrata in šel po veži proti svoji sobi.

Žan je šel za njim.

— Padli boste. —

In res v sobi se je na novo zazibal in se zgrudil na tla. V padcu se je zadel ob mizo, steklenice so zažvenketale in ena se je ubila. Slabo žganje je zasmrdelo in se polilo po mizi in na tla, kjer je ležal oče.

Žan se je pripognil in z največjim naporom je spravil težkega moža na noge. Vlekel ga je proti postelji in tam se je oče zvalil preko ležišča.

Mala petrolejeva svetilka, ki je visela na steni, je osvetljevala očeta in sina. Žana je streslo, imel je vse mokre roke od žganja, steklenica se je bila razlila po očetu, da je bil moker po glavi in po obleki in tudi Žan se je omazal, ki ga je držal. Nagnil se je čezenj; obraz se je svetil od tekočine, brada je bila vsa namočena in neznosno je smrdel.

Žana je spreletela groza in zbežal je ven. Oče se mu je gnusil . . .

— — — — — — — — —

Žan ni mogel zaspati. Vstal je in previdno šel iz sobe, kjer sta spala z bratom. Tiho je plezal preko stopnjic in se je ustavil pred očetovo sobo. Siloma ga je nekaj prignalo sem. Vedno mu je bilo, kakor, da se zgodi nesreča, velika nesreča. Postal je in poslušal. Čudni glasovi so se slišali izza vrat. Tiho je odprl in vstopil.

To je bil jok.

Oče se je jokal.

Zagrabilo ga je za srce in vsa ljubezen, ki jo je kdaj občutil za očeta, je vstala v njegovi duši in neizmerno usmiljenje s tem ponižanim, ubogim očetom ga je navdalo.

— Oče, kaj vam je? —

— Kaj si prišel? Spat idi. —

— Oče, kaj vam je? —

— Kako je dejal? Da ga je mene sram, — sram ga je, sram . . . In spet se je oče zajokal, neki čudni, nezavestni, pol pijani jok.

Kako se je Žanu zasmilil v dušo ta mož, njegov oče, ki se je še pol pijan v noči jokal, ker mu je rekel sin, da se ga sramuje!

— Oče, oče! — je dejal nežno.

— In lahko ga je sram. Tudi tebe je sram. Saj vem. Ali jaz ne morem zato, vidiš, ne morem. Saj bi se ubil, obesil bi se že zdavnaj, ali nimam moči, vidiš, še za to nimam moči. Kam sem prišel, kam! — jok ga je dušil in celo silno truplo se je stresalo.

In sinu so se ulile solze, zgrudil se je na kolena pred posteljo in je objel očeta, takega politega, umazanega, kakor je bil . . .

* * *

Žan se je vozil nazaj v mesto. Mračilo se je in kmalu je nastopila trda noč. Deževno je bilo in pod večer je prišla nevihta. Prva nevihta je bila to v tem letu. In kadar se je zabliskalo, se je odgrnila v hipu tema, ki je ležala nad pokrajino in posvetilo se je od oblakov dol po vsem ogromnem prostoru pred njimi. Neka čudna groza je spreletela Žana ob vsakem blisku in vendar si je strastno želel trenutka, da se spet odpre kraj pred njim vse tja do hribov in do malih, belih vasi, ki so spale pod njimi in za nekaj sekund jasno planile iz teme. Vse polno misli mu je rojilo po glavi, a vendar je kljub temu z vso dušo užival lepoto te divje noči.

Marsikaj se je spremenilo v teh velikonočnih počitnicah zanj. In on sam se je spremenil najbolj. Toliko težkih, neizogibnih stvari mu je ležalo na duši, a vendar je bil nekako zbran, samozavesten in trezen. Samega sebe je našel, svoj cilj je našel, svojo pot je našel. Če je pomislil, da se pelje v mesto, nazaj v šolo, je bil skoro vesel. Zdaj se bo učil, zdaj bo vse drugače, zdaj ne bo več otročji in tako brez vseh skrbi in misli, kakor prej.

O, koliko je doživel v teh kratkih dneh. Nakrat je spoznal življenje in človeka je spoznal.

Kolikokrat še je v noči vstajal in hodil dol v očetovo sobo, poslušat in gledat kaj se godi. Kolikokrat se je nagibal preko njega, ki je smrtnobled ležal pred njim, — kolikokrat se je nagibal preko očeta in s pritajenim dihom poslušal, če je še življenje v njem. In ono staro puško, ki je visela v kotu na steni, je vzel in prosil brata, naj jo nese seboj v tovarno, zakaj doma ne sme biti, lahko bi se kaj pripetilo. In v soboto večer, ko je prišel od vstajenja, kako so se mu zašibile noge, ko je mati dejala, da je odšel oče pod večer stran, — kam, ne ve. Hitel je po potu, sam ni vedel kam, in čisto se je začudil, ko je stal nakrat na holmu, pod smrekami, kamor so vedno hodili z očetom prejšnja leta. In prestrašil se je, ko je nehote pogledal v veje . . . Srečen je bil, ko je našel očeta v drugi vaški gostilni opitega in brez zavesti. Odpeljal ga je domov in ni se sramoval, ko je srečeval ljudi, ki so se zapozneli od vstajenja in ga vpraševali, „kako dolgo da oče že spet pije“.

Bilo je že znano v celi fari, da oče kadar pije, pije po več dni, po več tednov.

Nič se ni sramoval, vedel je: zdaj je prepozno za očeta, da bi se ustavil. In mislil je na tisto noč, ko ga je videl jokati. Skoro vso noč je ostal pri njem. Želja ga je obšla, da bi tudi zunanje pomagal očetu v človeško stanje. In prinesel je vode in ga umil, vzel sveže perilo iz omare in ga je pripravil, da se je preoblekel.

— Pusti me no, — se je branil oče. — Pusti me, naj segnijem. Saj nisem več človek, misliš, da ne vem. Samo pustite me, da poginem. Samo v miru me pustite, — to prosim, — vsaj poginil bi rad v miru. Reci, no, jutri materi naj ne kriči na me in Ludviku reci, naj me ne zmerja in naj mi ne očita ... Saj me bo kmalu konec. —

— Oh, oče, če bi nehali piti! —

— Ne morem. To je vse zastonj. Saj bi rad ... Ali pusti me, pusti me in spat pojdi! —

Žan ga ni pustil, šel je v kuhinjo, prinesel metlo in vse obrisal in posnažil. In tako dolgo je premetaval po omari, da je našel rjuhe in povlake za blazine in vse je uredil. In potem je sel na stol poleg postelje, truden in izmučen od nenavadnega posla in začel je spominjati očeta na prejšnja leta, kako lepo je bilo in kako srečni so bili, ko so hodili po poljih in gozdih okrog, kako lepo je bilo, ko je bilo še toliko tičev pri hiši in drugih živali. Če se oče še spominja na tisto veverico, ki je njega, Žana, ugriznila v prst, da je šel noht doli in na ono sovo, ki je naposled

skozi dimnik ušla in na tisto mačko, ki je znala čez palico skakati in na zajce, — joj, in pred Žanom so nakrat oživeli vsi tisti mladi psi, ptiči, jagnjeta, mačke, kokoši, ki so bile kdaj pri hiši.

— Ali se še spominjate, oče, tistega velikega, belega petelina, ki smo ga vsi tako radi imeli, ki ga ni hotel nihče jesti, ko ga je mama zaklala in na tisto podlasico, ali se spominjate? — Joj, ali je bila hitra, ali sva jo z Ludvikom lovila! Ha ha! — in Žan se je v resnici v tisti noči pri očetovi postelji prisrčno zasmejal.

In čisto je osupnil, ko je slišal svoj smeh. Streznil ga je ta smeh in zopet je videl očetov obraz pred seboj, na katerem se je videlo, da ga ne posluša. Nekaj temnega, strašnega je ležalo na tem obrazu.

— Na kaj pa mislite! — je vprašal Žan.

— Na pijačo mislim. Na nič drugega ne morem misliti! Piti mi daj! —

— Ali oče, lepo vas prosim, uničili se boste! —

— Saj vem, ali piti mi daj! Če ti pravim, da moram piti! Tako me žge tukaj, tako strašno me peče, — je tožil in se zgrabil za prsa. — Kakor žrjavica me žge . . .

Skočil je iz postelje in hodil po sobi. Vzdihoval je, mahal z rokami, naslanjal glavo ob zid, naposled se je ustavil pred Žanom: — Daj mi ključ, jaz moram piti! —

— Oče, bodite pametni! —

— Ključ mi daj! —

— Ne dam! —

— Moraš! . . . Daj mi ga, prosim te, drugače . . . slišiš, drugače . . . — prijel ga je za roko, iskal žep.

— Tukaj ga imate, — je dejal Žan zamolklo in ga položil na mizo. Spravil je bil prej vse steklenice v omaro in zaklenil.

Oče je vzel steklenico ruma in jo postavil na mizo. Stopil je k Žanu:

— Spat pojdi! Idi! Saj me je sram . . . Nisem več človek. Ali ne morem zato, ne morem! Moram piti! Idi, pojdi! — je silil in potisnil sina iz sobe.

— — — — — — — — —

Na to noč je zdaj mislil Žan, ko se je vozil nazaj v mesto.

Ne, to ni strast, to je bolezen, — nesreča . . .

In spomnil se je, kaj mu je oče dejal ob slovesu:
— Nekaj me ima v oblasti in jaz sem, kakor iz sebe, kakor izgubljen. Pride, pa moram piti in potem pijem dokler morem. Še le, ko sem čisto končan, bolan, slab, ko sem na kraju, me pusti. In zopet je dobro nekaj časa, štirnajst dni, tri tedne, dokler spet ne pride čez me. V začetku se še branim, potem se pa pustim, ker je zastonj, da bi se branil. Moraš, pa moraš! Jaz vem, nikoli ne pridem iz tega, nikoli, nikdar več! Prevzelo me je in obsedlo in zdaj me drži in ne bo me izpustilo več. Poginil bom tako, boš videl. —

In dalje so se vozili v temo. Spet je sedel zunaj pri poštarju. Ali danes je bil drug poštar.

— Lojz se je prehladil in leži, — je pripovedoval mladi fant Žanu, — ali ne verjamem, da bi še kdaj pošto vozil, star je že. —

Žan se je spomnil čudne povesti, ki mu jo je pripovedoval stari poštar o svoji ljubici. — Zdaj pojde tudi on za njo! —

Zabliskalo se je pred njim, da se je videlo daleč naokrog. Samotne hiše so se pokazale, nekje daleč se je zabliskal bel zvonik, tam na drugem hribu se je zabelil kos ceste. Ali vse je spet ugasnilo v temi . . . .

— Če bo pri nas doma kdaj bolje, lepše? Bog ve! Kako je dejal oče? Prevzelo me je in obsedlo in zdaj me drži in me ne bo pustilo. Nikoli, nikdar več! —

Tesno mu je postalo v srcu in tako mu je bilo, kakor da je bil ostavil mrliča doma — — —

DOMÁ.

Nekega dne se mu je stožilo po domu. Že par let je bil v tem velikem tujem mestu, kjer je bilo po letu tako zadušljivo in tesno, da skoro niti prav dihati ni mogel. In tukaj v tem predmestju, kjer je stanoval, je vedno smrdelo po premogu, in če je odprl za kako uro svoje okno, ležalo je vse polno saj po knjigah in po opravi. Tistih prašnih dreves doli na ulici ni mogel nič več gledati, in če je šel v park, se mu je zdelo, kakor da ne vidi pravih dreves in prave trave. Tu je bilo vse tako lepo obrito in polizano, kakor kak frizerski učenec. Enkrat bi bil zopet rad v pravem gozdu, zopet bi rad ležal na tistem dišečem senu v lazih ali pa na tratini pod domačo lipo.

In takoj tisto dopoldne je začel pospravljati svoje stvari v oni mali dijaški kovčeg, ki mu je bil že toliko let zvest tovariš. Vse knjige in zakonike je pustil na omari, naj se praše, dokler zopet ne pride. Propal je pri zadnji izkušnji; ali kaj, tistih par dni, katere bo preživel doma, si ne bo grenil z učenjem! No da, če človek toliko let študira, mu ni toliko za par semestrov več ali manj. Nasmehnil se je pikro, ali koj na to zazvižgal neko fantovsko in zmetal še tistih par drobnarij v kovčeg, kar jih je imel.

Popoldne pa je rekel svojemu advokatu, pri katerem je bil nastavljen kakor stenograf in pisar:

— Gospod advokat, jutri mislim iti domov. —

— To ne gre, to ne gre! Kje naj dobim drugega? —

— Ah, še danes vam ga pripeljem, ako hočete. —

In ker ni bilo dela in ker je bil advokat dober mož, ki se je hotel zadovoljiti za kak teden tudi z namestnikom, je naš junak takoj zopet odšel in jo mahnil v neko temno, ozko ulico, kjer je njegov znanec in prijatelj visoko pod streho gospodaril in gladoval in čakal, kdaj dobi mesto kakega instruktorja ali repetitorja ali pisarja. Povedal je prijatelju, zakaj se gre, in ta je bil takoj zadovoljen, da prevzame vse obveznosti našega junaka.

— Jaz grem domov, — je rekel ta, Tone Korošec, da ga predstavim.

Sram ga je bilo, da je tako ponosno in samozavestno dejal „domov“. Zakaj znanec njegov ni imel doma. Rodil se je Bog ve v kateri hiši tega velikega mesta, njegovi starši in sorodniki so pomrli in ostal je sam. Ni imel doma. Tone Korošec si ni mogel predstavljati, da bi bil kdo doma v mestu, med temi stotisoči neznanih ljudi, med to legijo ulic in hiš. Dom, to je vas na deželi, posebna vas med poljem in pašniki in zelenim gozdom naokrog. To je dom. Hiša, ki stoji nekaj človeških vekov, in vas, ki se morda celo stoletje nič ne izpremeni. In ljudje, ki nas poznajo in katere poznamo mi. Ujci in strinje, tete, botre in strici, možje in žene, pa fantje in dekleta. —

Razlagal je vse to svojemu prijatelju ali ta ga ni razumel. No, si je mislil, če bi imel denar, pa bi ga vzel s seboj, da vidi. Ali ni imel denarja, žalibog. Niti za sebe ne mnogo. Toliko, da pride doli domov, in še par kron, da kupi materi in sestri kako ruto, očetu nož s tremi rezmi, bratu pa mošnjiček za denar. Da ne porekó, da je prišel s praznimi rokami. Za nazaj pa oče kaj da. Saj ni brez drobiža. In morda bo še vse dobro potem.

Tone Korošec je bil namreč skregan z očetom in z vsemi doma. Že par let. Od tedaj, ko je tebi nič meni nič pobegnil iz semenišča. — Ko se je že pol leta pripravljal za gospoda, — kakor je dejala mati. Ko mu je takrat oče pokazal vrata: — Ali nazaj v lemenat, ali pa nikdar več čez prag naše hiše, — se ni oglasil nihče, da bi mu bil dal prijazno besedo, ko je užaljen z nekako grenko, trpko svojeglavostjo odhajal v svet. Niti mati ne. Pes je lajal za njim, oni drugi so pa stali v hiši in se križali nad nepokornim sinom. Otresel je prah domače dežele s svojih nog in se odpeljal študirat. Težko je bilo vse to. Delati, goniti in pehati se za par krajcarjev, da ostane živ, a zvečer mučiti se za cilji. Neumen ni bil nikoli, ali za take suhe nauke tudi ni imel nikdar posebnega talenta. Izpiti so stali pred vrati boljšega življenja kakor angelj pred rajem. Pa je tlačil tista dolgočasna skripta vsako noč v svojo glavo, a kaj pojde v utrujeno in zmučeno pamet! Kolikokrat je zaspal nad knjigami — pal je pa vendar. Bil je že eden izmed starejših med tovariši in kadar je prišel med nje, je resno in zamišljeno

sedel pri mizi. Nekaka resignacija se ga je začela polaščati zadnji čas. Jeza in trma sta izginili iz njegove duše, in zdaj ni bilo nič tam, kar bi ga pehalo dalje. Vsi cilji in ideali so se odmaknili naenkrat tako nedosežno daleč, da bi bilo smešno goniti se za njimi.

V tem mučnem duševnem stanju se mu je nakrat stožilo po domu. Zdelo se mu je, kakor da ga čaka tam v domačih hribih neko pomlajenje, kakor da tam najde svojo prejšnjo svežost in čilost.

— Pojdem domov, pa se napijem doma in svobode. Cel dan bom ležal doma na vrtu, da me solnce obsije in pogreje. In zvečer pojdem s fanti vasovat in ukat. In vsi me bodo veseli, mati in sestra in brat in oče tudi. Saj sem njihov. Koroščev sem. In vsakega posebej objamem.

Pogledal se je v ogledalo in zdelo se mu je, da se je zelo postaral ta štiri leta, kar je od doma. Oči so globoko v jamicah in po obrazu se delajo fine zareze in brazde. Ustnice so nekako uvele in stisnjene in v oči je prišlo nekaj težkega in zamišljenega. Samemu sebi se je zasmilil in skoro bi se bil razjokal.

— Milo se jim bo storilo doma, ko me tako ugledajo, — je premišljeval, in domači kraji, domači, dragi obrazi so vstajali jasni in blagi pred njegovo dušo. Triletna odsotnost, mrzla tujina, neko sladko domotožje jih je očistilo vseh peg, in njegove oči so jih gledale preplašene v idealni luči njegove ljubezni.

*

To je bila vožnja, prijetna in sladka, polna sanj in pričakovanja. Gledal je skozi okno železniškega

voza, ali ničesar ni videl. Domači spomini so mu igrali pred očmi in misli so hitele naprej, domov.

— Še nikdar ni bilo toliko ljubezni v mojih prsih. Polno srce jim prinesem. Kako me bodo veseli! In jaz se bom grel v njihovih dobrih pogledih, polnih naklonjenosti in ljubezni. Moja mati! Zajokala bo sreče in vse mi bo storila, kar bom hotel. — Truden si in lačen, sinko; odpočij si! Kaj naj ti prinesem, s čim naj ti postrežem? — In z rosnimi očmi pojde v kuhinjo, da se najoka tam do sita. In brat. Peljal me bo v hlev, pokazal mi junce in vso živino, ponosen in samozavesten: — Srečo smo imeli ta leta. Glej, in oba vranca imamo še. Veš, v nedeljo popoldne se kam peljeva, ako hočeš! — Sestra bo sramežljivo vpraševala po tujem mestu in nazadnje me morda vpraša: — Poznaš tega in tega iz naše vasi? Snubil me je! Vse je že dogovorjeno in pripravljeno in jeseni bo poroka. Ravno prav si prišel! Oče pa si bo resno basal svoj stari, zakajeni vivček: — Bolje bi bilo, da si mene poslušal, Tone, ali kar je, je! Tvoja glava, tvoj svet! Jaz ti ne bom očital. In če boš hotel biti pameten, kak krajcar se še vedno najde pri meni, da ne boš stradal v cesarskem mestu! — Počasi poreče to. Tehtno bodo padale besede iz očetovih ust in on jih bo poslušal, pokorno in hvaležno.

Vse to je premišljeval v neštetih varijacijah. Krivico so mu delali, res je, ali morda je bilo iz ljubezni. Pove jim vse in jim razloži, da ne more in ni mogel delati proti svoji vesti. In razumeli ga bodo. In naj je karkoli v njigovih očeh, hinavec ni bil in noče biti

nikdar. Tuji so si po mislih in nagonih, po ciljih in namenih, ali po srcu so si blizu. Pamet in spoznanje jih je odtujilo, ljubezen jih zopet zbliža.

Tako je mislil in zaupanje mu je raslo v duši. Ko je končno izstopil iz železnice in iskal poštnega voza, da se ž njim dopelje do domače vasi, ga je nakrat napolnilo tako silno čuvstvo za ta dom, kateremu je bil že tako blizu, da je uvidel, da bi mu bilo nemogoče mirno sedeti v zaprti pošti. Mahnil jo je peš po bližnjicah preko hribov.

Bilo je še rano v jutro. Po dolinah so se še vlekle prozorne megle, trgale se ob grmih in drevesih in rahlo plale gori in doli. Nikjer ni bilo videti žive duše. Ta mir, ta tišina in samota je čudovito delovala nanj. Srce mu je bušilo, oči bliskale, in zdelo se mu je, da se nikdar ne bo mogel nasititi tega mirnega brezglasja. Krenil je v gozd in še nikdar ni tako globoko čutil veličastne krasote vstajajočega dne kakor to jutro. Kako sveže je bilo vse, kako čisto, trpko, nedotaknjeno! Kako mehko je bilo hoditi po ozkih, gozdnih potih, kako opojen duh je vstajal iz te silne, črne zemlje! Skrivnostno so šumele smreke nad njim, veselo je pokalo suho vejevje pod nogo. In kakor se je solnce dvigalo, tako je naraščala ta omamljiva, čarobna svetloba pod zelenimi vrhovi. Tiha in sanjava, polna melodij, daljnega ptičjega speva in rahlega šumenja dreves. Sedel je na posekano hojo in se zamislil. Zakaj ga niso pustili doma, da preživi vse svoje življenje v ti mirni, deviški prirodi! Ali poslali so ga v svet, med borbo in vihar; izgubil je tam

zunaj to brezmiselno zadovoljnost, katera edina bi ga bila morda osrečila. Prihajal je domov, ali kakor tujec je prihajal, kateri pride na en dan, dva in zopet odide, kateri toži po tej zemlji, po tej sveži, opajajoči sili proste narave ali kateri ne more živeti tu. Ne more živeti tu, to je čutil globoko. Ne prenesel bi dolgo tega miru, te samote, te tišine. Zahrepenel bi po življenju, polnem, gibajočem, četudi grenkem življenju med svetom, ki napenja vse sile mozga, vse živce, vso dušo, vse srce. Sladko je odpočivati, ali on bi ne znal biti zadovoljen. Naj razsipa zunaj v svetu svoje mlade dneve, svoje mlade sile za morda prazne fantome, za goljufive fate morgane, vsaj čuti, da živi, ima pravico se razburjati, rebelirati, vstajati, vojevati za svoje pravo, za svoje misli, za svoje cilje. Kaj bi tu v tem velikem, samotnem miru s svojim vročim, nepokojnim srcem!

Vstal je in šel dalje. — Idem domov, da se odpočijem, — rekel je smehljaje in v mislih pristavil: — In potem se vrnem nov in prerojen, srečen in močan in lahko bo iti dalje v bodočnost za novimi cilji, ki se bodo vsak dan jasnejši in svetlejši bleščali pred menoj. —

Solnce je že precej poskočilo in rosa se je že sušila, ko je stal na vrhu, od koder se mu je nakrat odprl daljni razgled preko domačih krajev. Omamilo ga je in za hip je zamižal. A hitro se je sklonil kvišku, široko odprl oči in njegov pogled se je razprostrl tja črez doline in črez vrhove, zelene in sveže kakor mirten venec na nevestinem čelu. Pet belih vasi se je bleščalo pred njim, ravne ceste so peljale med pisanim poljem tja nekam daleč in tam na kraju se je srebril na

ovinkih ozek potok. Nebo je bilo modro in jasno kakor zaljubljene oči zlatolase ljubice in solnce se je svetilo, mehko in bleščeče, kakor da se ima ta trenutek razliti njegovo zlato po nebesnem svodu. Zatrepetalo je srce in prsi so se razširile.

Kje še so tako bele vasi, kje še so tako zelene trate, kje še na vsem širnem svetu so tako temni smrekovi gozdi?! In te doline in ti vrtovi! Kakor da se je morje zavalovalo in otrdelo, tako gladke in lepe so te doline, udobne kakor dlan. In ta sapa! Nikjer ne piha tako hladna, ostra, trpka sapa! Ah!

In globoko je vdihnil ta zdravi, močni in trpki zrak. Kakor da bi pil staro, plemenito vino, tako svež je ta zrak in opojen!

Pohitel je doli k cesti, in pri vsakem koraku se je odgrnila nova krasota domačega kraja pred njegovimi očmi. Nekaj vročega mu je zavrelo v srcu in skoro bi se bil razplakal neke nepojmljive nežnosti.

Kje še so tako bele vasi? Kje še tako zeleni kraji? Oh!

In zopet je dihal globoko in žejno, da se napije domačih vonjav, smrekovega duha, trpke svežosti te zemlje in tega polja. Sto misli, sto spominov, sto dojmov se mu je vrstilo v duši.

Na vseh oknih rase rožmarin in cveto nageljni. Na vseh! In dekleta, zdrava in jedra se smejejo, da se jim belijo zobje med rdečimi ustnicami, rdečimi in sončnimi kakor zrele jagode. In fantje! Krepki, gibki in žilavi kakor jelka v gozdu. Njihova zagorela lica in oči bistre, kakor brušeni diamanti! Oh, enkrat

ž njimi peti po noči na vasi! Po noči, kadar vsi ti nešteti gozdovi naokrog šumé kakor ogromni slapovi na rekah! In kadar luna sije in oblaki jadrajo, beli, leteči, kakor lahne sanje malih otrok.

Odrodil se je od te zemlje. In zdaj bi bil pal na trato, pritisnil obraz k zemlji in zaplakal: Oh, ti moj kraj, ti moj kraj!

*

— Ti si?! — je dejala mati prestrašeno in se odmeknila, ko je naglo pristopil k njej in jo hotel objeti. — Kako si me prestrašil, — je jecljala in brisala desnico v predpasniku.

Njemu je lice zardelo in roke so se mu povesile. Pozabil bi bil, da ni navade objemati se v pozdrav pri njih doma. V zadregi je prijel desnico svoje matere, a jo takoj zopet izpustil. Zdelo se mu je, da ne stoji njegova mati pred njim, ampak kaka druga, tuja ženska. Njej so se šibila kolena in vsa je trepetala prestrašenosti. Njen sin je bil, da, in rada ga je tudi imela, ali kaj je pomenjal njegov prihod? Gotovo nič dobrega. Naučila se je misliti nanj kakor na slabega, nehvaležnega sina, od katerega ni nič kaj prida pričakovati. Vsak dan je molila zanj, ali čisto prav ji je bilo, da je bil tam v svetu, da se ne oglaša in da ne moti miru domače družine. In zdaj je stal pred njo.

— Ne pojdeš v hišo? — ga je vprašala in odprla vrata pred njim. — Oče je na dvorišču, takoj ga pokličem. —

Naslonil se je na belo, javorovo mizo v kotu, drugače bi bil pal. Zazibalo se je okrog njega in

pravo življenje je stopilo na mesto njegovih sanjarij. Po kaj je prišel domov? Tuj človek k tujim ljudem. Bedak! Skoro bi se bil zopet obrnil in odšel prej, nego ga je videl še kdo drugi razen matere. Vedel je dobro, da ne najde ljubezni, katere je pričakoval. Materin pozdrav ga je hipoma streznil. Nemilo se je zbudil iz svoje neumne, idealne pijanosti. Nasmehnil se je bridko in že se je obrnil k vratom. — Pa pojdem od koder sem prišel! — Toda ne! V tistem hipu se je zbudila neka trma v njem. — Saj je to moj dom! Hiša mojega očeta, kjer sem bil rojen, kjer sem se igral, kamor sem hodil na počitnice, ko sem bil še v gimnaziji. Če imam svojo glavo, če delam po svoji volji, se ni še nič izpremenilo. Še vedno sem tukaj doma! — Odložil je klobuk in sedel za mizo, podprl brado v dlani in čakal.

Tako ga je našel oče, silen mož z orjaškimi udi in trdim, strogim obrazom. Vsaka črta, vsaka poteza, kakor vklesana v kamen. S težkimi koraki je pristopil k sinu.

— Dolgo se nismo videli. —

— Dolgo. —

Po dolgi, mučni pavzi:

— Pa Bog daj zdravje! — in počasno je pomolil sinu roko.

— Bog, oče! —

In zopet molk. Potem se oče odkašlja važno in počasno pa vpraša:

— Po kaj si pa prišel? —

— Po nič! Tako domov! —

— Hm. Kaj si pa delal? —

— Služil sem vsakdanji kruh pa učil sem se. —

— Tako. No, saj to je lepo. Pa si kaj prida. —

— Nič nisem. Pisar. —

Molk.

— Pa praviš, da si se učil. Županov iz trga je postal po štirih letih profesor in doktor mu tudi pravijo. —

Molk.

— Pa ti si tudi nekaka štiri leta proč, ali koliko? —

— Natanko štiri. —

— No, pa nisi nič. Kdaj pa boš kaj? —

— Ne vem. —

Zaničljiv posmeh.

— No, saj sem dejal. Iz tebe ne bo nikdar nič prida. Županov iz trga . . . —

— Županov iz trga ni stradal, ni moral vsake skorje kruha krvavo zaslužiti kakor jaz. —

— Saj si sam hotel stradati. Jaz sem dejal, da ne dam, niti krajcarja. Svojo doto si doštudiral, zdaj pa sam glej! Tudi beliča ne dam več. —

— Saj ne prosim. —

— In če bi prosil! —

In zopet molk. Težko in jezno je stopal stari mož po hiši, sin pa je sedel pri mizi z brado v dlaneh. Njegove oči so bile trde in mrzle in svetile so se kakor brušena kovina.

— No, in kaj misliš? Doma ne moreš biti. —

— Samo se ne bojte! Prišel sem še enkrat pogledat te kraje, potem ne pridem nikoli več! — Vzpel

se je pokoncu, stisnil pesti in se udaril ob prsi. — Nikoli več! In če bom umiral pred tujimi pragovi, pred to hišo ne pridem. Kolnem se! — Težko se je spustil nazaj na klop in topo pristavil: — Zdaj me nikar ne podite! Ne bom dolgo! —

— Ostani, kakor dolgo se ti zdi, saj si vendar le doma. — In mož se je obrnil, da odide, ali še enkrat se je zastavil pred sinom: — Če imaš v kaj, se preobleci. Nočem, da bi sosedje kazali s prstom za teboj. Nočem imeti sramote! —

Sin je pogledal doli po sebi in videl, da je res jako zapuščen. Hodil je najprej po rosi, potem po prahu, da je bil videti kakor kak boljši potepuh. Ali očetov klic: — Nočem sramote! — se je dotaknil njegovega srca in njegovega ponosa obenem in enako globoko. Zdelo se mu je, da ga še nihče na svetu ni tako razžalil. Udaril je s pestjo po mizi: — Zaradi mene ni treba biti nobenega sram, tudi vas ne! — je zakričal in solza mu je prišla v oko — iz jeze ali žalosti, tega ni vedel.

Oče je odšel in kmalu nato je prišla mati.

— Kaj sta imela, moj Bog? — je zaječala in si brisala s predpasnikom oči.

— Nič nisva imela, — je rekel svojeglavno.

— Oh, da bi bil mene ubogal in očeta, vse bi bilo dobro. Tako se ti pa slabo godi in mi nimamo nič drugega od tebe kakor skrbi in žalost. In še sramoto. —

— Samo še vi začnite! Pa se obrnem in pojdem. Še beraču se dovoli, da se spočije, jaz pa nimam mesta in miru v domači hiši. —

— I saj molčim. Ali res je. Pod nesrečno zvezdo si rojen, Tone. —

— Eh, lačen sem in žejen in umil bi se rad. —

Mati ga je peljala v kamro pod streho, prinesla mu vode in ga vpraševala, kaj bi hotel. Njemu je bilo vse to neizrečeno mučno. Materin objokani obraz, njene solze, njeni vzdihi, vse ga je razburjalo, podžigalo v njem nekako čudno, bridko jezo. Čutil je, da te solze ne izvirajo iz ljubezni in sočutja do njega, da imajo svoj izvir drugje. Ni jokala nad njim, nad sinom. Jokala je nad seboj, nad materjo nepokornega sina, ki ni hotel postati duhoven in kateremu zdaj Bog ne da, da bi bil srečen.

— Zakaj jokate? — je vprašal osorno.

— Kako bi ne jokala! Vsaka mati joka nad svojim izgubljenim sinom. —

— Jaz nisem izgubljen. Ničesar nisem pregrešil, za kar bi me moralo biti sram. Vsakemu pogledam lahko v oči. —

— Vem, da nisi tat ali ubijalec, ali izgubljen si pa le. Ali imaš kaj vere? —

Ni odgovoril. Trpko je gledal predse in neskončna bridkost mu je polnila dušo.

— Oh, saj sem vedela, da nimaš vere, — je jokala mati.

Prijel jo je za roke, nežno kakor še nikoli v svojem življenju:

— Mati, kaj ne, da imamo vsi nekaj tu notri, v srcu, kar nam pravi, to je prav in to ni prav, kar nas sili, da delamo to, in brani, da ne storimo onega.

Vidite, mati, tudi jaz imam ta glas v sebi. In verjemite mi, še nikdar se nisem v velikih rečeh pregrešil proti temu glasu, proti svoji vesti. In če sem kdaj v manj važnih stvareh ravnal drugače, kakor mi je ukazoval ta glas, verjemite, da mi je bilo pozneje vselej žal, in drugič sem poslušal in ubogal ta glas. In glejte, mati, mene moje srce, moja vest nikdar ne sili, da molim. Nikdar ne čutim potrebe iti v cerkev, nikdar nimam težkih misli ali kakega očitanja, kakega kesa v svoji duši, ker ne verujem. —

— Nesrečnež! — je zakričala mati in izkušala se mu izviti, ali njegove roke so jo trdno držale in nadaljeval je resno in žalostno:

— Mati, vidite, jaz res ne verujem, kakor verujete vi, jaz res ne molim. Ali mati, če bi dejal in se delal, da verujem, bi lagal, in če bi se silil moliti brez notranje potrebe, bi bil hinavec. Mati, dajte, razumejte me! Jaz vam nočem vzeti vaše vere, nočem vam vzeti tolažbe, ki jo najdete v molitvi. Jaz vem, da je vse to potreba vašega srca in vaše duše, da je ni hinavske misli v vas. Kar je vam sveto, bom vedno spoštoval, četudi ni sveto meni. Mati, glejte, vaš sin sem in v resnici vas imam rad. Ali hliniti se ne morem, ne morem nekaj trditi, česar ni. Jaz vas samo prosim, da me ne kolnete in ne zametujete, ker sem odkritosrčen, ker ne lažem, ker ravnam po svoji vesti, po svoji duši. —

Spustil je njene roke in se dotaknil z desnico svojih prsi. Bilo mu je nekako lahko in sveto, kakor nekdaj, ko je še kakor majhen deček prihajal od

izpovedi. Čutil je, da je čist pred seboj; v duši mu je postajalo mehko in milo.

— Mati, saj med nama ne gre za to, kaj verujete vi in česa ne verujem jaz. Med nama se gre samo za to, da ste vi moja mati in jaz vaš sin, samo za to gre, da naju ima spajati in naju spaja medsebojna ljubezen in spoštovanje. Mati, štiri leta vas nisem videl, in jaz upam, da bom vsaj vam dobrodošel v tej hiši. —

Pripognil se je in ji pogledal v obraz, oblit od solz. Neprestano je jokala in njene koščene, od dela raskave in žuljave roke so bile vse mokre. Njemu se je milo storilo teh rok in srce se mu je napolnilo ljubezni in spoštovanja.

— Mati! —

In tedaj ga je vprašala mati z nepopisljivo grozo v glasu: — In ti ne moliš? —

— Ne, mati! —

— In ti nisi bil pri velikonočni izpovedi? —

— Ne, mati! —

— Oh, jaz nesrečnica, zakaj sem te rodila! —

— Mati! —

Zdrknil je pred njo na kolena in jo objel. Vso dušo je vsilil v pogled in vse srce je položil v to ime.

Mati pa je dejala:

— In duhovnike zaničuješ? —

— Samo tiste, ki to zaslužijo. —

Jok je zadušil vsako daljno besedo. Ko se je zopet nekoliko pomirila, je odrinila sina in dejala:

— Prav so imeli gospod kaplan! Izgubljen si! Pusti me, ti nisi nič več moj sin! —

Skočil je pokoncu in bilo mu je, kakor da je kdo vse najlepše njegovega srca in njegove duše pomandral v blato.

— Kdo je rekel, da sem izgubljen? —

— Gospod kaplan. Takrat, ko si pisal proti veri in duhovnom. —

Spominjal se je, da je napisal enkrat nekak članek proti klerikalizmu.

— In kaj še? —

— O, prav so imeli! Bolje bi mu bilo, da je oslepel pri priči, kakor da je to napisal, so dejali. Oh, bolje bi ti bilo, da nisi bil nikdar rojen! —

Hotel je vzrojiti, ali še enkrat se je premagal.

— Mati, vi mi to pravite, vi?! Vi mi to pravite, zdaj, ko sem po štirih letih prišel domov, ko me ne bodete menda nikdar več videli?! —

— Oh, saj bi mi bilo laglje, da te nikoli več ne vidim, kakor da moram slišati take stvari iz tvojih ust. —

Odšla je z jokom in on je ostal sam.

Ha, ha, to je torej dobil za tisto svoje polno srce! Sram ga je bilo pred samim seboj. Ha, ha, zdaj je doma! Vsi so ga veseli, vsi so ga lepo pozdravili! Tujec je, tujec lastni materi. Kje je ljubezen?! Samo nekaj dogem, to jim je srce. Niti ene dobre, blage besede ni slišal. Otrdelo je vse v njem in zdelo se mu je, kakor da ga tišči kamen v prsih. Izruvali so vse in poteptali. Bilo mu je, kakor da se mu je zmešalo, kakor da sanja težke, mučne sanje. Stisnil je pesti in se z vso močjo udaril po glavi. Norec,

spametuj se! Doma si. Na edinem, sladkem, najlepšem svojem domu. Odpočiješ si in oddahneš v toplini domačega ognjišča. Vse te je veselo, v vsakem očesu čitaš ljubezen.

Haha!

Bridko mu je bilo, bridko, bridko . . .

Vrgel se je na tla in zaplakal kakor malo dete, ki je samo in ubogo ostalo na svetu. Že leta ni jokal ali danes je moral. Saj je bil doma brez doma.

Zaprl se je in celi dan in celo noč je gledal skozi odprto okno, kdo ve kam, z bolečim, raztrganim srcem.

*

Drugi dan je odšel v gozd. Celo dopoldne je blodil okrog. Opoldne je v neki gostilni pil malo vina s črnim kruhom, potem se je vrnil nazaj proti domači vasi. Na parobku nad vasjo je legel pod smreke in se zagledal v to pokrajino. To je bil še njegov gozd, to je bila še njegova dolina, to so bila še njegova polja. Tam zadaj je stala na griču bela cerkev, nebo je bilo visoko in globoko, jasno in praznično. In kako čudovito so se slikali temni hribi od te blesteče modrine, kako čudovito se je belila vas med poljem. Tam onkraj vasi pod gozdom na prostranem pašniku so palili dečki smrečje. Mirno se je dvigal zlatorumen plamen v toplem ozračju, prozorni dim je brzo izginjal pod smrekami. Vžgal je suho brinovo vejo pred seboj. Gorela je brez dima, a dišalo je prijetno in mamljivo. Ko je takole nekdaj kuril na paši, — vriskal in ukal, rezal pokalice iz bezga in pekel krompir . . . Kje so tisti časi? . . . Doli v vasi

je zalajal pes ali zakikirikal bojevit petelin, zacinkalo zvonce ob govedi, zaplakal otrok — vse se je slišalo sem gori pridušeno in sanjavo. Uspavali so ga ti daljni odmevi, ta sveži, močni, a vendar topli, mehki zrak, to šumenje smrekovih vrhov nad njim in to solnce, te jasne, smejoče se barve, ki so polnile dolino. Izginila mu je zavest in trdno je zaspal. Solnce se je že nagibalo za hribe, ko se je prebudil čil in okrepčan.

Pa se vendar odpočijem doma! je mislil pol žalostno, pol veselo.

Šel je doli v vas. Ni hotel iti po stezi za vrtovi, po cesti je šel sredi vasi. Neprijetno mu je bilo ono pozdravljanje in vpraševanje; ali ker mora biti, naj pa bo, bolje prej ko pozneje.

Vas je oživela. Pred hišami so stali kmetje, stari in mladi, ki so ravnokar prišli s polja. Ženske so hitele po vodo in pripravljat večerjo. Otroci so razgrajali in razposajeno letali semtertja. Čreda se je razpustila po vasi, zaropotale so hlevske duri, par kletev se je čulo.

Takoj pri prvi hiši so ga ustavili. Kako in kaj? Kje je bil, kaj je delal, kako se mu godi, kaj hoče biti, kdaj in kje? Če je zdrav, če so doma veseli, zakaj ni hotel pravzaprav študirati za gospoda, kako se mu doma dopade i. t. d. Cela ploha! Videl je nekaj znanih deklet — zdaj so bile že mlade žene, prehitro uvele in prerano ostarele. Kake lepote so bile svoj čas! Zdaj so imele upala, bleda lica, utrujene poglede, oblačile so se zanikarno in govorile so, kakor

da so že starke. Same nadloge! Dela dosti, malo veselja. Ah, kje so dekliška leta! Zaslišal se je otroški krik iz hiše, kaka deklina pa je zakričala: Mleko kipi! Zabela se pali! In odbežale so vse prestrašene. Videl je mlade može, s katerimi je nekdaj fantoval. Gnali so živino napajat, važno kadili iz kratkih vivčkov ali pa čikali cesarski tobak za štiri krajcarje in ošabno pljuvali okrog sebe. Bili so že vsi gospodarji, imeli so že vsak svojo družino, in Toneta so vsi nekako prezirljivo pogledovali.

— Na kaj pa študiraš, kaj? —

— Na doktorja jezičnega. Na advokata. —

— Viž, viž ... Jaz imam namreč pravdo. Zaradi meje. Ožreti me hočejo, ali jaz se ne dam. Po mapi imam, veš, toliko . . . — in začela se je neskončna povest, katero je moral poslušati. Ko je na koncu svetoval znancu, naj odstopi od tožbe, razsrdil se je ta: — Saj nisem norec, hudiča! — in ko se je Tone odmaknil par korakov, slišal je za seboj: — Vsi so enaki, ti škrici gosposki! Je že onega videl, pa me hoče zdaj uloviti. Ne boš, Jaka! —

Stara ženica ga je srečala: — Jemenista Koroščev! Ali so se postarali. — Podala mu je roko in pozdravila sta se gostobesedno, vprašala se po zdravju, potrdila, da leta hitro teko, potem je ženica ljubeznivo pristavila: — Pa škoda zanje, tako so dobri in prijazni! Takega gospoda ne najdeš v devetih farah. In kakšno veselje za našo vas! Kakšna čast! Škoda, škoda. Seveda ni vsak poklican . . . — Pa brez zamere! In pa kaj oglasijo naj se pri nas, dobre hruške imamo. —

Odhitela je. On pa se je bridko nasmehnil. Ženica ga je še „onikala“, kakor takrat, ko je bil še v semenišču. Drugi so ga zopet tikali. Ah, da, na to ni mislil. Izkazil je domači vasi veselje, ni delal časti svoji fari.

Dobra volja mu je prešla, bil je zmučen od vsega tega vpraševanja in pozdravljanja, potrt in žalosten je stopil v očetovo hišo.

Sedeli so pri večerji vsi domači in dekla. Mati je položila še za njega cinasto žlico na mizo, ko je prišel. Segel je parkrat v skledo, a mu ni dišalo. Vsi so molčali, resno in tiho se je jedlo. Ko so končali in odmolili, so ženske odšle v kuhinjo, oče se je nekam izgubil, menda k sosedu, ostala sta sama z bratom. Nihče ga ni ogovoril ali vprašal, kje je bil črez dan.

— Pojdiva na vrt, — je rekel brat in šla sta.

— Kod si pa hodil? —

— V gozdu sem bil in po hribih. —

— Da te to veseli! Jaz sem mislil, da si bil v trgu. Kaj si pa delal tam? —

— Nič. Hodil sem in gledal okrog. Dopade se mi. Danes je bil lep dan. —

— Samo vroče je bilo. Jaz sem ves spoten, kakor da bi bil zbit, — je rekel brat in legel na klop. — Človek celi dan dela kakor črna živina. —

Tone je slišal nekako očitko v glasu, pa je molčal.

— Lepo vam je pa vseeno, vsem vam študiranim, — je pogodrnjal brat. — Če bi bil jaz takole na tvojem mestu! —

— Ni tako lepo, kakor si misliš. Vsak ima svoje skrbi. In jaz jih nimam malo. In delati moram tudi če hočem biti živ in morda še teže kakor ti. —

— Hm. Jaz ne vem. Ali meni ni lahko, to vem. — Posadil se je. — Glej, že šestindvajset let sem star, vsi moji vrstniki so gospodarji, meni pa oče še zdaj ne dajo čez. Imel sem dekleta tri leta, pa letos spomladi se je omožila drugam. „Tebe se nikoli ne dočaka“, mi je dejala njena mati in prav je imela. Vsega sem že sit. Hlapčeval pa večno tudi ne bom doma. Še nekaj časa počakam, potem pa tožim za doto in pojdem. —

— Pa zakaj ti oče ne prepišejo grunta? — je vprašal Tone s težavo.

— Zakaj, zakaj?! „Da mi napraviš kakor Tone“, pravijo. „Najprej, da bi dajal, potem pa mi vsi pokažete hrbet.“ In veš, Tone, meni se tudi nekako ne zdi prav. Doštudirali so te lepo, kar je res, je res, potem se pa kar naenkrat izmisliš: Ne bom in ne bom! —

— Tega ti ne razumeš! —

— Kaj bi ne! Kaka ženska je vmes, saj vem. —

Nasmehnil se je: — Ne, nobene ženske ni vmes. Ali nisem mogel. Slab duhoven bi bil. —

Sestra je prišla za njima. Jedra in kipeča zdravja in mladosti. — Kaj se menita? —

— Ah, o tem, zakaj ni hotel Tone študirati na gospoda. —

Njeno lice se je stemnilo in rekla je: — Vidiš, to tudi meni ne gre v glavo. Zdaj bi bil imel že

davno novo mašo. Preskrbljen bi bil za dušo in za telo. In tudi nam bi bilo bolje in laglje. —

Hotel je molčati. Pa kaj naj jima reče? Ne razumela bi ga. Čim več bi jima pripovedoval in razkladal, toliko bolj bi se jima odtujeval in oddaljeval.

— Mnogo moramo pretrpeti zaradi tebe, — je nadaljevala sestra. — Lojzu še zdaj niso prepisali posestva in meni je tudi vsak dan težje. Nočejo me dati proč, ker bi morali šteti doto. Malo bi mi ne mogli dati, ker niso zadnji v vasi, dosti pa nočejo. „Ves denar sem zapravil za Toneta", pravijo, „zdaj nimam nič več. Da, če bi bil on hotel biti pameten, potem bi bil tisti dan, ko bi se pela pri župi nova maša, vse na Lojza prepisal. In še dve poroki bi bili lahko slavili, tako pa nočem". Trmasti so. Lojz je skoro najstarejši med fanti in jaz tudi nisem pri najmlajših. Moje prijateljice so že vse omožene, samo mene še hranijo.

Težko mu je bilo, ko je poslušal to naivno tožbo in očitanje. Vzdihnil je: — Jaz ne morem za to! Ne morem drugače! Pa mi odpustita! — Vstal je in odšel po stezi na polje.

Vsi prihajajo in hočejo nekaj od njega. Koliko pa mu je oče dal na tisto slavno študiranje?! Kolikokrat je bil lačen in za obleko je bilo tudi treba vselej skoro pol leta beračiti, predno je kaj dobil. In zdaj delajo, kakor da jih je okral in oropal. Skopost! Saj stojijo hoje v gozdu goste in ravne kakor sveče. To so tisočaki, gotovi tisočaki! In polja in lazi in travniki — kaj ni to nič vredno?! Par smrek iz gozda,

pa je dota za Ančko. In živina v hlevu in konji?! Vsi bi imeli dovolj, vsi! Niti njemu bi ne bilo treba več stradati, ne bilo bi mu treba prodajati pameti in duše za tisto prokleto pisarniško delo, da se najé. Pa naj imajo, naj imajo! Iztegnil je roke in zaželel je, kakor še nikoli, da se izkopa iz tega svojega beraštva in jim vrže pod noge, kar jim je dolžan. Mora priti kvišku, mora, mora! Ne zato, da mu bo ugodno, zato, da bo prost, neodvisen, svoj.

Temnilo se je bolj in bolj, zašumeli so gozdovi v nočnem vetru. Nebo se je dvigalo v neizmerje, zvezde so se zazibale na temni modrini. Belo se je slikala cerkev od črnih gozdov, vas se je zavijala v sanjavo prozorno meglo. Temna in velika je ležala dolina pred njim.

Dolgo je stal sredi polja, poslušal skrivnostno šumenje smrekovih gozdov in gledal v jasno, zvezdnato nebo. Ubrana pesem vaških fantov se je razlila v mirno noč. Čisti in blagi so prihajali glasovi do njega, grenkost v njegovem srcu je izginjevala.

Z mirnim nasmehom se je vračal.

— Glej, zagrešil sem se proti domači fari, pripravil sem našo vas ob veliko veselje in čast, — je mislil skoro veselo, ko je stopal po stezah za vasjo domov.

*

V soboto zvečer sta prišli mati in sestra gori k njemu v kamro. Sedel je pri odprtem oknu in poslušal tiho, mnogoglasno petje cvrčkov na vrtu. Nekako v zadregi sta se sedli na veliko skrinjo ob steni in čakali,

da on začne razgovor. Mati je jokala vse te dni, kar je bil doma, tudi sestra je imela večkrat objokane oči. Z očetom nista še od tistega dne, odkar je prišel, izpregovorila nobene besede, brat se je držal hladno in nezaupno. Ali navadil se je nekako na vse to. Saj ga tako celi dan ni bilo doma. Ob zarji je odšel in prišel je še le v mraku. Vse hribovje v okolici je obhodil ali pa je ležal po več ur na porobku nad vasjo pod smrekami in gledal v dolino.

— No, kaj sta prišli? — je vprašel prijazno.

— Tako, saj se menda sme pogledati k tebi? — je dejala sestra nekako v zadregi.

— Sme, sme. — Skočil je doli z okna in stopil h kovčegu. Pozabil je bil razdeliti svoje darove . . . Razgrnil je dve svileni ruti na postelj: — To sem vama prinesel z Dunaja, vsaki po eno. — Odmotal je še iz papirja mošnjiček za denar in nož, namenjen očetu, in položil sestri v naročje. — To je za Lojza. —

Sestra je zardela od veselja, mati pa je gladila ruti:

— Lepi sta, lepi. In fino blago. Samo presvetla bo in pregosposka za me. Bo pa Ančka nosila obe.

Njemu ni bilo prav, da je mati odklonila njegov dar. Lahko bi bila pozneje naredila, kakor je hotela, ali tako v oči mu tega ni bilo treba reči.

— In škoda denarja, Tone! Saj nimaš odveč. Za Lojza ni bilo potreba ničesar nositi, nož ima sam in mošnjiček tudi, — je nadaljevala mati.

To ga je še bolj ujezilo. Najrajši bi bil vse skupaj zgrabil in vrgel skozi okno. Kako smo si tuji, kako smo si tuji!

— Hvala lepa, — se je oglasila zdaj sestra. — Veš, zelo si me razveselil, da si tudi na me mislil tam na Dunaju. Takoj jutri si denem ruto na glavo k deseti maši. Gosposka je, pa naj se tudi jaz malo postavim. Saj pojdeš z menoj, ne? —

Sestrina zahvala ga je veselila. Bilo je nekaj nežnega, mehkega v njenem glasu. Na njeno vprašanje ji pa ni mogel odgovoriti. Nedelja — na to ni mislil.

— Saj pojdeš k maši? — je ponovila mati.

— Ne, ne pojdem, — je dejal odločno.

Obe sta udarili v jok.

— Zaradi ljudi pojdi, da ne bo sramote, — je prosila mati. — Tega ne preživim, o, moj Jezus! Kakšen greh je to, kakšno pohujšanje! —

Stopil je k oknu in se zagledal ven. Pa odidem, še nocoj odidem, si je mislil. Sestra je pristopila k njemu in mu položila roko na ramo:

— Pa pojdi, Tone, prosim te. Zaradi mene pojdi! Meni bi bilo tako hudo, če bi ne šel. Saj vidiš, greh je, — in zopet je zajokala bridko in strastno.

Njen glas ga je ganil.

— Pojdem, zaradi tebe, — je dejal sestri, in proti materi: — Ali vseeno bi bilo, če bi ne šel. —

Odšli sta zadovoljni z vspehom in on je res šel drugi dan s sestro Ančko k deseti maši.

Neko posebno poezijo imajo te vaške cerkve. Že tisto pritrkavanje ob desetih, ki se razlija po ravnini praznično in vabeče. V gorah na okrog se oglaša rahel odmev, in na cestah in potih proti župi se začnejo vrstiti praznično oblečeni ljudje. Pisane rute

mladih deklet se veselo blešče na poljskih stezah, gori pri fari že stoji straža fantov, ki gledajo z nasipa v dolino. Zrak drhti, poljane se zelené in nad njim plava divni, čisti glas zvonov. Okna in vrata cerkvena so po leti odprta tako, da se vidi na vse strani doli po vasi in na polje in gozde. Ptičje petje prihaja rahlo od zunaj, prijeten hlad veje skozi okna, glasno pojo dekleta na koru, pred oltarjem hodijo ministranti, duhovnik se klanja, pobožno ljudstvo polglasno šepeče.

Ni imel več onega priprostega, vernega srca, in ni mu bilo žal. Nikdar si ni želel nazaj onih časov ekstaze in opojnosti. Ali globoka poezija verskih obredov tu zunaj na deželi, v priprosti, ubožni, belopobeljeni vaški cerkvi, kjer se je rahli dih prirode mešal med molitev, kjer se je ptičje petje edinilo s svetimi napevi, kjer so med kadilo dehteli stoteri zeleni gozdje naokrog, ta mu je sezala v dušo, prešinjala ga je, dvigala v neko slavnostno razmišljanje in poglabljanje. Bil je zbran v svojem srcu, jasnilo se je pred njim, videl je težko, samotno pot pred seboj, po kateri mu je bilo hoditi.

Evangelij, potem pridiga . . .

Neprijetno ga je dirnil ostri, hreščeči glas propovednika. Predramil se je. Poslušal je že stokrat slične nauke, povedane v isti formi, z istimi besedami, poslušal je dogodbice, znane in opetovane po vsem svetu neštetokrat. Pridiga je bila o katoliški cerkvi, edino pravi, edino zveličavni. Duhovnik je pripovedoval čudna izpreobrnjenja poganov in krivovernikov, pripovedoval je dogodbico o protestantski deklici, katero

je oče peljal najprej v protestantsko cerkev, potem ji pokazal še katoliško. Pokazal je na bogato olišpan oltar, kjer so gorele sveče, in ji rekel: — Glej, tukaj je Jezus! — In ko je potem odšel, je deklica vedno silila zopet v katoliško cerkev k Jezusu in cela družina se je izpreobrnila.

Jezilo ga je, ko je to poslušal. Saj to je vendar psihološki tako razumljivo! Deklici se ni dopadlo v goli protestantski cerkvi, kjer ni lišpa in luči, vleklo jo je tja, kjer so podobe in je bogato okrasje mamilo njene mlade oči. Jezilo ga je to čudno, nestrpljivo slikanje tujevercev. Spominjal se je, kako je nekdaj mislil o njih, z nekakim čudnim strahom, kakor da so to nevarni in kdo ve kako hudobni in pokvarjeni ljudje. Vedel je, da si to priprosto, naivno ljudstvo enako slika te ljudi, da jim je drugoverec človek, sposoben vsake hudobije, da jim je tudi najpoštenejši brezverec bolj strašen, večjega zgražanja in zaničevanja vreden kakor vsak katoliški ubijalec in bandit.

Zadonele so orglje, ljudstvo je poklenilo, ali njemu se ni hotela vrniti prejšnja zbranost. Ogledoval je ljudi in na vsakemu obrazu je videl ono naučeno, mehanično pobožnost brez misli. Nekateri so dremali, drugi so nekako topo gledali predse in neki mož v kotu je žvečil tobak.

Opravilo je minulo in ljudje so se usuli na plan. Sramežljivo je stopala sestra poleg Toneta, znanci so ga obsuli in moral jim je odgovarjati. Veselil se je že, da pojde sam s sestro po polju domov, toda pridružili so se jima sosedje in začelo se je modrovanje

o vremenu in letini, o davkih in kupčiji, pa tja do politike. Zopet je enkrat videl, kako materijalistično je pravzaprav priprosto ljudstvo, denar in imetek mu je vse in da ima bore malo zmisla za kake idealnejše potrebe. Če se godi njemu samemu dobro, pa so mu drugi deveta briga. Kako so se jezili ti možje na nekatere stare, onemogle starce, „ki so ožirali občino“, kako so se smukali okrog „Brinjevega očeta“, o katerem je vsak vedel, da je največji oderuh daleč na okrog, človek brez duše in vesti. Čutil je, da mislijo prezirljivo o njem, čisto jih je slišal: — Eh, kaj bo tak izprijen študent! — Moral se je bridko nasmehniti, ko se je spomnil, kako pohlevno in spoštljivo hodijo okrog sodnih slug, kadar imajo kaj opraviti v trgu. Nekateri so psovali novega učitelja. Preošaben jim je bil in prestrog z otroki. — Saj so še župnik dejali, da previsoko nosi glavo. Kaj pa je? Mi ga plačamo. Naš hlapec je, če se prav vzame. — Toneta je to jezilo in povedal jim je par odkritih. Spogledali so se in skomiznili z ramami. Vedel je, da jih ni prepričal. Težko je pripeljati našega trmastega kmeta do drugih misli. Bahač je in ošaben. In vendar je imel rad to ljudstvo. Poleg vseh hib je bilo dobro in nepokvarjeno. Zdravo jedro je tičalo v njem in trebalo bi samo nekaj omike in prosvete, da se privede k pametnemu razmišljanju in razsojevanju. Naš kmet je nadarjen, četudi je konservativen. Tudi poučiti se da, toda treba je, da ima tisti, ki ga poučuje, avtoriteto. Da, avtoriteto! Brez nje najdejo najlepše besede gluha ušesa. Samo duhovščina ima to moč v rokah. To dobro ve, zato

jo tudi čuva in še bolj podpihuje prirojeno nezaupnost ljudstva do vsega novega, do vsakega napredka.

Ko so prišli domov, se mu je zdelo, da ga mati nekako prijazneje gleda kakor po navadi. Kosilo je bilo boljše kakor sicer in po obedu je postavila mati liter vina na mizo. Tiho so sedeli naokrog. Oče je odprl parkrat usta, kakor da hoče nekaj reči, a potem je vendarle molčal. Kmalu so se razšli, Tone je šel gori v izbo in legel na postelj. Rdeče zagrinjalo je viselo na oknu, da solnce ne sije noter, rdeči sestrini nageljni na polici so razširjali močan, omamljajoč vonj. Zažgal si je cigareto in brez misli gledal v modrikaste kolobarčke. Ni slišal, da so se vrata odprla. Neka roka se je dotaknila njegovih las. Bila je mati.

— Ti si vseeno dober, — je dejala in zardela od zadrege. Stopila je k oknu in brisala s predpasnikom čisto, blesteče steklo.

— Vidiš, samo da si bil pri maši, — je nadaljevala.

Moral se je nasmehniti in nekaj mehkega se mu je zgenilo v prsih. Kako preproste so te duše! Glej, njegova mati je srečna in zadovoljna, da je bil v cerkvi, da je bil pri maši. Ne vpraša, kako misli, ne vpraša, kaj je čutil, ne ve nič o težkih duševnih bojih, ki se bojujejo leta. Ona misli, da je tako lahkomiselno odložil vero, tako zlahka, ker mu je bilo morda nerodno hoditi v cerkev, ker je bil prelen da bi molil. In zdaj je bil spet pri maši, in vse je dobro!

Pristopila je k njemu. Nekaj svetlega se je zableščalo v njeni roki.

— To je blagoslovljena svetinja, — je rekla. — Sama sem jo prinesla s Svetih Višarjev. Na, vzemi jo! —

Ni imel srca, da bi ne vzel svetinjice.

— In obljubi mi, da je ne vržeš proč! —

— Ne bom, mati, — je zatrdil resno. — Hranil jo bom kakor spomin na vas, ker ste mi jo vi dali. —

Solza se ji je ulila od veselja. Saj so rekli gospod, da tistega Marija ne zapusti, ki nosi njeno svetinjo, pa naj je tudi brez vere in velik grešnik.

Vedel je, kaj se godi v njeni duši, ali molčal je. Vedel je, da je ni moči na svetu, s katero bi jo pripravil, da bi razumela njegovo duševno stanje, njegovo mišljenje in naziranje. Nekaj nepopisno žalostnega je bilo v tej zavesti. Mati in sin — a kak neizmeren prepad je zijal med njima! Spomnil se je nekega svojega prijatelja iz Gradca, sina dobre in čislane rodbine. Bil je svobodnoumen kakor on, hodil je med samo napredne kroge in, kar je glavno, je vselej brez strahu povedal svoje mnenje. Oče ni odobraval njegovega nastopanja, češ, da si pokazi vso bodočo karijero, ali nikdar ga ni karal in psoval. Mati je večkrat s strahom v srcu poslušala pogumne ideje in načrte svojega sina, ali nikdar ni dvomila o njem. Delila jih je razlika stare generacije od mlade, delila jih je razlika duševnega življenja za časa njihove mladosti in zdaj za časa sinove, dve dobi sta si stali nasproti, stara in nova, mlada — a vendar to nasprotstvo ni bilo boleče, ni segalo v razmerje bližnjega krvnega sorodstva. Stariši se niso izpremenili, njihovi nazori so ostali isti ali v

ljubezni, skozi to ljubezen so sledili sina in ga razumeli. To je, uvideli so in spoznali, da ima sin svoje vzroke, da misli in dela tako, kakor misli in dela; prepričani so bili, da ima dobre in poštene namene v svojem srcu, verovali so vanj, zaupali so mu, četudi so se čudili, da drugače gleda na svet kakor oni, četudi so njihova ljubeča srca trepetala za sina, da si ne škoduje, da ne postane nesrečen, zaradi teh novih ciljev, katerih oni niso videli in razumeli.

To je bilo, to. Zaupanje! On je vedel, da nimajo zaupanja do njega, niti oče, niti mati, nimajo vere vanj, niso prepričani, da ne more biti nič podlega, nepoštenega v njegovi duši. Mati si je mislila, da je zato opustil vero, da more živeti brez vesti in mej, da more uživati svet na pošten in nepošten način, zato, da mu ni treba delati razlike med dobrim in zlom. Ni slutila, da si je sin načrtal pošteno in čisto pot k dobremu, k popolnosti, četudi zanikava dogme, ne more zato, ker je kaj zapovedano ali prepovedano, ker ga čaka plačilo ali kazen, ampak zato, ker je to potreba njegovega bitja, ker je to edino dostojno človeka.

*

Dnevi so potekali. Štirnajst dni je bil že doma, a vendar se mu nekako ni dalo proč. Omilili so se mu ti hribi, ta polja, ti gozdi, tihi in samotni, koder je ure in ure hodil in sanjaril. Kadar so ga oni temni, neprijazni obrazi doma žalili v srce, bežal je v gozd in tu je pozabil na vse. Čemerno in nezadovoljno se je držal oče, srdit, da se sin ni uklonil njegovi volji; mati je tarnala in ga mučila z nepre-

6*

stanim vpraševanjem; brat se je držal mrzlo in nezaupno, kakor da se boji, da bi ta srečnejši, študirani Tone imel tajne namene, da se še kako okoristi, da še kaj izvleče iz tega doma, ki ga je on smatral za svojega, a ki je njemu doslej še tako malo dal.

Vreme se je izpremenilo. Dva dni je močno deževalo in nebo je bilo še zdaj prepreženo z oblaki. Tonetu je bilo to neprijetno in mučno. Primoran je bil ostajati doma in njegovo razmerje proti domačim je postajalo vedno bolj napeto in neznosno. Padale so pikre besede, katerih on ni imel voljo poslušati dlje, kakor bi ravno moral. Čakal je samo še solnčnega dne, da odide. Ljubezni ni našel doma. In četudi ga je mati morda ljubila, četudi mu je bil oče v srcu morda vendarle naklonjen, ta ljubezen, ta naklonjenost je bila preslaba, da bi premagala predsodke, proti katerim se je pregrešil. Od dne do dne so postajala očitanja ostrejša in nepravičnejša in vsa ta karanja, vsa ta večkrat čisto izmišljena natolcevanja so mu žugala zastrupiti polagoma vsa nežnejša čuvstva, ki jih je gojil za svoje bližnje sorodnike. Zaželel si je iti zopet nazaj v tujino, kjer je vsaj prost, svoj, če ne drugega. Odšel je še prej, kakor je mislil. Šel je doli k obedu. Oče je že sedel pri mizi, jezen, razdražen, drugi so ravnokar prišli. — No, toraj reci že enkrat, kaj hočeš in kaj misliš? — ga je ogovoril oče osorno. — Cela vas je pokoncu, vsak čas prileti kaka baba vprašat, kaj je s teboj, in sosedje si tudi ubijajo glave, kaj počneš. —

— To je moja skrb, — je odgovoril srdit in užaljen.

— Tvoja? . . . . . Jaz bi rekel, da moja tudi. Ne more mi biti vseeno, če smo ljudem v zobeh ali ne. —

Sin je molčal.

— Če misliš, da se bom omehčal, se zelo motiš, — je dejal oče porogljivo.

— Ne mislim, ne bojte se! Še danes odidem. —

— Saj je najbolje, če ne misliš biti drugačen. K pošti bi šel ali k železnici, mi je dejal notar v trgu, bi saj nekaj bilo iz tebe. —

— Notar naj za se skrbi, jaz bom že za se! —

— Boš skrbel, boš! Iz tebe ne bo nikoli nič prida! Ha, ha, še žandarji te bodo okoli gonili, kakršen si, trmast in svojeglaven. —

Tone se je obrnil in odšel gori v kamro. Spravil je svoje reči v kovčeg in se pripravljal na odhod. Šel je k mizi in naenkrat se je čutil strašno zapuščenega. V grlu ga je nekaj dušilo in zarjovel bi bil kakor obstreljena zver, tako mu je bilo hudo.

Mati je prišla za njim.

— Pa res pojdeš? —

— Res! —

Zajokala je, ali njega ta jok ni ganil. Topo je gledal solze, ki so ji tekle po licih in padale na predpasnik.

— Kovčeg dajte na pošto! Bom že jaz na Dunaju plačal. —

— Če bi kaj imela, dala bi ti na pot, pa nimam ničesar. —

Nasmehnil se je trpko: slišal je pred dvema dnevoma, kako je mati dajala sosedi, ki je šla na božjo pot k Mariji pomagaj nekaj goldinarjev „za maše za Toneta“.

— Saj imaš denar za vožnjo? — je vprašala mati.

— Imam, — je lagal. Za nič bi ne povedal, da ima komaj do Ljubljane. Pa proda tam uro ali jo zastavi ali morda najde kakega znanca, ki mu posodi.

— Zdaj pa pojdem! —

— Počakaj še malo, dam ti vsaj kaj suhega mesa in kruha za popotnjo. —

— Nočem, ne bom jemal. Srečni ostanite! —

Mati je zajokala.

— In tako pojdeš! O moj Jezus! Pa z Bogom! Boga ne pozabi in k izpovedi pojdi! — mu je naročala in ga pokrižala.

Ni mogel za to, ali skoro bi se bil zasmejal. Komedija, komedija! Vse se je strlo v njem in otrpnilo, vse so ubili, nič ni ostalo. In v ta jok ni mogel verjeti in v te solze ne. Kaj je bila to ljubezen? Materina ljubezen? Zazeblo ga je v dušo. Tujec je prišel, tujec odhaja.

Šel je doli. Mati je šla ž njim. Očeta ni bilo videti. Lojz je bil v hlevu. Hladno se je poslovil z bratom. Tudi AnČka je nekam izginila.

— Počakaj, da pride! — je dejala mati.

— Ne morem. Pa pozdravite jo. —

Še enkrat je stisnil materi roko. Zaplalo mu je v srcu. Saj je njegova mati in morda je ne vidi nikoli več . . .

Trenutek pozneje je že stopal po stezi za vasjo proti veliki cesti. Ogledal se je naokrog. Nebo je sivo viselo nad vasjo, zapuščeno je ležalo polje v dolini, gozdovi so žalostno šumeli v mokrem vetru. Kakor da so umrle pisane barve, kakor da je izginila vsa zmagoslavna veselost narave.

Obrnil se je.

In če ga je vse razočaralo in ogoljufalo pri tej vrnitvi na dom, narava ga ni. Bolj kakor kdaj jo je poznal, bolj kakor kdaj jo je razumel. Glej, kako temen je pogled na te hribe, pokrite s smrekovimi šumami, po katerih polegajo deževne megle. Blizek mu je in drag, zakaj žalostno mu je v duši. Srce je razrovano, potrgane so srčne žile, ki so ga vezale na to vas s tisočerimi vezmi. Trpkost je ostala mesto ljubezni, grenka bolest mesto onih toplih, rajajočih čuvstev, s katerimi je prihajal.

Ni tu njegovo mesto, ni tu njegovo polje. Preveč mu je postalo to ljudstvo tuje s svojim mišljenjem. Kontrasti ubijajo. Ne koristil bi tukaj nikomur in sam bi propal in izkrvavel v brezupnem boju. Niso še godna tla za njegovo setev. Pojde v mesto, tam bo sejal in učil. Svobodo misli, svobodo vesti, svobodo prepričanja. Oznanjal bo pravico potlačenim, pravico do kruha. Naj se vzdramijo in se zavedo svoje bede! In ko se nasitijo, zadrhte njihova srca in tema jim izgine iz duše. Vstajali bodo novi ljudje, silni in dobri, čisti in brez hinavščine, svobodni in ponosni. Vstajali bodo! On veruje v ljudi, veruje, veruje! Pozno za njim pridejo in se razidejo po vsem širnem svetu.

In takrat zasveti tudi v teh vaseh luč prosvete in svobode. Zarožljale bodo verige, ki spenjajo dušo njegovega naroda, in on vstane čil in jak; padejo okovi, in on se vzpne k solncu, mlad in prerojen . . .

Odpočil se je doma, napil se je moči v teh gozdih. Boleče se mu trga srce v prsih, ali vzbudil se je. Ne bo več spal in čakal, sam poseže za delom, saj je mlad in silen. Marsikaka kaplja srčne krvi mu pade na suha tla, toda on je pripravljen. Pridejo drugi, vedno več in več jih pride, in enkrat dozori na teh suhih, trdih tleh bogata žetev. Ne bo je videl, ne bo več njegovega prahu, ne bo več njegovega imena, ali ideja bo živela, kateri je posvetil svoje sile, plamenela bo luč, katero so drugi prižgali pred njim in ki zdaj njemu sveti na njegovem potu.

Še enkrat se je ozrl. Navdušenje je zatrepetalo v njem, čutil se je močnega in silnega.

Poslavljam se od vas, vi temni hribi! Zašumite mi še enkrat vašo sveto pesem, moji gozdovi, zeleni in sveži, dajte, da se še enkrat nadiham vaših krepkih, zdravih vonjav! Odhajam v svet, v bedo morda in trpljenje, ali ni me strah. Veliko hrabrih junakov pade v bitki, ali preko njihovih trupel zadone zmagovite fanfare. Naj padem še jaz v tem boju, v katerega odhajam. Tudi to je sreča.

Zaslišal je svoje ime v čistem, zvonkem kriku.

Glej, tam prihaja sestra. Prišla je za njim, da se poslovi od njega. Padla mu je na prsi in zajokala:

— Srečen bodi! —

Dala mu je tri stare srebrne tolarje, in ga prosila, naj jih vzame. Vzel jih je in jo poljubil.

— Dobra si, sestra, spominjal se te bom! —

In ko je spet odbežala, da je doma ne pogreše, se je naslonil na smreko, ki je stala ob stezi, in zaplakal. Potem je vzel v roko te tri srebrne tolarje, ki mu jih je dala sestra, in vsakega posebej poljubil in bilo mu je, kakor da je dobil blagoslov na pot, na katero se je pripravljal.

Tako je odhajal nazaj v svet . . .

HRVATARJI.

I.

Hrvatarji gredo! — se je razlegalo po vaseh med hribi.

Prijazne vasi, revne vasi, pol v šumah, pol na Krasu. Zemlja peščena, nerodovitna, podnebje ostro. Kar ostane spomladi po povodnji, v letu po toči, to pomori jeseni prezgodnja slana. Marsikako leto ne izkopljejo kmetje niti toliko iz njiv, kolikor so bili vsejali v zemljo. Samo šume so v nekterih krajih up in rešitev tega ljudstva. Žilavo ljudstvo je to, zdravo, delavno. Kakor lastovke se vzdigajo jeseni in rojijo v daljni svet za kruhom in zaslužkom. Vse se vzdigne, kar ni prestaro, kar ni bolno in po vaseh ostanejo samo ženske, starci in otroci. Puste zime so to. Ni ga kruha v kočah, nezabeljeni koruzni žganci, krompir in bob, to je edini živež. In ženske opravljajo domača dela. Skrbe za kravico in drugo živinče v hlevu, predejo in hodijo že z mrakom spat, zakaj škoda je trošiti svetljavo po nepotrebnem. Bleda ekspeditorica na pošti ima v tem času mnogo posla, vaški trgovec proda dokaj pisemskega papirja, piše adrese na Ogrsko, v Slavonijo, v Sedmograško, v Rumunijo, ah, po vsem daljnem svetu.

Hrvatarji se razkrope v tolpah po daljnih šumah in njihove sekire pojo, pojo vso zimo, skoro brez presledka. Kakor obsedeni so od dela. Široke tesarske sekire žvenketajo ob tramih ob plapolajoči luči bakelj pozno v noč, žage cvilijo v ogromnem lesu. Vse okrog je sneg in mraz in zima, srebrno se blišči led, v bisernem prahu se otresa ivje, a ti ljudje, naši ljudje zamahujejo s svojimi silnimi rokami, da odmeva daleč v temno noč. Kakor megla jih obdaja sopara, ki se vzdiga iz njihovih razgretih teles, po prsih jim curi pot, a oči skele od mraza. Kume jim pokrivajo glave zadaj do vrata, spredaj jim gleda samo razmršena, divja brada, nos in oči iz zavojev, noge tiče v ogromnih škornjih, preko teh so na debelo omotane vreče. Mlad, štirnajstleten fant jih kliče k večerji. Komaj je odrasel šoli, a zdaj je tukaj za kuharja, skrbi za red v kolibi, za drva, za ogenj, da ne ugasne po noči; sveti pri delu, pomaga povsod. Pajdaši posedejo po primitivnih pričkah v kolibi, večerjajo, ležejo spat. Trideset *kg* koruzne moke, 10 *kg* bele moke, 1 *kg* soli, 1 $^1/_2$ *kg* slanine, to je deputat posameznega moža na mesec.

Oblečeni spe pajdaši na trdih deskah, sredi kolibe gori ogenj, veter tuli po gozdu, skozi tenke, špranjaste stene prihaja mraz. Kruti, šumski mraz. Bližje se pomikajo ognju, da jim noge vise preko desk, — ob vzglavju mraz, da primrzujejo lasje na trdo blazino, pri nogah vroče, prevroče od ognja. Vzbudi se eden, vzbudi se drugi. Vzdigujejo se, vstajajo. Delo, delo! Kakor obsedeni so od dela. Dve je

ura, tri v noči, a zunaj že zopet plamte baklje, škripljejo žage, žvenkečejo sekire. Tiho trepetajo zvezde na visokem, zimskem nebu, v magični, modri belini se sveti sneg med debli. Oj šuma, stoletna, daleka, tajna! Oj šuma!

Zvezde ugašajo, deček kuha zajutrk. In potem dalje! Doge se kopičijo, trami se vrsté okrog kolibe, hrast za hrastom zazvižga v zraku, hrešči, pada; svetlo in prazno postaja v stoletni šumi.

Kakor obsedeni so od dela, ne poznajo utrujenosti, ne pogrešajo počitka. Kakor reke spomladi jim nabuhnjejo jeklene mišice, trostročijo se sile. In grizejo se v šumo, besni in divji. Ponosno stoje vitka debla, ponosno stoje junaki šumski, ostareli v viharju, v nevihtah, a vendar sveži, sočni, polni moči in življenja. Ponosno gledajo v nebo, visoki in veličastni vitezi stoletnih šum; ni jih omajal vihar, ni jih razdejal blisk, mogočno širijo veje, ponosni, molčeči. Ali naši ljudje pridejo, — naši ljudje iz Krasa, — zalete se v debla in stari, plemeniti junaki se rušijo na tla. Mal vihar se vzdigne, kadar zazvižgajo veje v zraku, gozd ječi, zemlja se trese. Oj šume stoletne, memento! Oj šume stoletne nikdar več tako goste, krasne, mogočne! Oj, šume stoletne, zdaj in nikdar več!

Celo zimo odjekujejo sekire v šumah. Ob nedeljah utihnejo in pajdaši hodijo drug k drugemu v vas po sosednih kolibah, polegajo, kade. Časih gredo v cerkev v vasi, če niso predaleč. Tri, štiri ure, — dlje ne hodijo radi vsako nedeljo. Preoblečejo se, umijejo, — čez teden se ne umivajo in tudi ob nedeljah ne, če

ostanejo v šumi. In ostavijo jo redkokdaj. Kaj bi pač hodili v vasi? V krčmah se toči žganje, vino — a škoda, škoda denarja v tujem kraju. Zato redko hodijo med ljudi, — vsak mesec enkrat, s tem mora biti zadovoljen Bog v cerkvi in grlo v krčmi. Po maši pišejo domov ženam, materi, ljubici. „Zadnja pošta....“, s težko roko se nariše naslov, a potem pit.

— Hoj, židinja, ljubica, toči! —

In židovsko dekle gleda zaljubljeno s svojimi očmi, — dva žareča oglja, — v mlade fante in toči, toči. Rujne ustnice imajo ogrske židinje in mladi ljudje pozabijo na svoja dekleta doma.

— Enkrat na mesec, kaj je to?! Toči ljubica židovka, toči! —

Hej, ali se toči težko vino, hej ali pali bleda slivovka!

Možaki pa sede in gledajo molče na ednodnevno ljubezen mladih tovarišev, sede in se krepčajo s pijačo.

Ali hajd! hajd kvišku! daleč je šuma in jutri pred dnevom morajo peti zopet sekire v tihem gozdu.

Tako minejo izleti med tuje ljudstvo. Molitev k domačemu Bogu, pa vino, pa žganje, pa medeni pogledi črnookih hebrejk v zakajeni krčmi vaškega žida.

Dolga je zima v šumi, dolge so nedelje v šumi. Žage se nabrusijo, toporišča sekir se nabijejo, kubiki se zračunajo in zaslužek, — zakaj podjetnikom ni verjeti. Škribani odščipavajo pri vsakem kosu, zato treba pripraviti kletve in grožnje in korajžo.

Dolge so nedelje v šumah. Pa se razgovarjajo o domu, pa dražijo tovariša fanta z ljubico, ki ga

ima za norca, da kolne in se zaklinja pri Bogu in vseh svetnikih in pri Luciferju in vseh njegovih vragih, da mu je vseeno, do pičice vse eno.

— Eh, deklet, ljubic, povsod polno, povsod! Samo migniti, saj so nore na moške oči! Dekleta! babe! Zaradi teh težko srce?! — — — ho, ho! Tega pa še ne! — In fant se lopne s pestjo po prsih, da otlo in srdito zadoni v kolibi.

Pa kaj naj delajo ob nedeljah v šumi, kakšnega veselja naj si iščejo? No, malo se grizejo med seboj, pol zares, pol v šali.

— Kaj pa ti vzdihuješ, kakor otročnica! Hočeš malo kamilic, he? Cel dan leži, niti vstal ni danes, samo k jelu sede. Oh, ti mehka Jerica, ti, pri materi bi bil ostal, pri materi! Pa bi ti še sesati dali, ha, ha! Kaj boš ti za šumo, moje cartano! —

Lovričev Tone leži na deskah in niti kvišku ne skoči, da bi s pestjo zabil hudobnemu nagajivcu usta.

— V prsih me boli, — sikne med zobmi in se obrne v stran.

— Ho, ho, saj sem dejal, v zibko, v zibko! Visok fant, širok fant, pa mevža, fej! —

Tudi drugi pogledajo na Toneta. Krepek je na videz, kakor izmed najjačjih, ali ni delavec, ne, delavec ni. Osemnajst let mu je že, a letos prvo zimo v šumi. Razmehkuženo fantè, razmehkuženo! Mati je pravila, da je slab na prsih. Tak fant, pa slab! Vsa vas se je smejala in letos ga je mati, vdova, zaradi sramote poslala z drugimi dol na Ogrsko, v šume.

Za pol pajdaša so ga vzeli. Za pol pajdaša, kakor štirinajstletnega dečka-kuharja! Sramota je to, ali več res ne zasluži, kakor polovico onega, kar odpade od zimskega zaslužka na vsakega posamez. Glej, Jeršinov Matija, ki ga zaradi nezveste ljubice dražijo, je samo za leto starejši, ali delavec, delavec! Že letos se je puntal, da ne gre samo za del, da mu morajo dati vsaj petino čez, ali premlad je še in gospodar, tisti izmed trinajstorice, ki je najbolj razumen, ki vodi račune in vso kompanijo, se ni dal omehčati. Zakaj nekaj oženjenih je med njimi in starejših, trideset, štirdeset, tudi petdeset let, a na take može treba bolj gledati, kakor na mladega fantina.

Eh, da, Lovričev Tone je sramota kompanije, slab delavec, nobenega tako slabega pri vseh kompanijah v velikanski šumi — a teh kompanij je še devetnajst v šumi, devet iz domačih vasi, ostali so Dolenjci. Njegova sekira se lesa komaj malo prime, menda bi najrajši ležal še delavni dan. Ne, to ne gre, lenuhov ne trpe med seboj. Da bi počival, ko se drugi mučijo?! Vsí imajo jezo nanj in pikajo ga s slastjo, kjer se le da. Ali prava baba je, nikdar se ne postavi po robu, molči, vzdihuje in časih pravi, da ga prsa bole. Ha, ha, samo da mu bi kdo verjel, taka prsa, kakor gora in niti kašlja ne!

Še enega imajo, da ga radi pikajo, seveda samo, kadar gospodarja ni v kolibi. Ta samo zakolne in vsi takoj razumejo, kaj to pomeni: jezik za zobe! Čuden mož je to. Dober delavec, takega ne kmalu, ali čuden, čuden. Mož je že, oženjen, ne več mlad,

petintrideset, osemintrideset, tako nekako. In posestvo ima doma, čedno posestvo brez dolgov. Toda malo na posebno' stran je zasukan, to je gotovo. Gornik mu pravijo po hiši, piše se drugače. Ta mož je strašno sam zase. Z nikomur ni pet ni šest, vedno molči, nekaj razmišlja, in razglablja. In ta mož je strašno ljubosumen na svojo ženo. Čedna je bila enkrat, no, to vedo vsi, ki so malo starji in se je še od prej spominjajo ali zdaj ni nič na njej, manj kakor nič. Saj ni več mlada in tri otroke ima, pa trpljenja in skrbi. Mož jo tepe, zato ker pravi, da gleda za drugimi, — ali kaj bo reva gledala za drugimi! Za kom? Poštena ženska, pridna, delavna. Ali mož, kakor obseden. Dober, dober, ali kadar ga prime tolče na žive in mrtve in otroke razganja, da niso njegovi, da so pankrti, Bog vé od koga. Otroke, ki ima drugače tako rad, bolj, kakor je pri kmetih v navadi.

Nu, tega Gornika dražijo ob nedeljah, kadar je dolgčas.

— Pa kaj dela žena? Pa se nič ne boji za njo? Mlada ženska, pa sama. In dolgčas je po zimi. A lahko je dobiti druščino. Kovač, ali ni kovač hodil za njo, nekdaj pred leti, ko je bila še dekle? In kovač je zdaj vdovec, in soseda sta. Hm, hm . . . Saj nič ne pravijo, ali priložnost, priložnost! —

Gornik temno sedi pri ognju, baše pipo in kadi, da je težko razločevati njegov obraz od dima. Ali ne reče nič. Kima, odkašljuje se, ali molči. Nu, vsi vidijo, da ga grize, da je ves pisan in zelen. Naj se poti norec stari. Ha, ha! Kdo bo zažvižgal za njegovo

babnico! Če je tako tromast in zaplankan, da se da vleči za nos, no pa mirna Bosna!

Pa so ga drezali nedeljo za nedeljo. On je pogosto pisal pisma domov in dobival odgovore. Ha, ha! ženi tudi ni dobro. Saj si je vsak v kolibi lahko mislil, kaj piše Gornik domov; da naj se pazi, da jo natolče do smrti, ubije in zaduši, kadar pride, da vse razseka, njo in otroke in hišo. Vse pokonča, pobije in požge. Naj vse hudič vzame! Vlačuga ti peklenska, prokleta! Oh, kadar te dobim v roke!

Na licu se mu je bralo, kaj piše z okorno roko na papir. In drugi so hihitali na tihoma in se drezali s komolci. To je nekaj! Hu, hu! Takega pa še ne! Hu, hu! Vse jih je bolelo od smeha.

Ali enkrat je zaropotalo. Gornik je šel h gospodarju in zahteval svojo knjižico. Da gre k podjetniku, da mu izplača, kar mu gre.

Če nori!

Kaj bi norel! Ali domov more; žena, ta baba prokleta, sam Bog ve, kaj mu dela doma. Mora iti. Da vidi. Zdaj se ga nihče ne nadeja in če kaj vidi, če kaj zasledi, potem bo vas gledala! O, o!

Gospodar ga je prijel za rame in ga stresal.

— Človek, saj nisi ob pamet! Kaj ne vidiš, da te imajo za norca! Kaj češ ženi, revi? Tako ženo, delavno in skrbno, a ti tak! Joj tebe! —

Odvlekel ga je ven v gozd. Gornik je molče stopal poleg njega po trdo zamrzlem snegu pod visokimi drevesi. Težko delo je imel gospodar z njim,

ali naposled ga je umiril toliko, da je Gornik obljubil, da ne pojde sedaj sredi zime domov.

— Saj ne boš napravil take sramote meni in sebi. In ob vso zimo bi bil. Koliko bi pa dobil. In pot bi moral plačati sam. Pa doma, — vsa fara bi se izgledovala. —

Ko je prišel gospodar sam še pred Gornikom v kolibo je zapretil:

— Naj mi še kdo migne s prokletim jezikom o Gorniku, pa bo nekaj doživel. Da vas ni sram! Kaj ste živina! Lahko ubije ženo doma zaradi vaših strupenih goltancev! Naj mi samo kdo še kaj zine. Črepinjo mu razbijem pri moji duši! —

In za čudo: Gornik je imel mir, ali pisma so še vedno hodila sem in tja, še vedno je vsako nedeljo s temnimi očmi in nagubanim čelom med tihimi kletvami pisal pisma . . .

Dolga je zima v šumi. Sivi oblaki se razvesijo po nebu, nizko, da jih trgajo vrhovi dreves. Tiho se siplje sneg nizdol, kaka veja poči, kaka ptica vzleti, a drugače mir in samota. V noči zatuli kaka zver, ali sneg uduši hitro vsaki glas. Vse dolge dni siplje, siplje, komaj vidijo ljudje drug druzega pri delu. Beli so, snežni, spojeni s to šumo, s tem snegom. Nič ne motijo svečane tišine, kakor del tega lesovja, te samote so.

Nebo se odpre modro in visoko nad šumo, toda mrzlo in trdo sveti dol, — če bi se ga kdo dotaknil, bi zazvenelo, kakor glaževina. Strašen mraz se razgrne preko šume, drevje poka, kakor kristalni prah

je sneg oster in suh. In zima pritiska, privija, močno žge ledeni zrak v grlu. Kakor nevesta, tako divno krasna je ta šuma, trpka, neomadeževana.

Oh! Veter zapleše v vejah, šuma oživi in poje noč in dan v dolgih, neštetih glasovih. Kako se objemajo veje, kako se pripogibajo vrhovi, kakor klasje na ravnem polju. Veter leže na šumo, objema jo, privija jo na se, izpušča in zopet in zopet se pritisne v njene lase, se ovije krog njenih udov. Oj, jug topli, valoviti, lahkoživi, oj! Zopet pride zima, mraz, led in sneg! Šuma se mu brani, brani, izvija, izbegava. Ali vso jo omoti, obvlada. Težko diha šuma v njegovih rokah, trudna trepeta, blaženo se niha. In led na njenem srcu se topi, počasi odlaga odeje raz kipečih udov. Prezgodaj! Mrzlo zabrije tekmec sever, z lehkoto jo izvije svojemu bratu iz objema . . .

Ko je prišla pomlad, ni bilo več šume . . .

Redko stoje mlada tenka drevesa, nekaj krivih, nelepih debel, — a drugo je razdejano. Kje so veličastni, visoki oboki, ki so se lani v neopisni lepoti dvigali na ravnih stebrih? Pokončan je tempelj in razdejan.

Pomladi ni bilo več šume.

In tisti, ki so jo razdejali so veselo odhajali domov. Kaj je njim šuma?! Res, govore: Lepa šuma, fina šuma! — Ali takoj pristavljajo: Koliko da zaslužka, koliko kubikov, koliko dog? Kako se seka? — Samo zaslužek jim daje, kruh, — ali lepote duši, srcu?

— — — — — — — — —

Po naših vaseh se je razneslo:

— Hrvatarji gredo! —

II.

Cel transport se je pripeljal. Na železnici jih je bilo poln vagon. Tesno so sedeli in stali v ozkem prostoru, peli, vriskali, kadili. Same viržinke! Saj cvenketa v žepih in v listnicah lepa družba petakov in desetakov. Juh! juh! In še enkrat in še enkrat! Na postajah pijó žganje, rum, likerje. Kdor ima denarja, je gospod! Nihče ni več čisto trezen. Eh, dolga je pot do Pešte, pa dalje po Ogrski do Zagreba, pa preko Zidanega mosta dol proti domu. Na zadnji železniški postaji jih čakajo lojterski vozovi, daleč je še domov. In v restavraciji godba. Juh! Juh!

Igrajte godci! Vina na mizo, piva, ruma. Saj imamo.

Žage, sekire leže na vrečah v kotu, na mizah polni kozarci, po tleh luže od vina in pijače. Lop po mizi! Kaj za malo črepin?! Doplak v roko pa tresk, tresk! Saj smo prijatelji, ju-uh! In stol kvišku! Kaj, mi imamo korajžo! Korajžo pa šnajd!

Krik, vriski, tulenje! Podivjali so, pobesneli so. Saj gredo domov. Zime je konec in žepi so polni!

Po dva in dva se primeta, pa plešejo, tolčejo s škornji ob tla, da trske frče. Črni so, bronasti, divje oči imajo, kosmate obraze, zakajeni so. umazani, pijani, politi z vinom in žganjem.

Ju-u-uh! Juh! Na vozove! Voznika so opijanili, v sredi na prvem vozu imajo godca.

Od doline do doline odmeva njihov krik. Pomlad je, toplo, lepo. Sveže je v gozdu in na poljih. Prvo zelenje na drevju, prvi cveti na lokah.

Hripavi so že, zamolkli in trezni jih ta čisti zrak, ta nedolžni mir povsod.

Goni konje, švigni z bičem! Da pridemo v vas, da pridemo do krčme!

In zopet ples in pitje, pijanost!

Črne kave in vretega vina, pa klobas in cvrtja!

Kruh se valja na politih mizah, moker, zamazan; na krožnikih, med pepelom smodk in med ožganimi šibicami leže ostanki jedil; po vinu v kozarcih plavajo mastni cinki.

Pa dalje do druge vasi, pa do tretje, četrte . . .

Zjutraj so seli na vozove, zdaj je že pozno popoldne. Domači vasi se bližajo. Ženske so jim prišle naproti in otroci. Vse se naloži na voz. Ženske se smejajo, vesele, razgrete. Moški jih objemajo, ščipajo. Pijani so, ali to je v redu, to je v redu. Na zadnjem vozu sedi morda nekaj starejših, treznejših. Pa tudi ti imajo svetle oči. Zima je bila težka, nikdar priboljška, samo delo.

Pri krčmi v domači vasi so. Vse ženske prihité, mlade, stare. Vsi otroci priroje, vse vriska.

Soseda gleda morda mrko iz okna. Moža ji je pobilo v šumi, daleč leži tam v ogrski bolnišnici. Hudo ga je polomilo. Ali pride še kdaj živ in zdrav domov? Težko vzdihne žena in solze ji polijejo lica . . .

Kdo jo vidi?!

Vse je dobre volje, veselo! Oštir, na vse mize vino! na vse mize kruha in klobas!

V hipu je hiša polna.

Na, pij sine, pij žena! In pijó, pijó.

Obrazi žare, vse polno krika, krohota. Godec igra, žene plešeje in dekleta in otroci. Okna so odprta in trušč odjekuje preko vasi.

Zunaj je še nekdo. Starejša žena joka pred njim. — O ti moj ljubi sin! Saj sem vedela! Zakaj sem te pustila. Saj sem vedela! O ti moj ljubi, ubogi! —

Dve deklici stojita tihi in uplašeni pred bratom. Njegov gospodar in še dva druga moža tolažijo in pogovarjajo.

— Malo naj se odpočije, pa bo dobro. Kaj bi ne ozdravel? Če ne bo hitro bolje, pa naj gre v Ljubljano v bolnišnico, tam ga popravijo, če bi bil že v grobu. —

Lovričev Tone je to. Kri se mu je bila ulila nekoč doli v šumi pri delu. In od tedaj še celo ni bil za nič. Poslednji čas ni delal, tudi delavni dan je ležal v kolibi.

Nekaj fantov prihrumi iz krčme na prag. Obstanejo, potem se obrnejo nazaj v hišo. Nekdo skomizne z rameni: — Saj ga ni škoda, griže! —

In vriskajo in pojó in plešejo v noč. Ženske silijo domov, same že malo vinjene, otroci zaspano žede po klopeh. Počasi se razkrope ljudje po hišah, le nekaj fantov popiva še v krčmi, vriska trudno in hripavo. Tudi ti se odpravljajo naposled domov. Na vasi srečajo še kakega dekleta, opotekajoč se dobrikajo, z ubitim glasom kolnejo. — Nisem pozabil na te, Micika, pri moji duši! Sem pojdi, no! Kaj se me bojiš! Saj te ne bom snedel. Ej, ljubica, z menoj pojdi, no, no! —

Dekleta zahihitajo in odbeže, ali vendar so vesele in zopet švignejo na cesto. — Kaj se držite, kakor kislo zelje, vrag vas vzemi! Vrag te vzemi Mica! Ljubic, kolikor hočem, kolikor hočem! Babe! Jaz ne bom prosil! No, ljubica, no, no! —

Težko se odmajajo fantje domov. Po hišah je še nekaj časa hrup, ženske morajo še po vino v krčmo; nikdar nimajo ti moški dosti! In potem polagoma mir. Luči ugasnejo, samo pomladni veter šumi nad vasjo.

—

Vse vasi so oživele. Nič več ni prazno pod vaško lipo, pri vaškem kovaču, v krčmi. Povsod postajajo in se pomenkujejo. Dolgo jih ni bilo doma in odpočiti se treba od težke zime. Obrili so se že, postrigli lase. Še so zarjaveli, bronasti, ali drugače so na pol gospoda. V špičastih štifletih, v belih, likanih srajcah, s pisano kravato in v kratkih suknjah od modnega blaga hodijo okrog. Okrogle lovske klobuke na glavah, v roki dolge pipe, v telovnikih srebrne ure z debelimi verižicami. Čutijo se, to se jim vidi. Vaška krojača, vedno pol gosposko oblečena, imata polne roke posla. Vsakemu fantu po eno, dve novi obleki. Črne obleke niso že več tako v modi. Eno pač ima vsaki, drugače je pa svetla, siva boja zelo v časti. Blago naročata krojača po vzorcih naravnost iz Dunaja in iz Brna. Tudi čevljarji imajo dela čez glavo, fine štiflete iz šegrina, nizke šolne iz rjavega usnja, gosposke poletne čevlje iz tkanine z lakastimi špicami. Pri trgovcih si omislijo novih ovratnikov in manšet, ne samo belih,

ampak tudi že barvastih z vzorci; nov gosposki dežnik z lepo okovano kljuko. Šivilje šivajo srajce — iz kupljenega blaga seveda, — domače platno nosijo samo še v šumah.

Oženjeni niso tako gosposki, ali preveč zastajati tudi nočejo. Seveda denarja nimajo toliko za lišp in ošabnost; žene so tu in hčere in hočejo za obleko in lišp. Zajé se malo in tudi za druge stvari v hiši se ne potroši skoro nič. Po ena postelja je v vsaki hiši, to je dovelj in če so še „stari“ živi, imajo tudi ti svojo, druga družina spi na slami pod streho ali pa v hiši na tleh. Meso je samo ob največjih praznikih na mizi, tudi ne belijo vsak dan, kruh je samo ob košnji pri domu in ob posebnih svečanostih. Gospodinja ima pač nekaj prtov s čipkami: — če bi kdo umrl, — na omari svetle svečnike, voščene svetnike in Mater Božjo pod steklom. V nekaterih hišah imajo tudi neke nove podobe z malim oltarčkom v sredi, zadaj se lahko navijejo in potem igrajo. Drage stvari so to, židje so nekaj zaslužili po vaseh! — nu, ali radi tega so te podobe vendar največji ponos vsake gospodinje. Ali zato so brisače, ki visijo na vratih samo za parado, — ljudje se brišejo v krpe ali pa v umazano perilo. Sploh je vse življenje odmerjeno na efekt. K maši hodijo v finih tibetastih krilih, svilenih in žametastih jopicah, po noči pa se odevajo z mastnimi umazanimi plahtami. Popoldne ob nedeljah hodijo v svetlih, s čipkami in trakovi obšitih bluzah, zvečer pred ognjiščem se usekujejo v roko. Praznične rute škropе z dišečimi vodicami, doma je pa stranišče

iz par desk prav pod kuhinjskim oknom zbito in nikdar počedeno. Kjer so mlada dekleta, pač visijo načipkani zastori na oknih ali v kuhinji je na loncih za prst debelo nesnage. Otroci leže v gnjilih, smradljivih plenicah, ali kadar jim gre mati cepit koze, sama ne ve koliko čipk in svilenih trakov bi obesila na nje. — Ni povsod tako, ali skoro povsod.

Polagoma je zakrenilo življenje po vaseh zopet v stari tir. Kmetje so imeli na polju dovelj posla, potem ko so opravili svoja pota pri občini in v mestu pri davkariji; drugi so krenili v kočevske šume, kjer so med tednom tesali trame in sekali drva. V soboto popoldne so se vračali in se „oddihovali" pri plesu in pijači do ponedeljka in torka po krčmah.

Parkrat je še zavrelo po vaseh ob novih zanimivih dogodkih ali drugače je bil red in mir. Zdenčar, mlad kočar, ki je bil tudi z drugimi doli v šumah, je namreč dobil sina. Ali ni ga bil posebno vesel. Pretepel je otročnico in otroka so mu komaj ubranili. In tisti večer se je tako napil, da so ga našli drugo jutro prav sredi ceste na vasi, dasi drugače ni bil pijanec. Ko so ga pobrali, je klel in pretil, da pobije vse tiste tuje pritepence na parni žagi pod vasjo. Med ženskami je napravil ta dogodek velikanski vrišč. Oh, saj so vedele, saj si je bilo misliti! Zdenčarjevo so poznali na žagi, kakor ponarejen denar, saj je hodila večkrat uradnikom snažit pod. Hi, hi, privoščile so ji iz dna srca; kar niso se mogle navžiti te sladke novice. In ko so Zdenčarja žena, babica in njegova mati vendar-le umirile in potolažile, jim je bilo bolj

žal, kakor Bog vedi kaj. Zbadale so ga ob vsaki priložnosti, dokler ni nekoč pokazal pesti in obljubil, da vsaki, katero bi še jezik zasrbel izbije vse zobe iz ust.

In tudi tista komisija, ki je prišla zaradi meje med Turkom in Vrharjem, je obudila mnogo šuma. Že par let se tožarita ta dva, a konca še ni in ga ni. Skoro pol vasi si je v laseh zaradi te pravde. Turk je zvečer stal na pragu, psoval „tega roparja“ in se pridušal, da ne pusti in ne pusti, in če bi moral iti do cesarja in če bi se svet podiral, ne. Vrhar je že prej komisiji dejal, da nič ne da na to, kar sklene, saj ve, da drži z goljufom in ciganom. Drugi dan sta bila zopet v mestu in sta oba vložila tožbe zaradi razžaljenja časti. Vrhar je bil kmalu na to obsojen še posebej na teden dni zapora zaradi žalitve javnih oblastnij.

Razpravljalo se je takrat par dni prav živo o pravici in postavi med vaškimi možaki, pa tudi na to so pozabili.

III.

Sredi maja je začelo deževati. Ves teden je lilo, a nebo je še vedno sivo in tmurno. Neka mrzla vlaga se vleče od polja sem, ki je vse pod vodo. Ljudje so prosili že za procesijo k podružnici, zakaj, če voda hitro ne odteče bo vse pognilo. Žalostno in pusto je gledati preko zalitih njiv. Vaški otroci brazdajo vsi mokri in zmrzli po lužah, odrasli so malobesedni in čemerni. Ves kraj je pust, zapuščen in umazan. Neprijeten veter piha od lazov doli, po katerih se plazijo megle.

Ženske stoje na pragu, gledajo v oblake in vzdihujejo: — Kaj bo, kaj bo! Že za pet maš se je nabralo v vasi, pa nič ne pomaga. Danes sem dala sosedovi Katri dve desetici, v Ribnico pojde, pa naj se pri Novi Štifti ustavi, se nas bo morda vendar vsaj mati Božja usmilila. —

— Tudi mi smo dali. Moj se je zaobljubil k Mariji Pomagaj na Gorenjsko; naše njive leže vse v dolini, vse je pod vodo. —

— Lani je bil nekak žolnir tukaj, saj veste, tisti, ki je toliko todi okrog meril. Dejal je, da bi se lahko napravilo, da bi ne bilo povodnji; samo denarja bi stalo, brez denarja ni nič. —

— Tudi z denarjem bi ne bilo. To je božja volja. Svet je danes pokvarjen in pregrešen pa pošilja Bog svoje kazni, so rekli gospod kaplan. Samo Bog bo pomagal, če bo hotel. Jaz moram mojemu staremu reči, da bi dal še za dve voščeni sveči. Pri kolikih mašah take sveče gore, — in vseh je človek deležen. Težava je, če ima kmet polje v dolini, koliko skrbi je to in stroškov! —

In soseda je računila, za koliko maš da na leto in blagoslovljenih sveč in nedeljskih očenašev, — a še imajo toliko škode od povodnji. Če bi nič ne dali, bi pa še otave ne dobili. Še druga ženska je pricmokala v nerodnih moževih škornjih po lužah in razgovor se je začel od kraja.

Večerilo se je. Ob tacih deževnih dneh se mrači ure dolgo. Zmirom je, kakor da bi hotela nastopiti v par minutah noč, a ta medla, žolta, bolna, deževna

svetloba vedno še leno visi nad krajino. Pusto, pusto je. Vsak glas moti človeka. Najrajši bi se naslonil na deblo kake hoje pod gozdom nad vasjo, pa bi topo gledal čez te puste zalite doline in poslušal zategnjeno tulenje tam daleč kje na vasi. Žalostno leži to tulenje nad krajino, neizrečeno dolgo doni v ušesih. Kakor, da bi ves ta pusti, mokri, zaliti kraj tulil od žalosti, od zapuščenosti. Človek bi se najrajši vrgel na tla v travo, med katero stoji voda in bi tulil, tulil . . .

Večeri se. Sivo je vse in žalostno. In pes na vasi tuli, tuli . . . Po vsi vasi se razlega to tulenje in ven preko široke povodnji na poljih gor do lazov in šum. Obupano je in žalostno do smrti. In vsi ljudje so nemirni in ne vedo zakaj. In vsi čudni strahovi teh vaških ljudi se zdaj v zraku vzdigajo od vseh strani in se zgrinjajo okrog njih. Groza jih je in prej, kakor navadno prižigajo luči v hišah. Pod oblaki zašume peroti čudnih pošasti in otroci se preplašeni oprijemajo materinih kril. V vsaki negotovi senci se zaziblje duh, v vsakem kotu preže pošasti.

— Kaj je to nocoj? — mislijo ljudje. Mokro je, mrzlo; počasni, ostri veter, poln mokrote, piha do kože, čuden mraz spreletava ljudi.

Zunaj vasi pred zadnjim široko odprtim skednjem sedi velik, lisast pes in zavija, tuli — hripavo, zategnjeno, žalostno. Ves kraj je poln tega tulenja, vse doline, vse do hribov, do sivega, žalostnega neba. Vse tuli, vsa polja zalita z vodo, vsi mokri umazani lazi, vse te črne šume v megli. Dolgo, dolgo, zategnjeno . . . U — u — u — — — — —

V hiši sede trije otroci v temi. Tesno so se stisnili v kot za mizo in se ne upajo pogledati niti po temni hiši, niti ven v sivi mrak, kjer se gibljejo pod oknom mokra drevesa v večernem vetru. Sami so in strah jih je. Tiho v presledkih dihajo in njihove velike, preplašene oči nimajo nikjer miru, nikjer se ne ustavijo, da bi ne ugledale nekaj groznega, strašnega. Krčevito se držijo za roke in poslušajo sklonjeni. Trami škripljejo, les poka, zunaj tuli pes. Tuli, tuli. In pol ure so že sami, pol ure čakajo na nekaj, vsi trdi, okameneli. Ne jočejo in ne kriče, nimajo solz. Strah jim je zagušil glas in jok.

Zunaj zaškripljejo duri. Težki koraki se začujejo v veži. Nekdo išče za kljuko. Zakolne. Vrata se odpro in dva moža stopita v hišo.

— Kaj ste sami? —

Otroci se oddihnejo. — Sami, — odgovori najstarji, devetleten deček.

— Kje so pa oče? —

— V skedenj so šli. —

— Pa mati? —

— Matere ni doma, k doktorju so šli, zaradi tete. —

Zopet je zatulil zunaj pes. Molče sta čakala moža da je utihnil.

— Kaj ni to vaš pes? —

— Menda. —

— Kaj mu pa je? —

Otroci niso vedeli in moža sta odšla ven. Tudi otroci so bili v hipu pri vratih.

— Kaj hočete? —

— Strah nas je. Z vami pojdemo, saj greste k očetu. V skednju so. —

Zopet se je razleglo tulenje po celem kraju.

— Prokleti pes! kaj mu je vendar?! —

— Jaz porečem Gorniku, da naj psa ubije. Kdo bo to poslušal! —

— Hektor! Hektor! — se je opogumil deček in poklical psa.

Priletel je ves moker in umazan. S prednjima tacama je skočil na dečka in mu zatulil v obraz.

Moža sta pograbila otroka, pes bi ga bil skoro podrl na tla.

— Marš! Pojdeš! Ti pasja duša! — je klel eden in sunil psa s škornjem.

— Samo če ni ta mrha stekel! Gornik! Gornik! — je klical drugi gospodarja.

Samo odmev se je oglašal.

— Kaj niso oče v skednju? —

— So. —

— Koliko časa že? — vprašata soseda.

— Že dolgo, — pravijo otroci. — Uro že, nas je bilo že strah. —

— E, morda je v hlevu ali pa na vasi. Kaj bi tako dolgo delal v skednju, zdaj v mraku! —

— Skedenj je odprt, — opazi drugi.

— Res, odprt. —

Oba utihneta. Pes beži skokoma v skedenj in tam zatuli, strašno in grozno, da se moža zdrzneta. Hipna misel jima preleti mozek. Oba se obrneta proti skednju. Otroci se ju primejo za suknjo in za hlače.

— Nas je tako strah. — Nakrat zajočejo vsi trije.

— Pojdem jaz v skedenj, ti ostani tukaj pri otrocih, — pravi eden in odide proti skednju.

— Gornik! Gornik! — kličeta moža; otroci jočejo.

— Gornik! — kriči sosed in stopi v skedenj.

Vse je črno naokrog, samo od zgoraj, od lin prihaja medla svetloba. Široko se zaganja veter zunaj ob lesene stene, sredi poda tuli pes. Časih skoči kvišku, vzpne se na zadnje noge in zatuli proti svetlim linam.

— Kaj je živali? — si misli mož. Čudno mu je in tesno.

— Gornik! — zakriči še enkrat. — Kje bo, — si misli, — saj bi se bil že oglasil, na vasi je kje. —

Zopet skoči pes z vso silo kvišku, skoro par metrov visoko.

Sosed pogleda navzgor. Proti zadnji lini se vidijo obrisi črne, dolge stvari, ki visi v zraku visoko pod tramovi; veter piha skozi odprte line in stvar se maje sem in tam in vselej zaškriplje tram nad njo.

Gledalca spreleti groza. Huj! Kako pošast vidijo njegove oči?!

Hipoma je zunaj, zgrabi otroke, potegne tovariša s seboj in vsi beže v vas.

— Visi! Obesil se je! —

— Gornik se je obesil! Ljudje! Ljudje! Gornik se je obesil! — kričita moža.

Otroci zajokajo, zastokajo. — Joj, joj! Oče! oče! —

— Gornik se je obesil! — se razlega po vasi. Ves svet hití v·gručo; ženske se križajo, moški se posvetujejo in v vsako hišo gre klic: — Gornik se je obesil! —

Par žen se zgrne okrog otrok.

— Strašno! Strašno! Sveta devica varuj nas očitne kazni božje! — molijo žene in stoje okrog otrok, ki so tudi del tega prokletega, zavrženega.

— Oče, oče! — joka najmlajše dekletce, ki ničesar ne razume.

— Ne kliči ga! — se prestraši neka ženska in zapre otroku z roko usta. — Kdor se sam obesi in konča je pogubljen na večno, — šepeta drugim.

— V najhujše peklo pride, — razlaga druga in se pokriža.

Otroci jokajo in molče, ne upajo se več izgovarjati imena „oče". Nekaj strašnega se je zgrnilo nad nje, groza jih je, boje se; vsi uplašeni se grabijo za krila žensk naokrog in jokajo.

Pred skednjem na koncu vasi je v par hipih vse črno ljudi. Hlevske svetilke nosijo v rokah, vsi so razburjeni.

Še nikoli se ni nihče v tem kraju obesil. Še nikdar! Nikdar niso čuli kaj takega.

Stemnilo se je in zopet je začelo škropiti. Veter zaganja mokroto v obraz, čudno se majejo sence po tleh, čudno se svetijo luči v lužah. Na podu sredi skednja leži pes in venomer tuli.

Nekaj pogumnejših moških je stopilo v skedenj, drugi silijo za njimi; ženske so se ustavile pri vhodu,

nekatere beže. Vsako noč bi jih hodil strašit, da ga vidijo!

— Odrezati ga je treba, — pravi nekdo.

— Odrezati, — pritrjuje drugi.

— Eden od fantov naj skoči gori po lestvi in odreže vrv, — se oglasi star mož.

— Malo slame namečimo, da se ves ne razbije, — meni eden.

Nametali so nekaj slame na sredo. — Ni treba dosti, saj živ že tako ni več, — se je oglasil nekdo od zadaj.

— Zdaj naj ga nekdo odreže, — sklene oni starec.

Ali nikogar od fantov ni bilo več v skednju, vsi so nekam izginili.

— Naj vendar nekdo stopi gor po lestvi. Ga vendar ne bomo pustili viseti vso noč! —

— Pa zakaj ne? Doli ali zgoraj saj je vse eno. —

— Kaj bo pa gosposka dejala?! Moramo ga odrezati. In kristjan je bil vendar-le. —

Dolgo so se še pogajali, pes je tulil, zgoraj nad njimi je veter majal črno senco, rezko je škripala vrv.

Naposled si je mlad fant, ki je bil na glasu najbolj pametnega v vasi, pritrdil svetilko na prsa in stopil na sredo.

— Jaz pojdem, če že drugi neče. —

Dali so mu oster nož in fant je splezal po lestvi kvišku.

— Strašno močno vrv si je vzel, — je zakričal doli med ljudi, ki so molče in z grozo gledali kvišku.

In potem se je ono črno zgoraj še enkrat močno zazibalo in koj na to je zaropotalo težko truplo na tla.

Fant in oni starec sta obešenca še malo na kupu slame poravnala, drug se ga ni hotel nihče dotakniti. Tudi fant je šel potem takoj ven in si je pri koritu opral roke, kakor da bi se bil kužnega dotaknil. Saj se ni bal mrtvih ljudi, — ali ta se je sam obesil! — Zavržen in pogubljen! — je fantu zavriščalo po ušesih in po kosteh ga je zazeblo. Pokrižal se je.

Gorniku so postavili svetilko z lojevo svečo k glavi in ga pustili samega. Samo pes Hektor je ostal pri njem; ni se dal odgnati od gospodarja. Zaprli so skedenj in se razšli po hišah. Še nikdar se ni toliko molilo v vasi, kakor oni večer. In med molitve je hrumel veter, šumel dež in tulil zvesti obešenčev pes.

Gornikova žena je prišla pozno v noči iz trga. Ni hotela ostati tam pri znanki čez noč. Nekaj jo je vleklo domov. V vseh hišah v vasi je bila še luč, kljub pozni uri. Le na njenem domu je bilo tema. In ko je stala pred hišo in bila s pestmi ob vrata, ne da bi se bil kdo oglasil, je vedela, da se je nekaj zgodilo.

Naravnost k sosedu je šla. Tam je našla otroke in tam so ji vse povedali.

Niti je ni zeló presenetilo. Temen človek je bil njen mož, temen, nepristopen. Oj, vedela je . . . Vso noč je jokala. Ni ji bilo dobro pri možu, ali njen mož je bil in ti otroci so njegovi. In tak konec! Če bi ga bili drugi ubili, — ali da se je sam končal! — Usmili se, Bog, njegove duše!

Vso noč je jokala, vso noč je molila, vso noč je slišala, kako je tulil pes Hektor na mrtvaški straži. In njej je bilo to žalostno, obupano tulenje še v tolažbo.

Ljudje se jo bodo ogibali, nje in njenih otrok in njene hiše. In v skednju bo strašil njegov duh, duh obešenega in pogubljenega. — Daj mu mir, Gospod, usmili se ga! In mene se usmili! — Kakor, da je tudi ona prokleta in obsojena v večno pogubo, tako hudo ji je bilo. — Oh, Gospod! Gospod! Oče Nebeški! Mati Marija! usmiljenje! usmiljenje!

Tretji dan še zgodaj v jutro so ga odpeljali. Oblečenega in v škornjih so ga položili v malomarno zbito rakev. Občinski sluga in orožnik sta ga položila vanjo. Iz vasi se ga ni hotel nihče dotakniti. Kakor da je nečist, okužen, proklet. Žena in otroci so stali od daleč in jokali. Ženske so jim branile, da bi stopili bližje.

— Vsaj kaj svetega mu dajte v grob! — je zajokala žena, ko so vzdignili pokrov. Odpela si je obleko in odtrgala škapulir in nekaj svetinjic iz vratu. Vrgla je vse skupaj na moža v odprti krsti in v strašni grozi čudno zavpila, ko je zagledala njegov otekli, črni obraz.

— Oh, oh! Pogubljen je! . . . Otroci! Molite, otroci! —

Ženske so jo odpeljale proč.

— Pogubljen je, saj se mu vidi na obrazu. Njegova duša je že v peklu v hudičevi oblasti! — so šepetali ljudje. — Glejte, kako je črn!

— Neumnost! Kdor se obesi je vsak črn, — je razlagal orožnik. — Od krvi je to, ki se je strdila v obrazu. To ni nič čudnega; vsak, kdor se obesi je črn. —

— Da, da, vsak kdor se obesi je črn, — so pritrjevale ženske in pristavljale: — zakaj vsak, kdor se obesi, je pogubljen! —

Naložili so krsto na voz. Spredaj je sedel voznik, — sosed, ki je iz usmiljenja do vdove prevzel ta posel; zadaj je sedel ženin brat. Prej je še postavil hlevsko svetilko na krsto: — Da ne bodo ljudje rekli, da smo ga pokopali, kakor mrhovino; saj je bil vendarle človek! —

Nekdo je še pristopil in hotel narediti z ogljem križ na belih deskah. Ali neka ženska ga je prijela za roko: — Takim se ne dela križ, greh je. —

Kola so zaječala in voli so leno potegnili. Počasi se je pomikal voz iz vasi, počasi so brazdali voli po zalitem potu preko polja k župniji. Oblačen in meglen dan je bil, neprijetno je rosilo izpod neba. Veter se je podil preko nizke, umazane vode, iz katere je štrlela tu in tam trava. Daleč je šumela voda, ko so voli brodili po nji in težko vlekli kola za seboj. Visoko je brizgalo blato, vse tja preko bele, nepobarvane rakve. Žalostno se je majala luč in se bledo svetlikala na vodi. Vselej, kadar so zabredli v vodo je voznik zaklel in kjer je bila cesta prosta je zamrmral: — Saj ne bo dolgo. Ti prokleta pot! —

Dolgo se je vlekla pot po celi dolini do župnije. Težko se je majal voz dalje, kolesa so ječala. In iz

vasi je vedno še prihajalo žalostno, zategnjeno pasje tulenje k njim.

Zgoraj v kotu pred pokopališčem v neposvečeni zemlji, kamor so metali nesnago, so brez zvonenja in molitve zagrebli obešenca.

—

Pozneje so se ljudje polagoma spomnili, da se je Gorniku menda zmešalo. Vedno je bil čuden in tudi ne priča o pameti, da je preganjal ženo in jo tako po nepotrebnem dolžil. Poslednji čas pa sploh ni z nikomur občeval, bil je sam in je razmišljeval o Bog vedi čem.

— Menda se je revežu res le zmešalo, — so se menili v vasi in žal jim je bilo, da so Gornika tako pokopali. Krščanskega pogreba seveda vseeno ne bi bil dobil, — ali da bi ga bili vsaj na pare deli in umili . . .

IV.

Gori v rebru nad vasjo so peli fantje. Svetla noč je bila, luna je sijala. Topel veter je pihal; prijetno je bilo zunaj. Blagoglasno je plavalo petje v srebrno noč. Preko vasi v doline, kjer se je zastavilo in še le čez nekaj trenutkov odmevalo nazaj. Kakor da bi jim drugi tam odpevali, tako je bilo. In fantje so peli. Kras tihe, svetle noči jih je občaral; polagoma so peli, ubrano. Melanholične, dolgozategnjene pesmi, ki so se čudovito prikladale nočni pokrajini. Ni bilo navadnega krika in vriska. Ni bilo šal in smeha. Molče so sedeli v presledkih okrog po skalah. Čakali so, da je zadnji odmev utonil v dalji med gorami

da se je vsa noč zazibala v senj, v tišino. In takrat je eden povzignil glas v dolg, žalosten napev in vsi drugi glasovi so ga objeli. In pesem se je zibala v luninem svitu nad vasjo, zašumela v gozdovih in se razlila nad pokrajino. Bregovi so odgovarjali, čisto, tiho, sveto. Dolgo je odmevalo v dalji, zamiralo.

Koraki so se začuli po stezi navzgor.

— Menda bo čas, — je rekel nekdo iz družbe.

Molče so čakali.

— Ali naj gremo? — je zaklical eden nepotrpežljivo dol.

— Samo še zapojte, — je odgovarjal oni. Še par korakov in bil je med njimi. — Ne bodo še gotovi, ne. Stari je skop in Jernej ne odjenja. Še eno njivo hoče pod vrhom in travnik za kapelico. A stari ne da. Še razdrlo se bo vse, — ne bi rekel dvakrat. —

— Koliko dote so pa naredili? —

— Tristo goldinarjev. —

— To je malo za Katro. Grda in nerodna je, — sakra, ne bi je hotel, pa, da ima deset sto! — se je udaril mlad fant na prsa.

— Kadar se ženi, se ne gleda na lepoto, — je poučeval nekdo od starejših, ki je morda tudi že mislil na gospodarstvo.

— Zakaj pa ni Janževe Jerice vzel? Ta je bila že dolgo njegovo dekle; — in čedna je, primaruha! —

— Kaj bi jo jemal, saj nima nič. Jernej si hoče postaviti hišico, pa potrebuje ženske, ki bi imela kaj cvenka in kos zemlje, kjer bi se lahko udomačil. —

— Saj mora imeti sam kaj denarja. Dvanajst zim je bil na Hrovaškem, menda si je vendar kaj prihranil! —

— Kaj bi si prihranil?! Dosti si ni. Saj veste kako se hrani in Jernej ni bil eden od zadnjih. —

— Ali bo Jerica gledala! —

— Kaj bo gledala, saj menda že ve. —

Obmolknili so. Nekdo je zapel. Ali ni šlo, druge misli so imeli v glavi.

Eden je zavrisknil. Že dolgo je hodil za ono Jerico, ali ni ga marala. — Čakaj, zdaj bo hvalila Boga, — si je mislil.

Še drugi je zaukal. — Srečo ima ta Jernej. Fantovanje tudi ni kaj — za dolgo. Hišica, pa par njiv, — in kakor mož uživa človek vendar drugačno spoštovanje. —

— Juh! juh! juh! — je zaukal oni prvi, ki je mislil na Jerico. Kratko in jasno se je razlegal glas na vse strani. — Ali je ta Jernej šleva. Takega dekleta pustiti! In za Katro! Na! Meni bi bilo ravno za bajto in za tistih par plesnjivih Katrinih grošev! Dekle, dekle, fino dekle, če bi se jaz ženil! — je premišljeval v glavi. Imel je še le osemnajst let.

Zopet se je čulo, kako je hitel nekdo po skaloviti poti od vasi navzgor. Na ovinku doli pod njimi je zazvižgal.

— Pojdimo, hajd! —

Vsi so se vzdignili. Nekaj jih je šlo po poti, drugi so skakali po strmini dol.

— Joj, ali je šlo težko, — je pripovedoval tisti, ki je bil zazvižgal. — Mi smo zadnjič na sejmu prodajali naše junce celo dopoldne, ali taka-le snubitev je še težja barantija. Stari je trd in skop, ali Jernej se je držal. Kaj jo boste držali, da vam še bolj ostari? Kdo jo bo pa drugi vzel! Nobena v vasi ni tako grda in denar se tudi pri drugih dobi. In jaz sem dober delavec. Iz Hrovaškega prinesem vselej polno torbo. —

— Je že res, ali če je treba, zakarta se vse v eni noči. —

— Saj mu je stari dejal, ali Jernej je kar vstal in hotel oditi. Stari se je zbal, da mu dekle ne ostane, zaklel je parkrat in obljubil vse. —

Molče so šli proti vasi in mimo hiš. Tema je bila povsod, pri eni sami precej čedni hiši so se svetila vsa okna. Prijetno je dišalo po cvrtju.

— Ali se mastijo! — je vzdihnil mlad fant v gruči.

Ali takrat je nekdo povzdignil glas. Stara, dolga pesem se je razlegla po vasi. Vsakemu dekletu pojó ob zaroki. Kar vas stoji, pojó. O dekliškem stanu, o zvestobi in ljubezni poje pesem. Velika sramota bi bila, če bi se ženitev razdrla, ko so fantje že zapeli obljubljenemu dekletu pod oknom.

Zaukali so trikrat in potem sta stopila Jernej in njegov bodoči tast na prag in sta pozvala prvega in najstarjega fanta v hišo na gostje. Drugi so čakali zunaj. Pri bogatih kmetih so dobili pač eden ali dva škafa vina, nu, Katrin oče je bil skop starec.

Čez pol ure je stopil Miško, prvi vaški fant iz hiše. Zopet so zaukali fantje trikrat po vrsti, potem so odšli k lipi.

— Koliko je dal? —

— Deset goldinarjev. Jaz sem hotel petnajst. Ali Jernej je domač fant, ti dajo vsi manj. Pet mi jih je že odštel, pet jih dobimo še na poročni večer. —

Miško je potegnil star, masten notes iz žepa in zapisal med fantovski denar: „pet goldinarjev dal Rebrniški Jernej za odkupnino za dekleta Katro Košir. Plača še pet goldinarjev. Poroka bo čez tri tedne."

Par fantov je pogledalo zapisano, potem je Miško vtaknil notes zopet v žep.

Zapeli so par pesmi, zaukali parkrat. Nekateri so se že pripravljali domov. Ali Podgoriški Matija jih je ustavil.

— Veste kaj, fantje, naredimo Janževi Jerčki sramoto, — zdaj je brez fanta. —

Vsi so pritrdili, Matija je še predlanskim stopal za Jerico. Z Jernejem sta se bila nekoč stepla radi tega in tudi dekle ga ni maralo, zdaj ji je hotel plačati. Vsi so to vedeli, ali veselje je vendar in šala dobra.

Vzdignili so se, pobrali zunaj na polju par strašil iz prosa in napravili iz njih imenitnega možica. Tiho, da bi nihče nič ne opazil so ga nesli nazaj. Nekateri so privlekli lestvo od nekje in jo prislonili na Janževo streho. Drugi so splezali gori in posadili možica na streho tako, da ga bo v jutro videla vsa vas. Tiho so se pobrali zopet proč, smejali se in še parkrat zaukali pod lipo, predno so se začeli razhajati.

Samo Suhadolov Miha, — tisti, ki je bil tako vesel, da se Jernej ženi, ker je upal na Jerčko, — in Streharjev Tine sta ostala na vasi.

Mihu je bilo Jerčke žal in rad bi jo bil rešil „sramote“! Ali ni si prav upal, fantje bi ga dražili. Zdaj, ko je ostal sam z Tinetom je vendar začel.

— Neumni smo bili, da smo pomagali Matiju. Samo zato ne trpi Jerčke, ker ga ne mara. Meni se dekle smili, vsa vas bo pokonci. —

Tine je zazvižgal.

— Hudir! veš kaj, nekaj bomo naredili. Jerčka ni napačno dekle, rad se pomenim ž njo. Kaj bi ji delali „sramoto“. Ali tisto Leno Lovretovo imam na piki. Dve leti sva se rada imela, nazadnje mi pa odpove! In zaradi koga? Zaradi tistega oblizanega Janeza iz Dolgevasi! In vso zimo nisem imel miru na Hrovaškem. Koliko sem greha storil zaradi nje in kletve! Jaz bi ji bil že nekaj naredil, že davno, ali ogiblje se me, kakor živega vraga. Ali čakaj! Nocoj! —

Brez daljših dogovorov sta se splazila fanta nazaj k Janžetu na streho, pobrala možica in ga odvlekla k Lovretovim.

Vsa vas je bila drugo jutro pokoncu. Vsi srajčniki so kričali okrog: Lovretova Lena ima sramoto! hi, hi! Vse je hodilo gledat možica, ki je jezdil na strehi. Fantje so se čudili, Lena je jokala in si ni upala niti po vodo, njen oče je pa klel in se pridušal. Opoldne, ko le ni bilo miru, je splezal preklinjaje na streho in treščil možica na cesto. Vaška dečad ga je odvlekla seboj na pašo.

Čez tri tedne sta imela Jernej in Katra poroko. Imenitno gostijo so napravili. Dve vreči moke so vzeli pri trgovcu, sod vina, celo goro so nacvrli. Pri ženitovanju ne gre skopariti. Nevesta je imela svileno obleko, ali zato ni bila nič lepša. Jernej je bil dobre volje, vsak čas se je potipal za prsni žep, kjer je imel doto spravljeno. Katra mu res ni bila všeč, — ali brez Katre, nič dote. — Grda je, ko noč, — si je mislil, — ali za ženo bo že dobra. —

Ona je bila zadovoljna, Jernej ji je bil po godi. Zaradi obraza je ni nič skrbelo: — Kaj lepota! po prvem otroku so vse grde, denar je pa le denar. —

Godce so imeli tudi in še kakšne! Jernej jim je moral najprej odšteti petindvajset goldinarjev za dva dni. Ali za to so tudi igrali! Eden je imel harmoniko, drugi klarineto, tretji pa bas. To se že tako spodobi. Zadnja dekla ima godce, kadar se moži. In če bi takoj drugi dan ne bilo nič v skledi, samo, da je na gostiji veselo.

Ženin sam ni plesal. Doli v šumah se je bil po zimi nekoč malo vsekal v koleno in še zdaj ga je bolelo, da ni mogel lahko stopati. Za mizo je sedel, razdajal viržinke, pil in premišljeval, ali bo drugi teden lepo vreme ali ne. Če bi bilo lepo, bi se takoj zmenil z zidarji in do jeseni bi bila hišica lahko že pod streho. Za te mesce že potrpi, čez zimo bo Katra pri očetu, pomladi se pa preselita v svoje. Samo enkrat se mu je srce zgenilo, da bi bil najrajši vse skupaj pustil, treščil Katrino doto ob tla in zbežal. Suhadolov Miha je bil med svati. Plesal je vse do-

poldne, da je kar iz njega teklo. Okna v hiši so bila odprta pa je zagledal Janževo Jerico, ko je šla mimo. Skokoma je planil ven in jo pripeljal notri. Vsak svat si sme pripeljati dekle ali ženo na en ples. Jerica se je najprej branila, potem je pa šla. — Naj me le vidi, da mi ni nič zanj! — In res ji ni bilo zdaj nič hudo za Jernejem, dasi se je bila spočetka bridko jokala. — Ali Miha je še lepši fant in pošten, ta jo ne bo imel za norca. — Posodila mu je že svoj najlepši predpasnik za gostijo, — bel kakor sneg in ves v čipkah. Vsi svatje imajo bele predpasnike od sester ali svojih deklet opasane, da se ne omažejo od jedi in pijače in Miha je imel najlepšega. Zavrtela sta se, poskočila, Miha je zaukal. Nikdar bi Jerčka ne bila mislila, da bo tako veselo plesala na Jernejevi gostiji. Ko sta doplesala, jo je Miha peljal k mizi in ji natočil vina. Prav pred ženinom sta stala.

— Pij, le pij! Saj si moje dekle, Jerčka, kaj? — je govoril Miha.

Prikimala je in pomočila ustnice v vino. Ko je dvignila pogled, je zardela; Jernejeve lepe, rjave oči so jo ujele. In nakrat ji je bilo vendarle nekako hudo. Škoda, škoda! S tresočo roko je povzdignila kupico še enkrat in boječe napila Jerneju: — Pa bodita srečna s Katro! —

— Tudi ti, Jerčka, tudi ti bodi srečna, — je zamrmral Jernej in pristavil porogljivo: — saj nisi brez fanta, no! — Jezen je bil, da bi bil temu Mihu golobrademu najrajše položil pest v obraz. Vstal je in zaklical godcem: — Polko, pa hitro! — Jerica je bila že izginila ven.

Jernej je pograbil Katro in zaplesal ž njo po hiši. Koleno ga je bolelo ali ni maral za to, vedno hujše je vrtel. Katri je spodletelo in skoro bi bila padla. — Štor, nerodni! — je siknil srdito.

— Kakor, da ne vem zakaj si jezen. Ljubica, Jerica, ti menda še po glavi . . .

— Molči! — Njegova pest se je tako silovito stisnila okrog njenih rok, da je zastokala in pobledela.

Sovražno in goreče ji je pogledal v oči in jo peljal zopet k mizi. Ali dobre volje ni bil nič več. Pil je ves večer ali vedno bolj je bil čemeren. O polnoči so prišli fantje pet pred hišo. Staro pesem, ki je doživela kdo ve koliko rodov. Staro pesem v slovo samskemu stanu, staro pesem o težavah, križih in skrbeh zakonskega življenja. Prostost je proč! veselje je proč! mladost je proč! Nevesta se je na glas jokala sredi hiše, okrog nje so stale žene in ji jemale venec z las. Jernej je sedel pri mizi in žal mu je bilo. Obema je bilo žal. In fantje so zunaj peli dolgo, počasno, staro pesem in na koncu so trikrat zaukali. Žalostno se je razlegalo v noč.

Potem pa so godci zaigrali in pili, peli, jedli in plesali so do tretjega dne.

Ni bil srečen zakon. Ali na deželi se to ne pozna in nihče o tem ne govori. Samo, da mož žene ravno vsak dan ne preganja in pretepa. In tega Jernej ni delal. Seveda je takoj prvo nedeljo zakegljal v krčmi preko petnajst goldinarjev ali to je že prej večkrat delal in fantovske navade se ne odlože tako hitro. Hujše je bilo, ko je čez teden dni pri Petronovih

na kartah še enkrat toliko izgubil. In Petronovi! Stari Petron je dober gospodar, skrben in varčen, samo kart ne sme videti. In vsako nedeljo so igrali pri njem v hiši, ali pa kar v skednju ali v šupi. Troje sinov je imel Petron. Korenjaki, visoki, silni, kakor hrastje. Lepota jih je bilo videti. Ti so kaj prinesli iz Hrovaškega! Tudi stari je bil še junačina, trden in gibek in še vedno je hodil z njimi dol v šume. Kvartači pa so bili vsi enaki, oče in sinovi. Po vasi so govorili, da je letos stari Petron obigral vse tri sinove za ves zimski zaslužek prav do zadnjega krajcarja. In to ni bilo malo!

Katra je takrat jokala vso noč, ali ni si upala po Jerneja k sosedu. Morda bi jo še nabil, ozmerjal pa bi jo čisto gotovo in sram bi jo bilo pred vasjo. Drugače si je bila mislila zakon. Dobrega ni imela nič. Skoro vesela je bila, ko je moral ostati Jernej za dobrih štirnajst dni po poroki doma. Koleno ga je bolelo. Posedal je okrog, vpraševal za masti, prahove in olja in mazal nogo vsak dan z drugim mazilom. Siten je bil, samo psoval je, prav nič mu ni bilo všeč. In sredi največjega dela je sedel doma. Katra je bila jezna, da nič ne pomaga na polju, zraven mu je pa privoščila vse bolečine prav iz srca. — Ne bo vsaj igrat hodil okoli. —

Jernej je začel čitati. Mohorjeve knjige, evangelij in „Domoljuba“ je naročil pri kaplanu. Dve desetici je dal naenkrat, ko ga je mladi gospod nagovarjal, da naj se naroči. Ali takoj s prvo številko je imel nesrečo. Precej na prvi strani je čital nekaj o židih

in o kronprincu Rudolfu. „Da kronprinc Rudolf še živi . . .“ je bilo zapisano črno na belem. Kar privzdignilo ga je. Hitro je poslal po „Meksikanarja“ Poldeta, ki je bil s cesarjem Maksimiljanom v vojski in ki se gotovo razume na take reči o cesarski hiši.

— Princ Rudolf še živi, — je pozdravil Poldeta, — novine pišejo. —

— I, saj sem vedno pravil, da živi, — je začel Polde. — Nikoli ni umrl, — kje! Kadar on pride, boš videl, kako bo, Jernej. Boljši časi, boljši časi! Ta je imel kmeta rad, ta bi nam dal kaj zaslužka v cesarskih šumah. In mastnega! On ni bil tak, da bi odiral revne ljudi. Pa novine pišejo že, da je živ? Dète, dète, to sem vesel. Zdaj pride kmalu nazaj in prevzame cesarstvo. Saj so gospod cesarski oče že stari, Bog mi grehe odpusti, človek se rad odpočije. Dète, dète! —

Jernej je bil vesel, da je bral tako novico, ponosno je pokazal staremu Poldetu list in mesto, kjer je bilo razločno natiskano: „kronprinc Rudolf še živi“.

— Jejminasta, da sem še to doživel! Veš, Jernej, tako sem pa vesel! Skupaj prideta z Maksimiljanom, meni verjemi. Jej, jej! To ti je bil tudi gospod! Ž njim sem šel čez morje, pa vidiš, škoda, da sem že star, še enkrat bi šel. —

Dolgo sta modrovala oba in stari Polde je skoro jokal od ginjenosti. Zvečer je vedela vsa vas, da prideta Maksimiljan in Rudolf nazaj. V novinah je pisano! Vaški trgovec se je pridušal, da ni res, da Jernej samo brati ne zna, ali nihče mu ni verjel. Saj so

sami čitali zlog za zlogom s težko muko. Pisano je. Vsak bi glavo zastavil, da sta Maksimiljan in Rudolf še živa. In še danes se skrégate s polovico vasi, če trdite, da ni res.

Jernejeva noga je postajala vedno hujša, koleno je vedno bolj bolelo in otekalo. Prej bi bil še prikrevsal do trga k zdravniku, zdaj pa ni bilo misliti na to. In voz najemati? Tri goldinarje bi hotel vsaki! Jernej je še čakal. Pregnoji se, pa bo bolje. Pregnojilo se je, ali nič ni bilo bolje, noga je še vedno bolj otekala. Par dni je že trdo ležal, kričal je od bolečin, niti premakniti se ni smel. Katra mu je morala streči. Ali bala se ga je. Preklinjal jo je in tisto uro, ko si jo je obesil na vrat. — Ti si kriva! Coprnica, pojdi, da te ne vidim! — In zagnal je za njo, kar je imel v roki, krožnik, steklenico, karkoli.

Nazadnje so začeli misliti na zdravnika. Treba bo ponj. Sila je. Počakali so še en dan in eno noč, potem pa so vendar poslali k njemu. Popoldne je prišel. Najprvo je odprl okno, potem je zmetal vsa olja, obkladke in mazila, ki so stala na polici na cesto. In klel je, da so se iskre kresale. Vse je psoval s tepci in buteljni, kdor mu je prišel blizu. Strašno je bil jezen.

— Takrat pošljete po me, ko vam že voda v grlo dere. Potem naj pa doktor pomaga! Saj nisem vedež! —

Pretipaval je nogo in dejal: — Če jo bo treba odžagati si sami sebi lahko zahvalite! Z vodo bi bili spirali takoj v začetku, pa seveda brez packarij ne morete živeti! Prokleti ljudje! —

Katra je zajokala in tudi Jernej je začel tarnati in stokati in obljubovati, da dá vse, nevemkaj, samo noge ne proč! Seveda siromak je, ali naj se ga vendar usmili! —

Zdravnik je poslal po par mož, ti so prijeli Jerneja in zdravnik je začel rezati, striči, izpirati. Možje so se morali izmenjavati, tak smrad je bil od gnoja.

— Kost še ni načeta. Ali še par dni bi bili čakali in nihče vam ne bi pomagal. Gnoj bi vam bil zastrupil vso kri, pa bi jo odžvižgali! —

— Reveži smo, — je tožil Jernej — denarja ni. —

— Da, da, za zdravnika ni nikoli denarja, — je dejal doktor, ki je poznal svoje ljudi.

Ostro je zabičal, kaj imajo delati, kaj ne. In še enkrat je ozmerjal Jerneja in druge, predno je sedel nazaj v voz.

— Prebito ljudstvo! Samo s krikom in psovanjem se še kaj doseže, lepa beseda je bob v steno, — je mislil sam pri sebi.

V vasi pa ga imajo od tedaj v visoki časti. — Fin gospod, malo hud, ali fin gospod! In zastopi, zastopi! —

V.

Vaški fantje so imeli fantovščino. Poroke so za zdaj že minile, — ob košnji in ob velikem poljskem delu se nihče ne ženi. Precej odkupnine za vaška dekleta se je nabralo, tudi nekaj mladeničev je želelo stopiti med fante. S sedemnajstimi leti so jih sprejemali. Vsak je moral plačati takso pet goldinarjev.

Letos je bilo dobro leto za fante, v skupni blagajnici so imeli petdeset goldinarjev samo od ženitb, potem je prišla še petorica mladeničev, to je dalo vsega skupaj petinsedemdeset goldinarjev. Vodja fantov, Miško, je zato v vaški krčmi naročil posebno dobro gostijo. Dvoje jagnjet je treba speči, cvrtja dovelj za vse, klobas in suhega mesa, vina in piva je pripraviti. Žganje mora plačati vsak sam, — pri fantovščinah se ne žganjari. Zunaj v šupi so jim postavili mize, plesali bodo v hiši. Godce so plačali posebej, ne iz fantovske blagajnice.

Takoj po večernici se je začela gostija. Mladeniči so morali prvi piti na zdravje vseh vaških fantov. Miško jim je napravil govor. Na vaško čast naj gledajo, nikogar naj se ne boje, kjerkoli so. Bežati pred tujimi fanti je sramota. Potem so si zataknili krivce za klobuk in ceremonija je bila končana.

Godci so godli, okoli dolgih miz so jedli in pili. Pecivo, kolači, cvrtje, svinjina, pečenka, salata, vse je stalo v velikih posodah okrog. V pisanih, kmečkih vazah so dišali nageljni, rožmarin in rozenkraut; vmes so tičale široke rože, srčki, goreča ljubezen in žolte astre. Tudi fantje so imeli na prsih šopke od rdečih belagonij, fuhsij in nageljnov. Vsi poboji in trami so bili oviti s smrekovim zelenjem. Kegljišče je bilo danes tudi samo fantom odprto.

Hitro je ginila pečenka z mize, dva fanta sta točila pivo iz soda, ki so si ga sami nastavili v kotu. Vsi so bili veseli, že v začetku so peli in ukali. Kolače in cvrtje so hranili za pozneje, ko pridejo dekleta.

Lepi fantje so vsi. Vsi snažni, z obritimi bradami, z malimi, koketno zasukanimi brčicami pod nosom in lepo počesanimi lasmi. Danes so se posebno čedno oblekli, na nogah imajo lične, nizke čevlje, okrog vratu snežnobele ôvratnike s pisanimi kravatami, nekateri nosijo igle v njih s svetlimi kamenčki. Vsi so v črnih ali svetlosivih oblekah, prav gosposki. Suknje so obesili okrog po klinih, telovnike krase srebrne verižice na urah, za klobuki imajo zataknjene dolge viržinke. Tako goloroki v čistih, novih srajcah, s svetlo likanimi manšetami in v belih, širokih, s čipkami obrobljenih predpasnikih, — kakor se to pač na vsaki gostiji spodobi, — izgledajo prazniško in veselo. Z dopadajenjem jih ogledujejo stari kmetje od svoje mize v kotu pri oknu v hiši. Vsak, kdor gre po cesti mimo, se ustavi in pogleda z nasmehom proti šupi. Od daleč se bližajo že dekleta v rožastih, modrih in belih, lehkih jopicah, z belimi predpasniki na pisanih krilih; na nogah lepe, špičaste čižme, z rudečimi ali zelenimi vezmi in lakastimi kapicami, na glavi svetle, pisane rute, na prsih dišeče šopke. Od daleč postajajo po dve in tri v gručah in sramežljivo gledajo k fantom.

Zdaj skoči nekaj fantov od miz, v hipu so pri dekletih, ki zahihitajo in gledajo v stran. Najrajše bi zbežale domov, tako jih je sram, ko polože fantje desnico okrog njih pasov, — ali plesale bi zopet silovito rade in vse rudeče se dadó odvesti od fantov v hišo.

Godci že igrajo poskočnico in kakor prihaja par za parom, tako se zavrté, poskočijo. Fantje ukajo,

potrkavajo s petami ob tla, pisana krila frfotajo v zraku, lica žare. Pri odprtih oknih gleda vaška dečad v hišo in modruje, kako „naš" ali „naša" najlepše pleše izmed vseh. Hej, kako so lehki, gibčni, poskočni! Lepo se niha telo v pasu, glava se klanja na desno in levo, noge se komaj vidno dotikajo tal. Zdaj prenehajo godci, še enkrat se zazibljejo plesalci in obstoje. Vse žari iz njih, kratki, vroči dihi jim prihajajo iz smejočih ust, mokro se svetijo oči, bliskajo. Dekleta so potegnile rute z glav, visé jim preko ram. V lepo vpletenih laseh rdé nageljni, zeleni rožmarin. Izza polnih, krvavordečih usten se belijo zobje, čisti in zdravi, kakor biseri.

In fantje zaukajo: — Juh! Juh! — in še pred hišo in v šupi: — Juh! Juh! —

Po vsi vasi zazveni ukanje, po vsi dolini se razbeži, po vseh bregovih odmeva, veselo prazniško. In mladeniči, ki so danes prvikrat fantje, prvikrat na plesišču, napijajo vsakemu, ponujajo viržinke okrog, delajo se strašno korajžne in ne vedo kaj bi od veselja in ponosa. Dekleta se vse razgreta naslanjajo ob stene, hihitajo in se sramežljivo dotikajo z ustnicami vina, ki jim ga ponujajo fantje; slastno odkrhavajo z zobmi cvrtje in kolače, a vendar počasi, zakaj ne spodobi se jesti, kakor na dnini.

In zopet zaigrajo godci, zopet se zazibljejo plesalci. Vedno hitreje igra godba, vedno hitreje se vrte. Godci igrajo neprenehoma. Kakor hitro se malo ustavijo, že pribeže fantje: — Igrajte! Igrajte! — Desetice padajo pred nje na tla, okrog njih stoji pijača, za

klobuki in v žepih imajo vse polno smodk. Ne smejo omagati, ne smejo si odpočiti.

V šupi in v hiši vse vre. Eni prihajajo, drugi odhajajo. Dekleta so vse potna, vroča, šopki na prsih in v laseh venejo, ali rožmarin in rezeda in belagonije diše še opojnejše in omamnejše. Beli predpasniki so že pomečkani, politi z vinom; dekleta imajo zadaj na svetlih bluzah madeže od potnih rok plesalcev. Vse je razžarjeno. Mize niso več tako v lepem redu, pijača je razlita in kaplja na tla, vaze s šopki so prevrnjene, jedi so onesnažene s pepelom smodk.

Solnce zahaja. Po zelenih gozdih so se razsule zlate lise, vrhovi goré v rudečem žaru, po obledelem nebu so razgrnjeni rožasti veli. Cerkvica vrh hriba se blešči, kakor sneg, iz dolin se raztegajo že črne sence. In po vseh poljih je mir in samota. Opojno dehti seno po lazih, vse steze in vsa pota v polju so prazna; nihče se ne vrača od dela; — danes je Gospodov dan. Praznično in svečano tone nedelja v zapad. Mrak razpenja svojo mehko, sanjavo lepoto od brega do brega. Na bledem nebu zatrepeta večernica. Pobožna, tiha krasota je v naravi.

Ali tam od brega iz krčme se odtrga hripava, kričeča pesem v večerni mir. Par fantov z rdečimi, topimi očmi sloni ob mizi. Na vse grlo kriče, mahajo z rokami, bijejo s pestjo ob mizo, vriskajo, ubito in hripavo. Pijani so že, dekleta se branijo plesat z njimi.

— Kaj punce, — kaj Anton?! Mi smo prijatelji, kaj? —

Nerodno se objemajo, stiskajo roke. Eden je zgubil manšeto, drugemu je kravata zlezla izza telovnika.

— Koga se pa bojimo, kaj?! Pa naj pride, če ima korajžo! Daj, natoči vina! —

Na dušek se izlije pijača v grlo, kozarec trešči ob tla.

— Saj plačamo! Kaj, oštir? Vse plačamo! Kaj pa je nam zato?! —

Težko se naslanjajo na mizo, nekdo sune s komolcem krožnik s politimi kolači na tla.

— No, no! Kolači, na, kolači! — opotekajoč pobirajo pecivo.

V krčmi igrajo godci. Velika petrolejeva svetilka visi pod stropom, vedno bolj divje se vrte plesalci, vedno bolj tolčejo s petami ob tla. Hripavi vriski se mešajo med godbo in smeh. Boljša dekleta odhajajo druga za drugo domov. Tudi Janževa Jerčka neče več nazaj v hišo plesat.

— Pusti me domov, Miha, — prosi Suhadolovega. — Saj vidiš, da je že mrak in jaz nečem, da bi me imele babe v zobeh. —

— Samo še enkrat pojdi. Samo še polko. Saj nisem pijan, — se hvali Miha. Pa res ni skoraj nič pil, tako je bil vedno okrog svojega dekleta.

Ali ona sili domov in Miha jo končno pusti. Uveli šopek rezede in nageljnov ji še ukrade iz nedrij, par korakov jo spremi po cesti in zauka ji v slovo.

Po druga dekleta prihajajo dečki in deklice. — Domov pojdi! Takoj, so dejali mati! — In dekleta si

naravnavajo rute in hite domov. Od nekaterih so bratje ali očetje v gostilni. — Da se mi takoj izgubiš domov! — ukazuje oče strogo svoji hčeri, ki bi rada še malo zaplesala; brat porine sestro oblastno preko praga: — Domov se poberi! No, pojdeš?! — in grozeče dvigne pest. Taka dekleta niti pri fantih niso na glasu, ki pozno v noč pometajo plesišča.

Samo par jih je še ostalo, kljub grozeči pridigi doma. Vse rdeče so v obraz in zmučene od plesa. Fantje, ki so že vsi malo vinjeni, postanejo drznejši, ščipajo jih v lica, skušajo jih objemati, vedno jih silijo s pijačo.

Tudi Lovretova Lena je med njimi. S Streharjevim Tinetom sta se danes zopet nekako sprijaznila. Vedno plešeta skupaj, vedno se razgovarjata. Tine je čeden fant in Lena res ne vé koga ima rajši: njega ali onega lepega Janeza iz Dolgevasi. Oči se ji bliskajo, malo vina je pila in od plesa je vsa užgana in vroča. Zdaj se prav nič ne brani, ko jo Tine objame okrog vratu.

— Ali me imaš še kaj rada, Lena? Ah, ali sem bil hud na te! Hudo mi je bilo in jezen sem bil. Tisto „sramoto“ sem ti jaz naredil, veš. —

— Ti? Potem me pa kar pusti! — reče Lena srdito in ga z vso močjo odriva proč. Ali on je močnejši.

— Saj nisi huda, kaj? Vidiš, hudo mi je bilo. Saj me imaš še rada, kaj ljubica? Vidiš, moje dekle bodi! Kaj, srček? — Pritisnil jo je nase in jo poljubil.

Ni se mu mogla braniti in potem tudi prav lepo se ji je zdelo tako.

— Domov moram! — se je spomnila. — Oče so mi že prej dejali, da naj grem. —

— Kaj boš hodila domov. Zdaj bova še parkrat plesala. Saj si moja, kaj? —

Zasmejala se je na glas. — Pa če nisem? —

— Moraš biti! Veš, če tistega Janeza kje dobim!... Ubijem ga, če te še enkrat pogleda. Moja si, srček, kaj? — In zapel je na ves glas: — Ti si moja, jaz sem tvoj! Juh! —

Objel jo je okrog pasu in še enkrat sta šla plesat.

Od vrha po cesti se je začulo petje.

Fantje so dvignili glave.

— Kdo so pa ti? —

— Iz Dolge vasi so, — je zakričal nekdo izpod šupe, kjer so gorele po mizah lojeve sveče v okroglih cilindrih.

Skoro jim je bilo žal, zakaj s fanti z Dolge vasi so prijateljevali že dolgo let in ni bilo verjetno, da so prišli na korajžo.

Za par minut je stalo kakih dvanajst dolgovaških fantov pod šupo.

— Fantovščino smo prišli pogledat, — je rekel nekdo.

— Samo pozno ste prišli, pojedli smo že vse, samo pijače imamo še. Pijte! — se je odzval Miško gostoljubno.

— Nismo prišli zastonj pit! Pa vendar na zdravje in srečo! — je napil lepi Janez, ki je bil nekaki vodja

došle dvanajstorice. — Hej, oštir! Pet doplakov! In iz kota! — je ukazal bahato. — Vaša pijača ni kdove kaj. —

To ni izgledalo dosti po prijateljstvu in Miško je pobledel. — A tako?! No, mi se ne damo! — Prijel je „štefan“, ki je bil še poln ali cenejšega vina, in izlil vino na zemljo. — Tudi nam najboljšega! Tistega, ki ga imate za gospodo! Na moj račun! —

Fantje so poseli okrog po klopeh in razvnel se je navidezno prijazen razgovor.

— Pa ste se postavili, — je hvalil lepi Janez. — Vse je v smrečju, glej! No, to se zastonj dobi, kaj? —

— Dobi ali ne dobi, nam je tako všeč, — je bil odgovor.

— No, saj je čedno. Samo muzika je nekam nadušljiva. Mi smo imeli lani pet godcev in tudi letos jih bomo. Denarja dosti! Naša dekleta so nekaj vredna in ženini radi plačajo par goldinarjev odkupnine več, kakor drugod. Vaša so šla letos nekam pod ceno, kaj? Malo ste dobili. —

— Dosti ali malo. Dekleta iz naše vasi so vendar še taka, da vi za njimi lazite, že doma nimate kaj prida, — je zasekal Miško.

— Za norca jih imamo vaše, zato so dobre. —

Miško je že planil pokonci, tudi drugi so dvigali pesti. V tem hipu je pridrlo še drugih fantov od plesa.

— Kaj pa je? —

— Nič, — je dejal lepi Janez in stopil pred Lovretovega dekleta. — Kaj, Lenčka, kaj mi nisi dala

o sejmu dva medena srčka in pušeljc si mi dala, ko sem bil spomladi v svatih. Kaj nisem tvoj ljubi, kaj? Malo te imam za norca, moja si pa vendar, kaj? — Prijel jo je z roko pod brado in se zasmejal.

Dekle se je preplašeno umikalo, Tine pa, ki je stal za njo je dvignil pest in udaril lepega Janeza po roki.

V hipu je bil tepež. Dekleta so jokala, oštir je tekel v hišo, kjer je sedelo nekaj mož. Močnejši so pritekli ven in spravili nekaj fantov narazen.

— Kaj ste nori? Mir! Mir, pravim! Zunaj se tepite na vasi, če vas je volja. Tu dajte mir! — je zaklinjal oštir.

Res so se umirili za hip. V tem je Lovretov zagledal hčer: — Kaj pa ti tukaj iščeš? —

— Zaradi nje so se, — je reklo neko dekle.

— Jaz ti bom že pokazal! — se je raztogotil stari in priložil Leni od vsake strani zaušnico, da se ji je takoj kri vlila iz nosa. — Domov! Vse domov! — Kakor bi mignil so izginile vse dekleta v noč.

Sovražno so se merili fantje. Tineta sta držala dva moža, Janeza je oštir podil ven: — Kaj si prišel delat zdražbo, kaj?! Tak mir je bil, pa pridejo! —

Med tem se je Tine iztrgal možem iz rok. Rokav od srajce so mu odtrgali in ovratnik od telovnika si je raztrgal, ko je planil proč. Kakor bi trenil je postal nepopisljiv metež. Domači fantje so se sprijeli z dolgovaškimi, vse je klelo in razsajalo. Miza z vinom se je z velikim ropotom prevrnila na tla. Razbite črepinje kozarcev in steklenic so se trle pod nogami. Nekateri

so dvigali klopi, dva sta odlomila mizi noge in jih vihtela v zraku. Eden je stal z golimi prsi med njimi in držal doplak v roki, — nekdo mu je iztrgal telovnik in srajco. Par jih je bilo že krvavih.

Takrat je nekdo zamahnil po svečah, da so se prevrnile in ugasnile. Črna tema je nastala pod šupo. Preklinjanje se je čulo, udarci, metež. Nekateri so zbežali na cesto in takoj so jo pocedili drugi za njimi. Bežali so v vas in na polje, preko ograj so skakali v vrtove in ograde, kolce so pulili iz plotov, kamenje pobirali iz ceste.

Samo zvezde so svetile, v temi ni bilo nikogar spoznati. Tu sta se dva valjala na tleh, tam je eden zalučil kamen nazaj in izginil med drevjem v vrtu, tretji je bežal pred drugimi, ki so ga s kolci in krepeljci podili. Po vsi vasi so se razpršili, za vsakim oglom je bil tepež, nekateri so se poskrili pod kozolce in šupe, drugi so še begali okrog in iskali skrivališča.

Lepi Janez je bil nakrat sam. Naravnost skozi vas je bežal, za njim je padalo kamenje. Bil je že daleč pred njimi, ko je nakrat zaslišal tek tudi spredaj proti sebi. Hitro je zavil v stran k hišam. Pred Lovretovo hišo je bil, dobro so ga poznali tam. Planil je k vratom, ali bila so zaprta. V hiši je bila še luč. Vspel se je na okno in trkal. Šipa je zažvenketala pod njegovimi prsti razbita v hišo.

— Odprite, odprite! Podijo me! Odprite! Brž Ubili me bojo, če me dobé! —

— Nihče ne bo odpiral! — se je zavzela Lovretovka. — Taka sodrga! Okno je razbil! —

— Odprite, no! So že tukaj! —

— Samo zunaj naredite, kar imate! Odpirala pa ne bom! — je rekla stara in upihnila luč. Lena ni sploh ničesar slišala. Slonela je na mizi in jokala na ves glas. Njen beli predpasnik je bil ves krvav.

Lepi Janez se je spustil zunaj na tla. Skriti se ni mogel več. Naslonil se je s hrbtom k skladovnici drv in prijel okleščck v roke. Nekdo je skočil pred njega.

— Ali te imam! Čakaj! —

Bil je Tine, ali predno ga je pograbil, je Janez zamahnil preko njegove glave. Omamilo ga je, da se je opotekel. Tedaj ga je že Janez podrl na tla in ga obdelaval s pestmi.

— Pomagajte! Pomagajte! —

Neki fant je pritekel s kolom.

— Čakaj, Tine, ga že bomo! — in udaril je Janezu po plečih, da je bobnelo.

Tine se je izvil kvišku in zdaj sta šla oba nad Janeza. Z okleščkom in kolom sta mu jih dala par preko glave, da je pal.

— Nikar! Ubila me bosta! — je še zakričal v padcu.

— Čakaj, to boš pomnil! — mu je obljuboval Tine.

— Samo daj! Samo daj, zgagi! — je prigovarjal Suhadolov Miha in skočil nanj.

Par vzdihov se je čulo in lepi Janez se ni več ganil.

— Potuhnil se je, — je dejal Miha.

— Ga bomo že oživeli, — se je smejal Tine in udrihal ležečemu po prsih. — Kaj, bratec, tega si nisi mislil.

Ali Janez ni dal glasa od sebe, ni zastokal, ni se ganil.

Nekaj čudnega je pretreslo oba fanta. Odstopila sta in vrgla okleščke proč. Nekaj drugih fantov je priteklo.

— Ali ste ga? No, ta jih je zaslužil par! —

— Potuhnil se je, — je rekel Tine s hripavim glasom.

Nekdo se je nagnil nad ležečega.

— Ubit je! —

— Ubit! — so zakričali vsi.

Kakor prokleti so bežali proč.

V vsi vasi je nastal v trenuku mir. Oni, ki so bili najbolj pijani so se streznili hipoma. Ko je čez par minut šel vaški podžupan z možmi gledat kaj se je zgodilo, ni bilo nikjer nobenega fanta več. Kakor, da so se udrli v zemljo. Samo zvezde so trepetale na črnem, visokem nebu.

—

Ob prvi zori so že zažvenketale kose po lazih. V dolgih vrstah so stali kosci in mokra trava je v taktih padala v stran. V dolinah so še ležale lehne, prozorne megle. Zdaj pa zdaj se je oglasil brus ob žvenčečem jeklu, da je odmevalo od laza do laza. Rdeče se je razlivala zora od bregov. In zasvetile so se kose v prvih žarkih, obrazi so zardeli, bele srajce so se zabliščale. Še nikdar ni videlo ponedeljsko solnce

toliko koscev po lazih. Nihče jih ni klical doma. Rano so se prebudili iz težkih sanj, vsak je bil vesel, da je mogel ven iz vasi, kjer je lepi Janez krvav in ubit ležal v cestnem prahu. Kakor da so vsi deležni na tem delu. In ni bilo smeha in šal in objestnih vriskov zunaj v svežem jutru. Vsak je molčal in delal, kakor še nikoli. Miha in Tine sta bila prva v vrsti, komaj so jih dohajali ostali zadaj. Klobuke sta pomaknila na oči, neumorno sta zamahovala z bleščečimi kosami. Niti brusila nista, sama je padala trava pred njima. Ničesar nista čutila, same so delale roke, le kolena so se jima čudno šibila. In neka mrzla groza ju je tiščala za vrat, težko so dihale široke prsi, pogledi so se umikali in vedno zopet bežali dol po stezah. Počasi so se vlekle ure. Ko je ob sedmih prinesla dekla v jerbasu zajutrek, nista sela z drugimi k jelu. Kose so zvižgale, ječale, zvenele in trava je trudno padala v stran. Z resnimi pogledi so jima sledili drugi kosci. A vsem je nekaj vezalo govor. S temnimi, molčečimi obrazi so jedli in se hitro zopet vračali k delu.

Počasi se je spenjalo solnce kvišku. Onima dvema se je zdelo vroče in soparno. Usta so bila suha, v prsih ju je žgalo, ali nista si upala tjekaj k hrastu, kjer je stala čutara z vodo. Pot jima je lil po pekočem obrazu, za seboj sta čutila poglede onih zadaj, težko jima je bilo in neznosno. Zbežala bi bila v gozd, kakor Kajn, ko je ubil svojega brata. Ali noge so jima bile slabe, kolena so se tresla in šibila; kakor da bi se vsak trenotek zgrudila na zemljo, tako jima je bilo.

Tako ob desetih je iskal Miha po stotič z nemirnimi pogledi po stezah. In zdaj se je nekaj zabliskalo tam doli v grmičevji. Za hip mu je oslepilo vid, v naslednjem trenotku je že skočil k bližnjemu drevesu in vrgel koso v travo. Čudno je zasťokal in planil v tek. — Bajonet! Orožniki! — Ali nekaj ga je pretreslo, opotekel se je in, kakor okamenel je obstal v travi. Ves je trepetal in iz oči so se mu vdrle solze.

Vsi kosci so obstali. Nekaj korakov pred njimi je stal Tine. Nekaj mrzlega, strašnega mu je zastavilo srce ali takoj na to se je vzravnal, pomaknil klobuk iz čela nazaj na lase, da mu je solnce sijalo naravnost v obraz in se naslonil na koso.

Gori po stezi sta prikorakala dva orožnika, neki deček ju je vodil.

— Ta dva sta, — je dejal z uplašenimi očmi.

Eden od orožnikov je pristopil k Tinetu, drugi k Mihu. Tine je trmasto pomolil roke ali, ko je orožnik položil železje okoli, ga je zazeblo do srca. Miha je bil ves bled in s povzdignjenimi rokami je prosil, da naj ga nikar ne uklenejo.

— Saj pojdem sam! Nikar me ne uklenite! Zaradi matere ne! Tega ne bojo preživeli! Oh! —

— Moram! — je dejal orožnik in uklenil Miha tako tesno, da so mu takoj roke natekle.

In potem so se obrnili po stezah proti vasi.

— Samo skozi vas ne! — je prosil Miha.

— Kod pa?! Saj morata k obdukciji, da vidita, kaj sta naredila s človekom. Štiri smrtne rane samo

na glavi! . . . Živina! — Orožnik ga je pogledal z gnusom in zaničevanjem.

— Saj ne prosim zaradi sebe. Ali zaradi matere! Usmilite se vendar! Saj jaz sem zaslužil! Ali mati! — In dvignil je uklenjene roke kvišku in se udaril z železjem po čelu. Par kapelj krvi mu je kanilo po obrazu. — Samo skozi vas ne! —

— Ne pomaga nič! — je dejal orožnik. — Prej bi bila premislila! —

In šli so dalje. Miha je prosil in rotil vso pot, Tine pa je molče stopal naprej. Niti enkrat ni pogledal v stran na orožnika.

Pred vasjo jih je čakala dečad, malo dalje so se usule babe na pot.

— Ali ju vidite ubijalca! —

— Vidiš, Kajne! — Fej, grdobe! Pobijte ju! —

— Razbojnika! Tolovaja! —

Iz Dolge vasi je prišlo nekaj žensk in sorodniki ubitega. Pobirali so kamenje.

— Mir! Mir! — so svarili orožniki in pehali množico v stran.

— Le dajte ju! — so podžigale babe. — Kakšna sramota je za vas! Judeža! Morilca! —

Dečad je grabila prah in pesek in ga metala na fanta, babe so jima pljuvale v obraz.

— Ubijte jih! Kar ubijte jih! Kdor druzega ubije, naj bo še sam ubit! —

— Jaz bi jih dala obesit na prvo drevo! To kugo! Te gade strupene! Ubijalci!

Kakor besne so bile ženske.

Pred Lovretovo hišo so stali sodnijski gospodje iz trga. Lepi Janez je še vedno ležal na zemlji, muhe so lazile po strjeni krvi.

Izprašali so oba fanta. Orožniki so morali delati mir. Brat ubitega je hotel vsak hip planiti na fanta. Morali so ga držati. Sodnik je pobral nekaj okrvavljenih okleščkov okrog.

Na cesti je stal voz pripravljen. Naložili so ubitega nanj. Gospodje od sodnije so šli ob strani, zadaj sta korakala orožnika, Miha in Tine sredi med njima. Za njimi se je valila množica. Z nogami so suvali fanta, — orožniki so se morali obračati in pretiti z bajonetom.

Umazana, zaprašena in opljuvana sta stopala fanta iz vasi. Vse ju je preklinjalo, vse ju je psovalo z najhujšimi imeni. Ženske so podivjale. Z besnimi pogledi, z odurno zategnjenimi obrazi, s slinastimi ustami so se pehale za njima. Kletve in grožnje so se jim valile iz ust.

— Kar ubijte jih, tolovaje! —

— Judeži! Kajni! —

VI.

Lovričovega Toneta so poslali v Ljubljano v bolnišnico. Jetičen je bil. Vse poletje je posedal okrog, pil lipovo cvetje in bezeg, ali ni mu hotelo odleči. Mati je bila spočetka zmirom v solzah. — O, saj sem vedela! Ti nisi bil za na Hrovaško! Da sem se morala polakomniti na tiste krajcarje! Nekaj bi bil že zaslužil tudi doma. Po zimi bi sneg kidal, pa na

kakšno dnino bi šel. Bi bili že prestali. Revež! Ali te hudo boli, Tone? —

Toneta ni nič bolelo, samo kašljal je in slab je bil.

— Dobro naj jé in pije, — je sporočil zdravnik materi, ko je poslala k njemu. Res mu je skuhala par nedelj opoldne meso in včasih je poslala po en četrt vina in po groš belega kruha zanj. Smilil se ji je. Menda bo vendar kaj pomagalo!

Ali niti meso ob nedeljah, niti vino, niti bel kruh, nič ni pomagalo, Tone je le posedal in posedal okrog.

— Pa se malo skupaj vzemi, — je svetovala mati nepotrpežljivo. — Kaj te bomo zastonj redili! In toliko je dela. Drug teden moram zopet najeti kosce, ko s teboj tako nič ni. —

Tone je vzel koso in koš in šel dol na travnik. Vsaj za kravo bo malo pokosil! Ali ves izmučen in poten je prišel domov, koš je komaj prinesel in popoldne je moral leči na vrtu v solnce.

Mati mu ni nič več kuhala mesa in tudi po vino ni več pošiljala. — Škoda denarja, če nič ne pomaga! Za lakoto je tudi krompir dober in koruzni žganjci. Reveži smo, — saj še za zabelo ni. —

Tone je dobil vedno manj prijaznih besed, povsod je bil na poti. — Saj tako bolan tudi nisi, da bi prav ničesar ne mogel! Saj nekaj bi storil pri hiši! Moj Bog, saj mi smo časih tudi vsi proč, pa vendar delamo! —

Vsi so ga zbadali. — Ko bi vsaj že kmalu ozdravel, — si je mislil Tone. Zaobljubil se je k

Mariji Pomagaj, k konjederki je šel v sosednjo župo, prav vse je poskusil. Rože je pil in korenine je kuhal, ves želodec si je že pokvaril z njimi, a pomagalo ni vse skupaj nič.

Tovariši so ga prezirno pogledovali, ta ali oni se je pač še ustavil pri njem in mu pripovedoval o dekletih, o delu in o pismih, ki so jih dobivali nekateri od trgovcev iz Bosne in iz Ogrske. Jesen se je bližala, pa so se ljudje že menili o šumah in o zimi. Kmalu pridejo tudi agentje in škribani, da se napišejo kontrakti.

— Ti ne pojdeš dol? — so ga spraševali. — Kaj pa, bolan si. Predolgo si čakal, veš. Vsak od nas je bil že s štirnajstimi leti z doma in še prej. Ti si pa čakal in čakal in se razmehkužil. Tak ni za šumo! —

— Gonili so me, preveč so me gonili, — je dejal Tone. — In ko sem bil že bolan, mi niso dali miru. To ni po človeško, tako delo! —

— Eh, kaj! Mora se! Vsi moramo! Če bi enega pustili, pa bi hoteli vsi lenariti. Pa nikomur ni nič, — samo tebi. Razmehkužili so te, to je to! —

Tone je molčal. Kaj naj govori? Saj imajo prav. Vsi so zdravi, trdni, glej, kakor grče. Ali njemu je že usojeno tako.

Mati se je časih razjokala. — Oh, da moram biti tako nesrečna! S čim sem se pregrešila?! Kaj bo le po zimi? Saj je še tako težava. Zdaj bo treba še njega rediti. In jetični ljudje radi jedo. Samega boba in krompirja tudi ne bo jedel! Bolnik je in takim treba vendar kaj boljšega. Vsaj časih! —

Nekoč je rekla sosedi: — Ko bi se vsaj kaj prekrenilo do zime. Na eno ali na drugo stran. Saj je človeku težko, ali če mora biti! Reveži smo! —

— Taka bolezen se vleče, — je pripovedovala soseda. — Nikdar konca! Še naveličali se bote, verjemite mi. On še hodi, potem, ko leže bo še le križ. Za živeti niso, umreti pa ne morejo! Jaz vem kaj je to! Kako je moj brat umiral! Pol leta vam pravim! Mi smo mislili, zdaj, zdaj bo izdihnil ali še mesece se je vleklo. —

— Oh, saj ga imam rada, Toneta! Sin je. Ali če mora biti! Za eno mašo bom dala, pa naj se prekrene. —

Ali ni se prekrenilo. Kakor senca se je vlačil Tone okrog. Bolelo ga ni nič, samo slab je bil, polegaval je po vrtu in v solncu cele dneve. Kadar so prišli domači domov vsi izmučeni, potni in iztrpinčeni od težkega dela, so temno in nevoščljivo pogledovali na Toneta. Lepo mu je! Kakor grofu mu je! Lepo brez dela se greje v solncu, a mi smo vsi prežgani od vročine, od dela in napora! Ostre besede so padale nanj. Saj ni napačno biti bolan! Jesti dobi zastonj, pa lahko polegava po travi. Oh, ali njih eden! Truden do smrti pride domov, kakor klada leže spat in zjutraj mora še ves izmučen in neodpočit pred zoro kvišku!

Vedno enako je bilo Tonetu, niti boljše niti slabše. Nikdar ni bil kdove kako občutljiv ali ponosen, ali ti pogledi doma, te pšice, ki so se vedno, vedno zadirale vanj so ga začele peči in boleti. — Lenariš!

Zastonj žreš! — mu je šumelo po ušesih. Niti jesti si ni upal več do sita, odkar mu je mati enkrat dejala: — No, nikar tako požrešno! So še drugi tukaj, ki delajo, ki zaslužijo! — Ajdovi žganjci so bili, ki jih je on tako rad imel, pa je malo hitreje zagrabil v skledo. Ali bolelo ga je to od matere, bolelo. In od tedaj se mu je zdelo, da sledé njene oči vsak grižljej, ki ga nese v usta. Ni ji zameril, saj ima prav. Vdova je, sirota; zemlja malo nosi, a drugi ne služi nihče. Stari oče pač še na polju pomaga, a v gozd ne more ali drugam v dnino. In denarja treba, za davke, za obutev, obleko. In zdaj jih še on objeda. Grenek je ta kruh, grenek. Lačen je bil in izstradan, ali počasi je vselej zajemal iz sklede, da bi mu ne očitali.

Mati se je spomnila bolnišnice. Tam je preskrbljen, jesti ima, meso vsak dan, zdravila, doktorje. Saj ga še ozdravé morda.

— Pojdeš? — je vprašala sina.

— Pojdem, — je odgovoril Tone skoro veselo. Morda še ozdravi. In tam mu ne bo nihče očital, da zastonj jé.

Odpravili so ga lepo, mati mu je spekla pogačo na pot, sestra mu je dala dva bela žepna robca seboj, stari oče mu je dal za pošto in železnico in še dve kroni. — Da ne boš čisto brez vsega.

Tako je prišel v Ljubljano v bolnišnico.

Lepo je bilo tu, to se mora reči. Postelja snažna, jed, kakor za otročnico, vrt z rožami in stezicami, kakor pri veliki gospodi. Nič mu ni bilo dolgčas, hitro se je privadil na vse. Celo z nekaterimi bolniki

se je seznanil, razgovarjali so se o domu in o vsem, kar so videli in doživeli. Samo z boleznijo nekako ni hotelo biti bolje. Če je šel po stopnicah dol na vrt pa je bil že ves truden in slab. Kar kolena so se mu šibila, časih se mu je zdelo, da bi pal, če bi se ga kdo samo malo dotaknil. No, to ga ni težilo. Saj ima časa, ni mu sile, mir ima, jesti ima, pa lahko čaka na zdravje. Bo že prišlo, mlad je še. In tukaj gotovo ozdravi. Toliko doktorjev je, zdravil mu dajejo in vina, to ga bo že počasi spravilo na noge. Nobene skrbi ni imel, lepo enakomerno so tekli dnevi, niti štel jih ni. Še nikdar ni imel tako prijetnega, udobnega življenja.

Ali nekega dne so mu rekli, da mora iti. Kar srce mu je zastalo. Iti mora od tukaj, kjer je tako mirno, lepo, a niti zdrav še ni. Kaj bodo rekli doma, ko pride. Prestrašili se ga bodo. Kaj hočejo z njim, tako slabim zdaj na jesen in zimo.

Mora iti, so mu dejali. Še mnogo drugih bolnikov je, ki potrebujejo oskrbo, ki že čakajo na njegovo mesto. Dovolj dolgo se je že tu lečil, zdaj mora iti. Nič več ni prostora zanj.

Nekaj groznega ga je pretreslo.

— Bolan sem, — je zašepetal, — na smrt bolan. — In zazdelo se mu je, da je še le ta trenotek prvikrat občutil, da je tako na smrt bolan, na smrt!

— Vaša bolezen se lahko še mesece vleče, — je dejal zdravnik. — A mi nimamo prostora. Žal mi je. —

Tone je molčal. Pa kaj naj reče? Saj bi mu ne verjeli. In on je res slab, na smrt je slab in bolan.

Ne bo se še mesece vleklo, ne. Oh, če bi ga pustili tukaj! Da bi v miru umrl. Kaj ga pošiljajo domov umirat. Tja v siromaštvo. V nadlogo materi in domačim. Kaj se mora mučiti te zadnje dni? Tukaj bi lepo ležal, pa čakal na smrt. In lahka bi bila taka smrt. Kaj bo doma v oni temni, mali izbi, na stari trdi postelji? Samo stroške bodo imeli z njim. Saj nima mati nič veselja od njega. Vedno je bil za nič. Kakšni so bili drugi, — pa on! Oh, težko mu je usojeno na svetu, težko!

Dali so mu nekaj denarja za pot, pa je odšel. Nič več ni upal, da ozdravi. Kar mahoma je usahnilo upanje. V smrt gre! Brez obrambe se je udal. Samo miru si je želel. Domov pride, pa leže in izdahne. Tako neizrečeno je slab, oh! In ta železnica! Kako trese, ropoče! Zdaj, zdaj bodo zastala pljuča.

Topo je sedel v kotu. Skušal je moliti. Vedno je bil pobožen. — Oče nebeški, reši me vseh nadlog! Vzemi me k sebi v nebeško izveličanje! — Težko, z muko je sestavljal besede. In molil je očenaš in vero. Ali pusto in prazno je ostalo v njem. Nobeno veselje ga ni prešinilo, noben up, nobena tolažba. — Oče nebeški . . . mati božja . . . ti sveti Anton . . .

Ni mogel moliti. In vse eno mu je bilo, vse eno, vse eno. Če bi mu zdaj kdo dejal, da pride v pekel, pa bi se nič ne prestrašil. Sam se je nekako čudil nad svojo topostjo. Samo to ga je skrbelo, da bo moral kmalu ven. Njegova postaja pride, pa bo moral izstopiti. Strašno ga je mučilo to drdranje in potresanje železnice, ali vendar bi rajši tako sedel, samo da bi

se mu ne bilo treba ganiti. Že dve uri je sedel nepremično, kakor otrpel.

In zdaj je prišla njegova postaja. Vzdignil se je z neopisnim naporom. Pot ga je oblil od glave do nog od muke in težave. Pobral je svoje reči in šel skozi noč k restavraciji. Neskončna se mu je zdela ta pot, a vendar je bilo samo nekaj korakov. Pod stopnicami je počival. Opotekaje je stopil v veliko gostilniško sobo. Natakarica je dremala v kotu za ograjo. Vsa zaspana je stopila predenj.

— Na pošto bom čakal. Malo dobrega vina mi dajte, — je dejal s težavo in sedel v kot za mizo.

Natakarica je nekaj zagodrnjala. Mislila je, da je pijan. Postavila je pijačo pred njega in zopet odšla za ograjo dremat.

Pusta je bila ta velika, prazna soba zdaj, pozno v noči. In velika, svetla luč pod stropom jo je delala še bolj dolgočasno in neprijazno.

Ah, in koliko plesa in krikov in vriska je bilo že tu. Kadar Hrvatarji prihajajo ali odhajajo, vselej se ustavijo tu. Vsa soba jih je polna.

Tone se je spomnil na lansko leto in na pomlad, ko je tu z drugimi sedel. Lansko leto, da, takrat je odhajal. Vesel je bil, ukal je in tako voljo je imel do življenja in do dela. Ali zima ga je umorila, šuma ga je ubila. Bolan se je vračal spomladi domov. Kako so bili drugi veseli, kako so pili, plesali. Tudi on je bil takrat še zadovoljen. Zdravit se je šel domov in verjel je, da ga bo dom ozdravil. Ali ni ga. Niti bolnišnica ga ni. In zdaj gre zopet domov — umirat!

Naslonil se je na mizo in skušal spati. Ali ni mogel. Tesno mu je bilo, mučno. Bolelo ga ni nič, ali pljuča so bila prazna, težko je dihal. In mislil je, kako žalostno je bilo njegovo življenje. Pusto in žalostno. Nikoli ni imel nič dobrega. Vedno je bil odveč. Že doma. Močan je bil na videz, mnogo je obetal na pogled, ali v resnici je bil za nič. Ni bil za delo. In to je ono. Zato ga mati ni imela rada, zato so se mu posmehovali tovariši. Kaj bo na svetu?! Samo na poti je bil. Saj so imeli prav! Vsi so imeli prav! In začul je vse zbadljive besede od otroka pa pozneje do zadnjega časa in vse porogljive, neprijazne poglede je občutil. Vsi so imeli prav! Vsi! Za nič je bil! Nobene očitke ni imel za nikogar. Zaslužil je vse, vse mu je bilo usojeno. Oh, in zasmilil se je samemu sebi, zasmilil! Bridke, pekoče solze so mu stopile v oči. Oh, on je nesrečnež!

In takrat je težko zahropel. Pot na njegovem životu je obledenel, udje so otrpnili, kri je zastala.

Oh! Oh!

In začutil je smrt, težko in mrzlo. Glej, sam umira, zapuščen! Kakor garjev pes umira. Pa zakaj ga niso pustili tam na toplem, čistem?! Oh! In nikdar ni imel nič dobrega! Nikdar! In zagledal je to svoje pusto, prazno življenje pred seboj, nič solnca, nič veselja, nič mladosti! Zgrozil se je in srce mu je zastalo.

—

Spravili so ga v mrtvašnico in ga pokopali. Nihče od znanih ni prišel. Bali so se stroškov.

In čez štirnajst dni je vino teklo po mizi, pri kateri je umiral in pajdaši Hrvatarji so vriskali in harmonika se je glasila.

Juh! V šume, v svet, v zimo! Juh! Na delo! Po denar!

Juh! Juh!

Zdravi so vsi, močni so vsi! Kakor hrastje v šumi, kakor jelke v gori. Nihče ni slab in star med njimi. Glej, možakarje s sivimi lasmi, ali z mišicami od železa. Juh! Trideset zim! In štirdeset zim so preživeli v šumah, ali kaj jim je?! Kdo je tako svež, tako silen, tako mlad, od mladih dvajsetletnih?!

Juh!

Kaj! Mi smo mi, Hrvatarji!

Juh!

VSAKDANJA TRAGEDIJA.

Iz bolnišnice so ga poslali domov. Da nimajo prostora zanj, in potem je tudi že šest tednov v bolnišnici, a njegova bolezen se lahko vleče še vse leto.

Da bi mu vsaj umreti pustili tam — je dejal — ozdravel tako ne bo nikoli več.

Kam bi prišli, če bi hodili ljudje v bolnišnico čakat na smrt — so mu odgovorili. — Žal jim je, ali ni prostora in drugi že čakajo na njegovo mesto. Drugi, katerim bi zdravila in zdravniki kaj koristili, a pri njem, — pri njem je pač vse zastonj!

Pa je odšel. Z železnico se je odpeljal iz mesta, a zdaj ima od tu, od postaje, še kake tri ure hoda. In slaba pot, sneg, močevina. Nikakor se mu ni dalo iz gorke krčme, kjer se je ustavil, da se malo okrepča.

Kako pojde tako daleč, ko je ves slab, medel in bolan! — V bolnišnici so mu naročili zadnje dni, naj piše ženi, da pride domov in da naj ga pride ona z vozom čakat na postajo. Pisal ji je pač, a o tem, da pride, ji ni pisal ničesar. Kako naj pride z vozom ponj, revica, ko revica nima niti za jed in kurjavo! Z otroci zmrzuje, sirota! — kaj je to, kar ženska zasluži na dnini?! Za sol komaj, a ne da bi družina živela od tega. In on ni že vse leto ničesar

zaslužil. Lansko zimo se je bil prehladil, a potem je bilo konec z zdravjem.

Oh, bolezen! Bogat jo že prenaša, ali beračem je hudo; vsem tistim je hudo, ki žive od svojih žuljev! Saj izpočetka se še živi; ko človek misli, da bo kmalu bolje in potrpi in drugi potrpe ž njim. Ali tako, če nič ne pomaga, ko je vse zaman, vsa zdravila, ves trud, ko se vleče bolezen po tedne, mesece, — in tedni postanejo tako dolgi in neznosni, — o takrat je težko! Vse gleda takega bolnika po strani, tuji ljudje in domači, in po vasi pravijo, če se pogovarjajo o njem: — Da bi se vsaj že prekrenilo na to ali na drugo stran! — In človeka gledajo s takimi očmi, kakor da nima več pravice, hoditi po tem božjem svetu.

Oh, izkusil je vse to, izkusil! Njegova žena je bila dobra in rada ga je imela, a vendar je dejala enkrat: — Ali ozdravi, ali umri; tako ne gre več! —

In prav je imela. Zdravila, vedno zdravila, vino, boljša hrana, — a samo beraštvo! Vse je šlo zanj, za bolezen, — drugi so jedli nezabeljen krompir. In to je bilo pomladi in poleti, ko je žena hodila na poljsko dnino, ko ni bilo treba drv in tople obleke in ko se je tudi vedno kje kaj dobilo, — sadje in na polju kaj, — ali zdaj! Kaj bo zdaj po zimi?! Zaslužka nič, on bolan, otroka majhna, a drv ni, ni obleko, ni hrane. Ko bi bila vsaj bajta njihova, ali tudi za to treba plačevati najemščino!

Saj se ne upa domov!

Žena se ga bo prestrašila in otrokom bo še tisto malo odjedel od ust, kar jim mati s težavo prisluži

in izprosi. Kaj naj gre beračit? Kmetje so ga že tako pikali, odkar je bolan: — No, koliko pa zaslužiš? Kako živite, ti, žena in otroci? Tako pride, če se ljudje ženijo samo na roke! — O, siromak nima sreče, nikoli je nima! Usojeno mu je tako že od rojstva!

Stisnil se je v kot za mizo, kakor da se hoče skriti in najraje bi bil kar takoj na mestu umrl. Na vse bolnike se je spomnil, kolikor jih je kdaj poznal v vasi. In vsem je bilo težko. Tudi premožnejšim se je godilo slabo in mnogo so trpeli, — ne le od bolezni. Kratka bolezen, ta je še za kmeta. Ljudje so ljubeznivi z bolnikom in postrežejo mu, če morejo; — dolge bolezni so pa pekel za vsakogar. Ako ni več upanja na zdravje, potem ljudje samo še čakajo, kdaj bo tak nesrečnež izdihnil. In vselej jim traja predolgo. Kolikokrat je slišal, kako so tarnali ljudje: — Ta se vleče in vleče, — ko bi bil vsaj že konec! — Žene so govorile tako za svoje može, starši za otroke, — vsi! In ni bilo samo usmiljenje z bolnikom, ki trpi in se muči po nepotrebnem, — to je bil skoraj le izraz njihove lastne nepotrpežljivosti, s katero so čakali odrešitve sitnosti in dela, ki so ga imeli zaradi bolnika. Bolnik jim ni mogel njihovega truda nič več poplačati, niti s tem, da bi ozdravel. In vsak bolnik je sam težko čakal smrti; — bal se je umreti, ali tudi živeti se ni dalo več. In kolikor bolj so mu domači kazali, da se predolgo obotavlja, da je njegov čas že potekel in da bi moral končno že oditi, — tembolj si je sam želel konca. Oh, in kako dolgo se ga je še ogibala smrt!

Na primer on! Če bi bil že pred par meseci umrl — ali pa vsaj zdaj v bolnišnici, to bi bilo najbolje. Laglje bi živeli brez njega, zdaj, ko jim je le ovira in v nadlogo. A zdaj bodo čakali in čakali, kdaj bo izdihnil, od tedna do tedna. Saj ve kako je bilo z njegovo materjo. Bolna in bolna, a umreti ne in ne. In on je bil dober sin in dosti je storil za njo; ali tudi on je čakal nestrpljivo konca, s trepetajočim srcem in z zavestjo, da je grdo in greh, ker tako preži na materino smrt. Kolikokrat si je to sam očital in se trudil, da bi se osvobodil nestrpnih misli! — Pri kraju je ž njo, samo še muči se in meni je v težavo in pokoro. Kaj bi ne bilo lepše, da umrje?! — In ko ji je bilo pozlilo, je vselej čutil neko zadovoljstvo: — Zdaj je konec, hvala Bogu! — in razočaran je bil, če ji je zopet malo odleglo. In on je bil dober sin, iz srca rad je imel svojo mater. Vedel je, kako je to, če človek za svoje že odmrje, ko se sprijazni z mislijo, da je izgubljen za nje, — a on umira in umira brez konca, brez kraja.

Bolela ga je misel, da je zdaj sam na vrsti, da čaka zdaj njegova žena z otroci na njegov konec; — ali tega ni zamerjal ženi, saj je vedel, da ga ima rada, da trpi zaradi njega in njegove izgube. Ali to je prav tako kakor gnil prst: prej kakor odpade, bolje je.

Saj se ne upa domov!

Prestrašili se ga bodo bolj, kakor če bi prišel iz groba. Zdaj na zimo! In morda bode trajalo še mesece.

In prositi bo moral! Na občino bo moral, da mu bodo kaj dali in k šolskemu svetovalcu, da dobé

otroci nekaj obleke v šoli. Pa ga bodo pikali: — To je od tega, če se ljudje na roko ženijo! —

Kar sliši jih. Oh, takrat, ko se je ženil, kako je prosil, koliko je imel potov, preden so mu dali ženitvanski list!

— Saj nimaš ničesar. Tistih par goldinarjev bo komaj za poroko! Mi ne pustimo, da bi se ljudje ženili na roko. To bi vsakdo, a otroke naj redi občina. —

In niso mu dali dovoljenja tisto leto. Drugo leto ga je dobil, ko je bilo njegovo dekle že v sramoti. In kako so ju zmerjali povsod! Župan je bil strašno jezen in grde reči je govoril, ko mu je podpisoval tisti nesrečni ženitvanski list. Kakor da revež ne sme biti človek! Njegovi vrstniki so se vsi že davno poženili in nihče jih ni grdil — ali, seveda taki siromaki niso bili, kakor on.

Čudna pravica je na svetu. Kaj ni imel rad žene in otrok, kaj ni bil pošten in dober, kaj ni delal, kakor nihče v vasi?! Pa kaj ima od vsega tega? Najraje bi poginil, kakor garjev pes sredi ceste. Ali niti smrt ne pride, kadar bi človek želel.

Saj se ne upa domov, ne upa se ženi pred oči, ne upa se iti krast svojim otrokom še tisto boro trdo skorjo, ki so jo dobili kje iz usmiljenja.

Obesil bi se ali karkoli.

In spomnil se je, kako so pripovedovali v bolnišnici, da se je neki bolnik v gozdiču nad domačo vasjo obesil, ko so ga poslali domov. In ženi je pisal, da ji ne mara delati nadlege, ker ima njo in otroke

preveč rad. In vsak, kdor je govoril o tem, je dejal, da je mož napravil prav.

In če bi ne bilo sramota in greh . . .

Zdrznil se je . . . Ura je bila enajst, počasi se je odpravil iz krčme. Strašna pot se mu je zdela; pri vsakem koraku je omahoval. Po ušesih mu je vedno zvenilo: Najbolje bi bilo, da se človek obesi, najbolje! — Mehanično je potipal za ozki pas, ki mu je držal hlače. Kakor da je prijel za žareče železo, tako ga je zapeklo v prstih. In vendar ga je izpreletelo nekaj, kakor zadovoljstvo, da je pripravljen. Dreves je dosti ob potu in veje so nizke. Nehote je pogledal vsako drevo, mimo katerega je prišel. — To bi bilo dobro in to. Tukaj so veje preslabe, tam bi bilo previsoko!

Kmalu ni čutil nič več bolečin in utrujenosti. Opotekal se je in omahoval, kakor pijanec, ali zavedal se ni. Prišel je do malega gozda in tu je primerjal in izbiral ves goreč in vnet. — To bi bilo pravo drevo — je dejal večkrat ravno s tistim dopadajenjem, kakor da bi si izbiral debla za hišo. In pod smreko se je ustavil. Lepa smreka, vitka, visoka. Široke veje so segale prav do tal in se plazile po zemlji, kakor da odpočivajo v travi. Človek bi šel kakor po lestvi navzgor, stisnil bi se v tiste goste veje, da bi ga nihče ne videl, niti zdaj niti po smrti. Stopil je črez jarek in se postavil pod drevesom; čisto se je skril med veje in zadovoljno je gledal proti vrhu. Prav nič ni bil nemiren in žalosten. Dolgo je stal tako, topo in nekako veselo. Odrešen bo — konec bo. — In takrat

je hotel seči za pas — ali čudno, roke mu niso ubogale, ni jih mogel upogniti. Še parkrat je poskusil v strahu. In spomnil se je besed iz krščanskega nauka: Duh je voljan, a meso je slabo! — Prestrašeno je strmel v veje, topo in brez misli, kakor otrok in potem ga je prevzela groza. Videl se je viseti gnilega in prokletega med vejami in v ušesih mu je zadonelo tisočero glasov: — Greh! greh! pekel! — večna kazen božja! — V strahu je odskočil nazaj na cesto.

Strašno se je zasmilil sam sebi. Zakaj ravno on, zakaj ravno on nima miru, da bi legel in v miru čakal na smrt! Vsaj to bi mu privoščili. In v svoji kratkovidnosti je proklinjal zdravnike. Ti so ga izgnali iz bolnišnice, ti! Ne privoščijo miru siromaku, ne privoščijo! Če bi bil bogat, bi ga nihče ne podil od tam, ali siromakov ne trpé, pobili bi jih, pobili! Stiskal je pesti. Nimajo srca, nimajo! Da ni prostora, pravijo, ali za-nj bi se že našel prostor, drugi bi se lahko malo stisnili, — on bi potrpel, na slami bi spal na tleh. Kako pa doma? Na eni postelji ležita z ženo in še najmanjšega otroka imata pri nogah — a kak je ta počitek za-nj, ko je tako bolan in slab!

Zakaj so ga spodili iz bolnišnice?! Oh, ti, ti gadje! Kakor paradiž se mu je zdela bolnišnica, ko je omahoval po ti slabi cesti, po mrzli snežni brozgi proti domu v skrbi, v siromaštvo, v glad.

Ali Bog je pravičen, Bog je pravičen! Ne bo dopustil, da bi se vlačil tako okrog, kakor pobito pse.

Ali pot je težka, strašna: — leden mraz mu je legel od nog gori proti srcu; saj bo umrl prej, kakor

pride domov! Bog se ga usmili in potem bo žel plačilo, večno zveličanje, nebesa. O, na drugem svetu bo boljše, lepše!

Kakor senca se je vlekel po cesti dalje. In vedno je čakal: zdaj, zdaj padem, zdaj umrjem. In ne bo greha, ne bo sramote. Njegovi otročički bodo brez strahu, brez groze mislili na-nj.

Večno se je vlekla pot, večno. In še vedno ga je držalo nekaj kvišku, še vedno ga je nekaj porivalo naprej. Samotna in zapuščena je bila pot, žalostna in obupna. Joj, kako žalostno je ležalo solnce na ledenih mlakah!

Počasi, počasi se je odmikala pot in vendar je bil skoraj prestrašen, ko je stopil iz gozda. Doli v dolini je zagledal vas. Toraj jo vendar še enkrat vidi, torej vendar še ni pal! Težko se umira, joj!

In nakrat mu je bilo, da ne bo še umrl, o ne! Ne bo mogel umreti, ne bo mogel! Spomnil se je mačke, katero je hotel enkrat ubiti. Zlomil ji je hrbtišče in jo pustil za plotom, da segnije. Ali drugi dan jo je videl, kako se je vlačila. Ni je mogel ubiti do kraja, čeravno mu je bilo vselej neznosno, kadarkoli jo je zagledal. In še tedne se je vlačila okrog — tako že polpoginjena.

Tako bo z njim! Vlačil se bo okrog in ljudje ga bodo gledali težko, kakor on nekdaj tisto mačko, in žena se bo mučila vsak dan ž njim in težko bo čakala, da pogine. Oh, saj vsi ti ubogi bolniki okrog po vaseh, reveži, siromaki — ne umirajo človeško. Lačni so, niti tiste slabe hrane niso siti, lepih besed

ne slišijo, nimajo kota, kamor bi se stisnili in mirno čakali na smrt.

O siromaki ne umirajo človeško! Kakor živina, kakor živina in še slabše.

In vlekel se je dalje proti vasi, kjer se ga prestraši žena bolj, kakor bi bil prišel iz groba, kjer bo odjedal svojim otrokom kruh, kjer ni mesta za-nj in ni zavetja.

Zimsko solnce se je bledo in mrzlo nagibalo za hribe . . .

Murnik Rado: **Navihanci**, broš. 2 K 50 h, po pošti 2 K 70 h; eleg. vez. 3 K 50 h, po pošti 3 K 70 h.

Prešernove poezije. Uredil A. Aškerc. Elzevir izdaja 3 K, po pošti 3 K 20 h.

Šorli Iv.: **Človek in pol**, broš. 2 K 50 h, po pošti 2 K 60 h; eleg. vez. 3 K 50 h, po pošti 3 K 70 h.

Vseučiliški zbornik, broš. 4 K, po pošti 4 K 30 h.

Zupančič Oton: **Čaša opojnosti**, broš. 2 K, po pošti 2 K 20 h; eleg. vez. 3 K, po pošti 3 K 20 h.

Za mladino:

Pisanice. Pesmi za mladino. Zložil Oton Zupančič. Kartonirane 80 h, po pošti 85 h.

Medvedji lov. Čukova gostija. Povesti. Spisal Josip Brinar. Kartonirano 80 h, po pošti 85 h.

Na rakovo nogo. Povest. Spisal Ivo Trošt. Kartonirano 80 h, po pošti 85 h.

Roza Jelodvorska. Povest. Spisal Kristof Schmidt S 6 koloriranimi podobami, eleg. vez. 2 K, po pošti 2 K 20 h.

Nove pravljice iz tisoč in ena noč. S koloriranimi slikami. Eleg. vez. 2 K, po pošti 2 K 20 h.

Zoologijski atlant. Sestavil H. Leutemann. Slovenski mladini razložil A. Pavlin. 24 tabel s 255 koloriranimi slikami in 57 strani besedila. Trdno vezano 6 K., po pošti 6 K 30 h.

Dobri otroci. Kolorirane slike s pesmicami. Za najnežnejšo mladino. Cena 24 h, po pošti 29 h.

Naše domače živali. Kolorirane slike iz domačega živalstva brez besedila. Broš. 40 h, po pošti 45 h.

Drobiž v podobah. Cena navadni izdaji 40 h, po pošti 45 h.

Otročičem v zabavo. 22 koloriranih slik s pesmicami. Broš. 80 h, po pošti 90 h.

Otročičem v zabavo. Leporello-izdaja (slike so napete na močni lepenki s platnenimi hrbti). Cena 1 K 50 h, po pošti 1 K 70 h.

Drobiž v podobah. Leporello-izdaja (slike so napete na močni lepenki s platnenimi hrbti, in sicer na eni strani „Drobiž“, na drugi pa „Naše domače živali“). Cena 1 K 50 h, po pošti 1 K 70 h.

Noetova barka. Živalstvo v podobah s pesmicami. Kolorirana izdaja. Cena 1 K 50 h, po pošti 1 K 75 h.

Sladki orehi. Računski primeri v slikah in pesmicah. Cena kolorirani in karton. izdaji 1 K 60 h, po pošti 1 K 80 h.

Muzikalije:

Podoknica iz Teharskih plemičev za klavir. Hoffmeister K., 1 K.
Pesmi za visoki glas s sprem. klavirja. Hoffmeister K., 1 K 50 h.
Trije jahači, melodram za klavir. Hoffmeister K., 1 K.
Zvezdica, polka mazurka za klavir. Volarič H., op. 9, 90 h.
Slovenske narodne pesmi. Pirnat Stanko, partitura 2 K 40 h.
Tri Aškerčeve balade, zložil Risto Savin. 2 K 40 h.
Zimska idila. Balada za srednji glas. Risto Savin, 1 K.
Pod oknom. Samospev za bariton, dr. Gojmir Krek. 1 K 60 h.
Pozdrav Gorenjskej, valček za klavir. Parma Viktor. 2 K.
Bela Ljubljana, valček za klavir. Parma Viktor. 2 K 40 h.
Album slovenskih narodnih napevov za klavir. I. zvezek, Gerbić Fran, 3 K.
Album slovenskih narodnih napevov za klavir. II. zvezek, Gerbić Fran, 3 K.
Možiček. Enodejanska pantomima za klavir. Ipavic. 5 K.
Novi akordi, I. letnik 8 K; elegantno vezan 10 K.
Novi akordi, II. letnik 8 K; elegantno vezan 10 K.

Za citre:

Venec slov. pesnij za citre. Mešiček Jos. II. natis, 1 K 40 h.
Slovenski citrar št. 1. Mešiček Jos. Narodna koračnica, 80 h.
Slovenski citrar št. 2. Koželjski Fr. S., Na vasi, fantaz., 90 h.
Pouk v igranju na citrah. Koželjski Fr. S., I. zvez. 3 K.
" " " " " " " " II. " 3 "
" " " " " " " " III. " 2 " 60 h.

Novi akordi.

Zbornik

za vokalno in instrumentalno glasbo.

Urejuje dr. Gojmir Krek.

Izhaja 6krat na leto, in sicer prvi dan vsakega drugega meseca.

Cena za celo leto kron 8.—, za pol leta kron 4.50, posamezni zvezki po kron 2.—.

Vsebina I. letnika:

Št. 1.

1. Dr. Benjamin Ipavec, „Poloneza“ za klavir.
2. Fran Ferjančič, „Oj slovenska zemljica“ za moški zbor.
3. Iv. pl. Zajc, „Seljanko, dušo draga“ pesem za tenor ali sopran s klavirjem.
4. Risto Savin, „Sarabande“ za klavir.
5. Emil Komel, „Fugirana predigra“ za orglje.
6. Dr. Anton Schwab, „Moji devojčici“ serenadica za mešan zbor.
7. Karel Hoffmeister, „Ločitev“ dvospev s klavirjem.
8. Josip Procházka, „Nokturno“ za gosli in klavir.
9. Lavoslav Pahor, „En starček je živel“ za bariton, moški zbor in klavir.
10. Dr. Gojmir Krek, „Slovanski capriccio“ za klavir.
11. Josip Procházka, „Kaj bi te vprašal“ za srednji glas in klavir.

Št. 2.

1. Anton Lajovic, „Sanjarija“ za klavir.
2. Dr. Benjamin Ipavec, „Če na poljane rosa pade“ za srednji glas in klavir.
3. Josip Procházka, „Vabilo“ za moški zbor.
4. Dr. Gojmir Krek, „Vabilo“ za mešan zbor.
5. Viktor Parma, „Mandolinata“ za klavir.
6. Dr. Gustav Ipavec, „Tiček“ za mešan zbor.
7. Danilo Fajgelj, „Fuga“ za orglje.
8. Risto Savin, „Etude“ za klavir.
9. Fran Ferjančič, „Pokojnici v slovo“ za ženski zbor.
10. Dr. Gojmir Krek, „Jaz nimam več palm . . .“ za tenor in klavir.

Št. 3.

1. Anton Lajovic, „Adagio“ za velik orkester (čveteroročna priredba skladateljeva).
2. Davorin Jenko, „Na tujih tleh“ dvospev s klavirjem.
3. Peter Jereb, „Lahko noč“ za moški zbor, tenor- in bariton solo.
4. Lavoslav Pahor, „Na poljani“ za bariton in klavir.
5. Karel Hoffmeister, „Leži polje ravno“ čveterospev.
6. Dr. Gojmir Krek, „V planinski raj!“ koračnica za klavir.
7. Janez Laharnar, „Moj dom“ za moški zbor.

Št. 4.

1. Josip Procházka, „Barcarola“ za klavir.
2. Anton Foerster, „Povejte, ve planine!“ za moški zbor.
3. Dr. Gojmir Krek, „Prošnja“ za srednji glas in klavir.
4. Ignacij Hladnik, „Fuga“ za orglje.
5. Fran Korun, „Potrkali na okno . . .“ čveterospev.
6. Josip Procházka, „Nokturno II.“ za gosli in klavir.
7. Oskar Dev, „Mak“ za jeden glas in klavir.
8. Karl Jeraj, „Lepa Vida“ gondoljera za klavir.
9. Dr. Gojmir Krek, „Idila“ za mešan zbor.

Št. 5.

1. Josip Procházka, „Romanca“ za klavir.
2. Risto Savin, „Zori rumena rž . . . .“ za moški zbor.
3. Dr. Benjamin Ipavec, „Pozabil sem mnogokaj dekle“ za srednji glas in klavir.
4. Fran Gerbić, „Gondolirjeva pesem“ za ženski zbor.
5. Viktor Parma, „Valček“ za klavir.
6. Josip Ipavic, „Himna“ za mešan zbor in orglje.
7. Emil Komel, „Fughetta“ za klavir.
8. Dr. Gojmir Krek, „Misli“ za tenor in klavir.
9. Emil Adamič, „Zapuščena“ za moški zbor.

Št. 6.

1. Josip Ipavic, „Triglavska koračnica“ za klavir.
2. F. S. Vilhar, „Klevetnikom Hrvatske“ za moški zbor.
3. Josip Procházka, „Zvezde žarijo . . .“ za glas in klavir.
4. Dr. Gojmir Krek, „Bagatela“ za klavir.
5. Stanko Premrl, „Slavnostna predigra“ za orglje.
6. Emil Adamič, „Lipa“ za mešan zbor.
7. Dr. Gojmir Krek, „Polka française“ za klavir.

Vsebina II. letnika:

Št. 1.

Slika: Dr. Benjamin Ipavec (* 24. dec. 1829).

1. Dr. Benjamin Ipavec, „Valček“ za klavir.
2. Oskar Dev, „Vzdih“ za en glas in klavir.
3. Josip Procházka, „Balada“ za gosli in klavir.
4. Risto Savin, „Ponočni stražnik“ za moški zbor.
5. Dr. Gojmir Krek, „Duhovna pesem“ za mešan zbor in orglje.
6. Julij Junek, „Terpsihora“ Polka française za klavir.

Št. 2.

Slika: Risto Savin (* 11. jul. 1859).

1. Josip Vedral „Slovanska koračnica“ za klavir.
2. Risto Savin „Skala v Savini“ za en glas in klavir.